

PRIRUČNIK O SUDSKOJ PRAKSI

Evropskog suda za ljudska prava

Član 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Pravo na slobodu izražavanja

British Embassy
Podgorica

Ova publikacija je nastala uz podršku Britanske ambasade u Podgorici. Sadržaj Publikacije predstavlja isključivu odgovornost autora i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenja Britanske ambasade u Podgorici.

Privedio: AIRE centre

**Priručnik o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava
Član 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda,
Pravo na slobodu izražavanja**

Izdavač:

Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM
Bulevar Džorža Vašingtona 51, 3/48
81 000, Podgorica, Montenegro
Tel/fax: +382 20 234-114; +382 20 234-368
e-mail: info@cedem.me
www.cedem.me

Za izdavača:

mr Nenad Koprivica, izvršni direktor

Urednici izdanja:

Biljana Braithwaite
mr Nenad Koprivica

Autori/ke:

Nuala Mole
James Reynolds
Zoran Pazin

Prevod teksta:

Alpha Team

Jezička redakтура:

Danijela Vujošević
Maja Ćorović

Prelom, dizajn i štampa:

Praxis Montenegro

Tiraž:

100

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
UVOD	10
1. UVOD U ČLAN 10 KONVENCIJE I SLOBODA IZRAŽAVANJA	11
2. UVOD U ČLAN 8 KONVENCIJE – PRAVO NA POŠTOVANJE PRIVATNOG ŽIVOTA	15
3. NOVINARSTVO I MEDIJI: ODMJERAVANJE SUPROTSTAVLJENIH PRAVA	18
4. KLEVETA	22
5. ZAŠTITA POVJERLJIVOSTI NOVINARSKIH IZVORA	24
6. SLOBODA IZRAŽAVANJA I PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE	26
ZAKLJUČAK	32
ČLAN 10 I SLOBODA IZRAŽAVANJA	33
PRESUDA U SLUČAJU Gaweda protiv Poljske	33
PRESUDA U SLUČAJU Nikula protiv Finske	35
PRESUDA U SLUČAJU Tammer protiv Estonije	38
PRESUDA U SLUČAJU Colombani i drugi protiv Francuske	40
PRESUDA U SLUČAJU Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske	42
PRESUDA U SLUČAJU Fejdjeland i drugi protiv Švedske	44
ČLAN 8 I PRAVO NA PRIVATAN ŽIVOT	47
PRESUDA U SLUČAJU Peck protiv Ujedinjenog Kraljevstva	47
PRESUDA U SLUČAJU Avram i ostali protiv Moldavije	50
PRESUDA VIJEĆA U SLUČAJU Alkaja protiv Turske	53
DALJI SLUČAJEVI U VEZI SA NOVINARIMA I MEDIJIMA	56
PRESUDA VELIKOG VIJEĆA U SLUČAJEVIMA Aksel Špringer protiv Njemačke i Fon Hanover (2) protiv Njemačke	56
PRESUDA U SLUČAJU Mosley protiv Ujedinjenog Kraljevstva	60
SLUČAJEVI ZBOG KLEVETE	63
PRESUDA U SLUČAJU Radio Francuska protiv Francuske	63
PRESUDA U SLUČAJU Klein protiv Slovačke	67
PRESUDA U SLUČAJU Ukrajinska Medija grupa protiv Ukrajine	69
PRESUDE VIJEĆA U SLUČAJU Jupala protiv Finske	72
PRESUDA VIJEĆA U SLUČAJU Bodrožić protiv Srbije	74
PRESUDA U SLUČAJU Lepojić protiv Srbije	77
PRESUDA U SLUČAJU Šabanović protiv Crne Gore	79
PRESUDA U SLUČAJU Riolo protiv Italije	82
PRESUDA U SLUČAJU Koprivica protiv Crne Gore	85
PRESUDA U SLUČAJU Stojanović protiv Hrvatske	89
ZAŠTITA NOVINARSKIH IZVORA	92
PRESUDA U SLUČAJU Fajnenšel tajms Ltd i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva	92
PRESUDA U SLUČAJU Tillack protiv Belgije	95
PRESUDA U SLUČAJU Telegraf Medija Nederland Landjelajke Media B. V. i ostali protiv Holandije	97
ODNOS IZMEĐU ČLANOVA 10 I 6	101
PRESUDA VELIKOG VIJEĆA U SLUČAJU Kyprianou protiv Kipra	101
PRESUDA U SLUČAJU Salov protiv Ukrajine	104
PRESUDA U SLUČAJU Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva	107
PRESUDA U SLUČAJU List Ukrajina-centar protiv Ukrajine	110
PRESUDA U SLUČAJU Fatulajev protiv Azerbejdžana	113

PREDGOVOR

Tranzicija je proces dubinskog, strukturnog prilagođavanja svih segmenata društvenog života unaprijed zadanim, međunarodnim, političkim, ekonomskim i pravnim standardima. Teško da se na evropskom putu Crne Gore može zamisliti suptilnije pitanje koje otvara čitav niz pravno-etičkih, a suštinski kulturoloških dilema i koje tako duboko zasijeca sistem, na izgled suprostavljenih društvenih vrijednosti, kao što je to potreba za uravnoteženim pristupom u zaštiti slobode medija, kao aspekta slobode izražavanja i zaštite prava ličnosti, privatnosti, časti i ugleda, koje izlazak medija van sfere zaštićene slobode, može da ugrozi, a ponekad i teško povrijedi.

Sloboda izražavanja nije samo politička deklaracija već je i par excellence međunarodni pravni standard, čiji je sadržaj precizno definisan kroz sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu i čija implementacija u društvu ujedno predstavlja preduslov za uživanje gotovo svih drugih ljudskih sloboda i prava.

Slobodan javni diskurs o pitanjima koja su od značaja za jedno društvo je u samim temeljima demokratije, a time i ekonomskog, kulturnog i moralnog prosperiteta društva (predmet Evropskog suda za ljudska prava **Castells vs. Spain, presuda od 23.04.1992.godine**).

Sloboda izražavanja, prema kategorizaciji ljudskih sloboda i prava, po Evropskoj konvenciji, nije apsolutno pravo, poput prava na život i zabrane mučenja ili nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, već se radi o pravu uslovljenom u značajnoj mjeri. Stoga ostvarenje ove slobode, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može da podliježe takvim formalnostima, uslovima, ograničenjima ili sankcijama, predviđenim zakonom i koji su neophodni u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva. Kroz tzv. test opravdanosti (*justification test*) koji sprovodi Evropski sud pri ocjeni da li je zadiranje organa javne vlasti u slobodu izražavanja legitimno, odnosno da li su mjere ograničenja u uživanju slobode izražavanja srazmjerne legitimnom cilju, najbolje se pokazuje da se vladavina prava ne može miješati sa pukom zakonitošću. Vrednovanje sadržaja pravne norme je *conditio sine qua non* u primjeni Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, imajući u vidu autonomno značenje pojmova „*neophodno u demokratskom društvu*“, „*izlazak u susret urgentnoj društvenoj potrebi*“, „*ne više nego što je apsolutno nužno*“ i dr. koje razvija Evropski sud kroz svoju praksu.

Sloboda informisanja je integralni dio slobode izražavanja, a atribut slobode informisanja je pravo na slobodan pristup informacijama, jer formirati svoj stav i izraziti svoju misao može samo onaj građanin, kao izvorni nosilac suvereniteta, kome su informacije dostupne. Savrijemeni međunarodni pravni standardi pravo na slobodan pristup informacijama proširuju sa prava koje pripada građanima i na svako drugo lice (pravni subjekt) domaće ili strano, bez potrebe da se dokazuje, ili čak ni navodi u čemu se sastoji pravni interes za pristup informacijama od javnog značaja. Stoga sloboda informisanja ne podrazumijeva samo slobodu medija u informisanju javnosti, već i pravo javnosti da bude na pravi način informisana. John Stuart Mill je držao da sloboda govora vodi do pronalaska istine i time potpomaže naučni i društveni razvoj. Ovo kao da se na društvenoj sceni Crne Gore zaboravlja kada se govori o potrebi afirmacije slobode izražavanja, posebno prava medija.

Evropski sud je dugo vremena ostavljao van domena pravne zaštite u okviru člana 10 Evropske konvencije pravo na slobodan pristup informacijama. Prekretnicu predstavlja presuda u predmetu *Tarasag A Szabadsagjogokert v. Hungary*, iz 2009.godine u kojoj je Evropski sud prihvatio šire tumačenje „slobode primanja informacija“ i, s tim u vezi, pravo na slobodan pristup informacijama,

koje, između ostalog, podrazumijeva i obavezu države članice Savjeta Evrope da ne sprječava protok informacija, neophodnih za slobodan javni diskurs o pitanjima od javnog značaja. U suprotnom, mediji ne bi bili u mogućnosti da vrše svoju ulogu „javnih čuvara“, koja uloga se ovom presudom proširuje i na civilni sektor, odnosno nevladine organizacije koje se nazivaju „društvenim čuvarima“.

Sloboda izražavanja, prema kategorizaciji ljudskih sloboda i prava po Evropskoj konvenciji, nije nipošto apsolutno pravo, poput prava na život (čl. 2. EK) i zabrane mučenja ili nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (čl. 3. EK), već se radi o pravu uslovljenom u znatnoj mjeri, kako to propisuje čl. 10. st. 2. Evropske konvencije. Stoga ostvarenje ove slobode, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može podlijetati takvim formalnostima, uslovima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom i koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Landmark case (orijentacioni predmet), koji odražava stav Evropskog suda za ljudska prava, kada je u pitanju kritika političara od strane medija je **Lingens vs. Austria (presuda od 08.07.1986.godine)**, u kome predmetu je Evropski sud zauzeo stav da su granice prihvatljive kritike šire za političare – koji se neizbježno i svjesno izlažu temeljnom ispitivanju svake riječi i djela od strane novinara i javnosti uopšte – nego za druge pojedince, zbog čega političari moraju da ispolje i vijeću dozu trpeljivosti. Ova presuda je značajna i zbog ukazivanja evropskoj javnosti od strane suda na razliku između iznošenja mišljenja kao izjave koja ne sadrži činjenične konotacije i za koje se ne bi moglo dokazati da je neistinita (vrjednosni sud) i stilizacije koja može pratiti mišljenje kroz retoriku, ironiju ili satiru, u odnosu na iznošenje činjeničnih tvrdnji (informacija), koje nužno podliježu mogućoj i potrebnoj provjeri istinitosti. Stoga medij mora postupati u dobroj vjeri (bona fides; good faith) i u skladu sa novinarskom etikom, težeći u mjeri mogućeg da profesionalnim pristupom novinarskom poslu provjeri istinitost činjenica koje objavljuje, kako to utvrđuje Evropski sud u predmetu **Prager and Oberschlick vs. Austria, presuda od 26.04.1995.godine**. Činjenice za novinara moraju biti neprikosnovene i on ih mora staviti u pravilan kontekst, onemogućavajući njihovu zloupotrebu, a pretpostavke ili glasine moraju, nedvosmisleno, biti označene kao takve. Vijest – informacija i sam komentar moraju biti jasno razdvojeni. Posebno valja ukazati da novinar, u skladu sa principijelnom potrebom traganja za istinom, ima obavezu da dopuni nepotpunu i ispravi netačnu informaciju, posebno onu koja može da naškodi nečijem dostojanstvu (načelo 4. Kodeksa novinara Crne Gore).

Apsolutna i neograničena sloboda izražavanja značila bi sopstvenu negaciju, ukoliko bi uključivala i pravo na govor mržnje, povredu intimne sfere drugoga ili, pak, njegovog moralnog integriteta. Ograničenje slobode izražavanja u interesu zaštite ljudskog dostojanstva, časti i ugleda i drugih prava ličnosti temelji se na premisi da je osnovni preduslov za uživanje ljudskih prava široko prihvatanje uvjerenja da je dostojanstvo svakog pojedinca, ne samo privatno, nego i najviše javno dobro. U demokratskom društvu pravo na slobodu izražavanja mora biti u sadržajnom smislu usklađeno s pravom svakog pojedinca na moralni integritet, jer se samo tako postiže ravnoteža između slobode i javnog poretka (*libertas in legibus*).

Zloupotreba slobode izražavanja stoga ugrožava, ne samo pravo na privatni život, čast i ugled oštećenog, kao pojedinca, već predstavlja nedopušten zahvat i kompromituje i samu slobodu izražavanja („*Ni svojim se pravom služiti nemoš', tek drugom na štetu il' dosadu*“ - čl. 1000. Opšteg imovinskog zakonika, iz 1888.godine, kao nezaobilazan dio pravne tradicije Crne Gore, kojim Valtazar Bogišić uvodi savršeno koncizan princip zabrane šikane u evropsku pravnu kulturu).

Kada je u pitanju zaštita prava ličnosti, zanimljivo je da su se prava ličnosti kao subjektivna građanska prava afirmisala najprije u sudskoj praksi, prvenstveno francuskih sudova u prvoj polovini XIX vijeka, posebno u postupcima za naknadu nematerijalne štete, da bi tek nakon toga pravno teorijski uobličavana, uglavnom u Njemačkoj, u drugoj polovini XIX vijeka, sa osloncem upravo na francusku sudsku praksu građanskog prava. Do šireg zamaha u razvoju ovih prava dolazi tek nakon Drugog svjetskog rata, praćenog masovnim i sistematskim kršenjem ljudskih sloboda i prava, posebno prava na ličnim dobrima. Nakon Drugog svjetskog rata razvoj prava ličnosti prate dva uporedna procesa, proces njihove konstitucionalizacije, jer ova prava postaju sastavni dio normativnog iskaza modernih ustava i proces njihove internacionalizacije, jer se ova prava uređuju i međunarodnim pravnim mehanizmima, najčešće konvencijama.

Prava ličnosti su hibridnog karaktera, kao što je hibridnog karaktera i pravo medija, kao još mlađa grana prava. Hibridni karakter ovih prava rezultat je činjenice da su ova prava objekat zaštite, kako javnog prava (ustavnog, kaznenog – krivičnog i prekršajnog i upravnog prava) tako i privatnog prava, odnosno građanskog prava. Ishodište zaštite prava ličnosti proizilazi iz esencijalne potrebe društva da vrednuje i štiti ljudsko dostojanstvo, kao univerzalni objekat prava ličnosti, u svom generičkom značenju. Ugledni njemački profesor ustavnog prava Petar Haberle tretira pojam dostojanstva kao kulturno antropološku premisu i mjerodavno temeljno pravo za demokratiju. Američki profesor Ronald Dworkin drži da ljudsko dostojanstvo u političkoj kulturi SAD-a znači vjeru da ljudi imaju moralna prava i moralnu odgovornost da se suoče, odgovarajući na naloge sopstvene savjesti i uvjerenja, sa osnovnim pitanjima koja se odnose na značaj i vrijednost njihovog života.

Pravo na privatni život izraz je lične autonomije, a princip lične autonomije je izvorno američki doprinos pravnom kulturnom nasljeđu savrijemenog čovječanstva. Pravo na privatni život (čast i ugled) djeluje erga omnes, a profilise se u dva pravca, vertikalno, prema državi (organima javne vlasti) i horizontalno, prema svim drugim pravnim subjektima. Granice privatnosti, pitanje pravnosti i protivpravnosti u zaštiti privatnosti izazov su za svaki, pa i najrazvijeniji pravni poredak. Praksa Evropskog suda za ljudska prava ukazuje da sferu lične autonomije čini vrlo široko polje ljudske egzistencije kao što su fizički i psihički integritet; pojedini aspekti socijalnog identiteta; pravo na ime; pravo na lik; pravo na polni identitet, uključujući pravo na zakonsko priznanje postoperativnog identiteta transeksualaca; seksualna orijentacija; pravo na lični razvoj i autonomiju; pravo na poštovanje odluke o roditeljstvu u genetičkom smislu; zaštite podataka o ličnosti; pravo na etnički identitet; pojedini aspekti prava lica sa invaliditetom i dr.

Test opravdanosti (*justification test*) koji Evropski sud sprovodi prilikom ocjene da li držanje organa javne vlasti države članice Savjeta Evrope (aktivno ili pasivno) kroz ograničenje medijskih sloboda odgovara ili odstupa od konvencijskih standarda jeste najpouzdaniji orijentir nacionalnim sudovima u Crnoj Gori u razvijanju uravnotežene i ujednačene prakse, kao elementa pravne sigurnosti u ovoj oblasti.

Priručnik, koji je pred vama, u skladu sa nazivom, trebao bi biti dio radne svakodnevnice svih pravnika praktičara, koji su svojim profesionalnim opredjeljenjem upućeni da odlučuju o pravima i obavezama pravnih subjekata u kontekstu slobode medija, kao aspekta slobode izražavanja i zaštite prava ličnosti. Dobro sistematizovana praksa Evropskog suda u ovoj oblasti može poslužiti u traženju odgovora na najčešća pitanja koja se svojom aktuelnošću ukazuju na pravnoj i široj društvenoj sceni Crne Gore.

Zastupnik Crne Gore pred
Evropskim sudom za ljudska prava,
Zoran Pažin

UVOD

U ovom se priručniku razmatraju dva prava zaštićena Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: **Konvencija** ili **EKLJP**) čija se primjena prepliće:

- Pravo na slobodu izražavanja zaštićeno članom 10 Konvencije i
- Pravo na poštovanje privatnog života zaštićeno članom 8.

U njemu su, pored toga, prikazani ključni aspekti odnosa između prava na slobodu izražavanja i prava na pravično suđenje, zajemčeno članom 6 Konvencije.

Priručnik je podijeljen u šest odjeljaka:

1. **Uvod u član 10**, uključujući:

- Cilj i opseg prava na slobodu izražavanja,
- Pristup Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: **Sud**) predmetima vezanim za član 10.

2. **Uvod u član 8**, uključujući:

- Cilj i opseg prava na poštovanje privatnog života,
- Pristup Suda predmetima vezanim za član 8,
- Pozitivne obaveze javnih vlasti da štite privatni život pojedinaca.

3. **Razmatranje primjene potencijalno suprotstavljenih prava iz člana 8 i člana 10 u predmetima koji se tiču novinara i medija**, uključujući:

- Zaštitu štampe koju pruža član 10,
- Dužnosti i obaveze štampe,
- Ključne faktore koji su relevantni za odmjeravanje prava na slobodu izražavanja u odnosu na pravo na poštovanje privatnog života.

4. **Pitanja relevantna za predmete koji se odnose na klevetu**, uključujući:

- Da li je Konvencijom zaštićeno pravo na ugled,
- Značaj razlikovanja različitih vrsta izjava,
- Značaj opreza kako bi se preduprijedilo izricanje prestrogih sankcija u predmetima koji se odnose na klevetu.

5. **Zaštita koju povjerljivost novinarskih izvora uživa shodno Konvenciji**, uključujući:

- Opseg zaštite novinarskih izvora,
- Srodne mjere zaštite od pretresa domova novinara i njihovih radnih mjesta.

6. **Pristup(i) Suda odnosu između članova 6 i 10**, uključujući:

- Pritužbe o povredama člana 10 koje se odnose na sudstvo,
- Pritužbe o povredama člana 6 koje se odnose na slobodu izražavanja,
- Određeni konteksti u kojima može doći do povrede i člana 6 i člana 10.

1. Uvod u član 10 Konvencije i sloboda izražavanja

Prema članu 10 Konvencije:

„1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanje i saopštavanje informacija i ideja bez miješanja javne vlasti ili bez obzira na granice. Ovaj član ne sprječava države da zahtijevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.”

Cilj člana 10

Član 10 ima niz srodnih ciljeva. Smatra se da zaštita slobode izražavanja unaprijeđuje i društvena i pojedinačna dobra i da ona predstavlja preduslov djelotvornog demokratskog sistema. Sud je ovo izrazio na sledeći način: „Sloboda izražavanja predstavlja jedan od suštinskih temelja demokratskog društva i jedan od osnovnih uslova za njegov napredak i samoostvarenje svakog pojedinca“.¹

Osnovni cilj člana 10 je da pruža zaštitu od samovoljnog miješanja javnih vlasti u pravo neke osobe na slobodu izražavanja. On, međutim, može dodatno od javnih vlasti iziskivati da preduzimaju pozitivne mjere kako bi zaštitile slobodu izražavanja osoba od miješanja drugih osoba. Prilikom utvrđivanja postojanja takve pozitivne obaveze mora se uzeti u obzir potreba uspostavljanja pravične ravnoteže između opštih interesa zajednice i interesa pojedinca.²

Opseg člana 10

Domaće vlasti treba da budu svjesne širokog opsega i dijapazona primjene pojma slobode izražavanja. Članom 10 se „svakom“ jemči sloboda izražavanja, uključujući i pojedincima i preduzećima,³ čak i kad ona obavljaju profitne djelatnosti.⁴ Njime se takođe štiti sloboda izražavanja veoma različitih vrsta informacija i ideja. Pravo na slobodu izražavanja može obuhvatati širok dijapazon sadržaja, uključujući političko izražavanje, komercijalno izražavanje⁵, pa čak i zabavu.⁶ Umjetničko izražavanje predstavlja još jedan primjer. Sud je o njemu izjavio sledeće:

¹ Ahmed v the United Kingdom, predstavka br. 22954/93, presuda od 2. septembra 1998, st. 55.

² Özgür Gündem v Turkey, predstavka br. 23144/93, presuda od 16. marta 2000, st. 43, u kojoj je Sud utvrdio da država nije preduzela pozitivne mjere kako bi zaštitila novine koje su navodno podržavale Kurdsku radničku partiju (PKK) od nasilja i zastrašivanja privatnih lica.

³ Yildirim v Turkey, predstavka br. 3111/10, presuda od 18. decembra 2012, st. 50.

⁴ Casado Coca v Spain, predstavka br. 15450/89, presuda od 24. februara 1994, st. 35.

⁵ Markt Intern Verlag GmbH & Klaus Beerman v Germany, st. 26.

⁶ Groppera Radio AG v Switzerland, predstavka br. 10890/84, presuda od 28. marta 1990, st. 55.

„Oni koji stvaraju, izvode, distribuiraju ili izlažu umjetnička djela doprinose razmjeni ideja i mišljenja koja je od ključnog značaja za demokratsko društvo. Stoga država ima obavezu da ne zadire bezrazložno u njihovu slobodu izražavanja.“⁷

Kao što se može očekivati, zaštita iz člana 10 nije ograničena na izražavanje istinitih, činjeničnih izjava, već se odnosi i na izražavanje mišljenja, kao što su kritike i vrjednosni sudovi.⁸ Niti je ona ograničena na sadržaj koji nailazi na odobravanje ili ravnodušnost ili se ne smatra uvredljivim. Ona se, takođe, odnosi i na informacije i ideje koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju.⁹ Takve su informacije i ideje zaštićene jer se smatra da demokratsko društvo ne može da postoji ako nema određenog pluralizma, tolerancije i širokumnosti. Sud široko tumači opseg slobode izražavanja kako bi štitio te vrijednosti.

Članom 10 se, takođe, pruža zaštita veoma širokom dijapazonu sredstava za širenje informacija i ideja. Ona se odnosi i na uobičajene medije, kao što su televizija¹⁰ i novine¹¹, ali i na mnoga druga sredstva izražavanja, kao što su oblačenje¹², muzika¹³, ili grafiti.¹⁴ Njime se, takođe, štite informacije i ideje postavljene na internet stranicama, a Sud posljednjih godina naglašava značaj koji ovaj medijum ima za uživanje slobode izražavanja u savrijemeno doba.¹⁵ Svako ograničenje nametnuto sredstvima za širenje informacija ili ideja samo po sebi predstavlja miješanje u pravo na primanje i saopštavanje informacija.¹⁶

Članom 10 je takođe zajemčeno pravo na primanje informacija koje su drugi spremni da pružaju¹⁷ i štiti se sloboda posjedovanja sopstvenog mišljenja. Međutim, s obzirom na to da je članom 9 zaštićena sloboda savjesti bez ograničenja, slobodi posjedovanja sopstvenog mišljenja se ne poklanja prevelika pažnja. Sud se u svojoj praksi više usredsređuje na izražavanje sopstvenog mišljenja.

Kvalifikovana priroda prava na slobodu izražavanja

Shodno Konvenciji, pravo na slobodu izražavanja je kvalifikovano, a ne apsolutno pravo. To znači da podliježe određenom broju izuzetaka, koja su razmotrena dolje u tekstu. Sud je izjavio da ove izuzetke treba usko tumačiti i da neophodnost svakog izuzetka mora biti uvjerljivo utvrđena.¹⁸

⁷ Vereinigung Bildender Künstler v Austria, predstavka br. 68354/01, presuda od 25. januara 2007, st. 26.

⁸ Lingens v Austria, predstavka br. 9815/82, presuda od 8. jula 1986.

⁹ Ahmed v United Kingdom, predstavka br. 22954/93, presuda od 2. septembra 1998, st. 55; međutim, izjave koje su čisto revizionističke ne moraju uživati zaštitu iz člana 10 primjenom člana 17 EKLJP (vidi Chauvy v France, predstavka br. 64915/01, presuda od 29. juna 2004, st. 69).

¹⁰ Autronic AG v Switzerland, predstavka br. 12726/87, presuda od 22. maja 1990, st. 47.

¹¹ Goodwin v UK, predstavka br. 17488/90, presuda Velikog veća od 27. marta 1996, st. 28.

¹² Stevens v UK, predstavka br. 11674/85, odluka Evropske komisije za ljudska prava od 3. marta 1986.

¹³ H and K v UK, predstavka br. 10317/83, odluka Evropske komisije za ljudska prava od 6. oktobra 1983.

¹⁴ N v Switzerland, predstavka br. 9870/82, odluka Evropske komisije za ljudska prava od 13. oktobra 1983.

¹⁵ Yildirim v Turkey, predstavka br. 3111/10, presuda od 18. decembra 2012, st. 48.

¹⁶ Yildirim v Turkey, predstavka br. 3111/10, presuda od 18. decembra 2012, st. 50.

¹⁷ Npr. Mustafa v Sweden, predstavka br. 23883/06, presuda od 6. decembra 2008, st. 32.

¹⁸ Ahmed v United Kingdom, predstavka br. 22954/93, presuda od 2. septembra 1998, st. 55.

Možda će sudijama domaćih sudova biti od koristi da razumiju opšti pristup Suda predmetima koji se odnose na član 10. Sud pitanju povrede člana 10 uglavnom pristupa tako što razmatra sledećih pet pitanja:

- Da li se činjenice u predmetu odnose na član 10?
- Da li je došlo do miješanja u prava iz člana 10?
- Da li to miješanje teži da postigne jedan od legitimnih ciljeva navedenih u stavu 2 člana 10?
- Da li je miješanje „propisano zakonom“?
- Da li je miješanje „neophodno u demokratskom društvu“?

Ako je odgovor na oba prva pitanja potvrđan, znači da je došlo do miješanja u slobodu izražavanja neke osobe u opsegu člana 10. Poslednja tri pitanja se odnose na opravdanost miješanja. Ako je odgovor na bilo koja od ta tri pitanja odričan, Sud će utvrditi da je došlo do povrede člana 10. Ako je pak odgovor na sva tri pitanja potvrđan, to znači da je miješanje opravdano i da nije prekršen član 10. U daljem tekstu je dat kratak opis tri uslova koja moraju da budu ispunjena da bi miješanje u slobodu izražavanja bilo opravdano.

Legitimni ciljevi navedeni u članu 10 stav 2

Da bi bilo opravdano, miješanje u slobodu izražavanja mora da teži ostvarenju jednog od legitimnih ciljeva navedenih u članu 10 st. 2. Ti legitimni ciljevi obuhvataju:

- Interese nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti,
- Spriječavanje nereda ili kriminala,
- Zaštitu zdravlja ili morala,
- Zaštitu ugleda ili prava drugih,
- Spriječavanje otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju,
- Očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

U kontekstu medija, zaštita ugleda ili prava drugih predstavlja najvažniji legitimni cilj miješanja u slobodu izražavanja.

Propisano zakonom

Shodno članu 10, miješanje u slobodu izražavanja nije opravdano ako to miješanje nije „propisano zakonom“.

To znači da za svako miješanje u prava iz člana 10 mora da postoji osnov u domaćem zakonodavstvu. Tako, na primjer, takav osnov očigledno postoji za miješanje u pravo na slobodno izražavanje do kojeg je došlo propisnom primjenom domaćih propisa o kleveti. Ako miješanje nema osnov u zakonu, ono neće biti opravdano te će predstavljati povredu člana 10.¹⁹

¹⁹ Npr. Gsell v Switzerland, predstavka br. 12675/05, presuda od 8. oktobra 2009.

Mjera o kojoj je riječ (npr. sankcije izrečene u predmetu vezanom za klevetu) ne samo da mora da ima osnov u domaćem zakonu, već mora da bude ispunjen još jedan dodatan zahtjev – taj zakon mora da bude dostupan osobi o kojoj je riječ, a njegove posljedice moraju da budu predvidljive. To se često naziva zahtjevom „kvaliteta zakona“.²⁰ Shodno članu 10, nije opravdano miješanje u slobodu izražavanja neke osobe ako je ono u skladu sa zakonom koji nije dovoljno dostupan ili precizan.

Neophodno u demokratskom društvu (srazmjerno cilju kojem se teži)

Konačno, svako miješanje u slobodu izražavanja mora biti „neophodno u demokratskom društvu“ da bi bilo opravdano. Ovo veoma često predstavlja glavno pitanje u predmetima koji se odnose na slobodu izražavanja.

Kako bi miješanje u prava iz člana 10 bila „neophodna u demokratskom društvu“, ono mora da zadovoljava „goruću društvenu potrebu“ i da bude srazmjerno legitimnom cilju kojem teži. To znači da svako ograničavanje slobode izražavanja neke osobe treba da odražava pravičnu ravnotežu suprotstavljenih pojedinačnih i opštih interesa koja su u pitanju.

Sud može da razmatra više faktora kad utvrđuje da li je neko miješanje srazmjerno. On razmatra činioce u zavisnosti od toga o kojem se od legitimnih ciljeva navedenih u članu 10 st. 2 radi. Na primjer, ako zaštita morala predstavlja cilj miješanja, Sud će vjerovatno domaćim vlastima dozvoliti relativno širok (premda ne i neograničen) stepen diskrecije u utvrđivanju šta predstavlja dopušteno zadiranje u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja.²¹

Vrste i primjena relevantnih faktora u kontekstu predmeta koji se odnose na slobodu izražavanja i novinarstvo i medije razmotreni su u Odeljku 3 ovog Priručnika naslovljenom „Novinarstvo i mediji: odmjeravanje suprotstavljenih prava“.

Države ugovornice, opšte uzev, imaju određenu slobodu u odlučivanju da li je miješanje u slobodu izražavanja neke osobe neophodno u demokratskom društvu. Ta se sloboda obično naziva poljem slobodne procjene. Međutim, širina tog polja slobodne procjene zavisi od vrste izražavanja u koje se zadire. Na primjer, polje slobodne procjene jedne države je, opšte uzev, uže kada je riječ o političkom govoru nego kada je riječ o komercijalnom ili umjetničkom govoru.²² Nacionalne vlasti, takođe, treba da budu svjesne toga da polje slobodne procjene ide ruku pod ruku sa evropskim nadzorom, koji obuhvata kako zakone, tako i odluke kojima se oni primjenjuju, čak i one koje donose nezavisni sudovi. Sud je, stoga, ovlašćen da donese konačnu odluku o tome da li se neko „ograničenje“ može pomiriti sa zaštitom slobode izražavanja predviđenom članom 10.²³

²⁰ Karademirci v Turkey, predstavka br. 37096/97 i 37101/97, presuda od 25. januara 2005, st. 33.

²¹ Otto-Preminger-Institut v Austria, predstavka br. 13487/87, presuda od 20. septembra 1994, st. 50.

²² Vgt Verein Gegen Tierfabriken v Switzerland, predstavka br. 24699/94, presuda od 28. juna 2001, st. 69-71.

²³ Ahmed v United Kingdom, predstavka br. 22954/93, presuda od 2. septembra 1998, st. 55.

2. Uvod u član 8 Konvencije – pravo na poštovanje privatnog života

Članom 8 je zaštićeno pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske. Shodno ovom članu:

- “1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.*
- 2. Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, javne bezbjednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi spriječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.”*

Četiri oblasti koje štiti ovaj član:

Član 8 štiti četiri oblasti:

- privatni život,
- porodični život,
- dom i
- prepisku.

Svaka od njih predstavlja samostalan pojam shodno Konvenciji. U kontekstu razmatranja slobode izražavanja je naročito važno da se ima u vidu opseg zaštite koja se pruža privatnom životu. Zato se u tekstu koji slijedi usredsređujemo na pravo na privatni život.

Cilj člana 8

Osnovni cilj člana 8 je da štiti pojedince od svojevoljnog zadiranja javnih vlasti u četiri zaštićene oblasti. Međutim, slično članu 10 i član 8 u određenim okolnostima nameće javnim vlastima pozitivne obaveze. Neke od tih pozitivnih obaveza su svojstvene djelotvornom poštovanju privatnog života, premda države ugovornice u ovoj oblasti uživaju široko polje slobodne procjene.²⁴

Opseg „privatnog života“

Sud je ukazao na to da ne smatra ni mogućim ni neophodnim da pokuša da da iscrpnu definiciju pojma „privatnog života“. Pojam „privatnog života“ nesumnjivo obuhvata fizički i moralni integritet neke osobe, uključujući i njen seksualni život.²⁵

Pojam privatnog života je širi od fizičkog i moralnog integriteta neke osobe jer može da obuhvata i štiti:

- aspekte fizičkog i društvenog identiteta nekog pojedinca, kao što su, na primjer, njegova seksualna identifikacija, ime, seksualna orijentacija i seksualni život; i
- pravo na lični razvoj i pravo da uspostavlja i razvija odnose sa drugim ljudskim bićima i spoljnim svijetom.²⁶

Sud je u pogledu pojma privatnog života izjavio da bi:

“bilo isuviše restriktivno kada bi se pojam ograničio na „uži krug“ u kojem pojedinac može da živi svoj lični život kako želi i da se iz njega u potpunosti isključi spoljni svijet koji nije obuhvaćen tim

²⁵ Johnston v Ireland, predstavka br. 9697/82, presuda od 18. decembra 1986, st. 55; vidi takođe Hokkanen v Finland, predstavka br. 19823/92, presuda od 23. septembra 1994.

²⁶ X and Y v the Netherlands, predstavka br. 8978/80, presuda od 26. marta 1985, st. 22; Sandra Janković v Croatia, predstavka br. 38478/05, presuda od 5. marta 2009, st. 31 i 45.

*krugom. Poštovanje privatnog života takođe mora da u određenoj mjeri sadrži i pravo na uspostavljanje i razvoj odnosa sa drugim ljudskim bićima.*²⁷

U tekstu koji slijedi se razmatra pristup Suda pojmu privatnog života u kontekstu predmeta koji se odnose na medije.

Kvalifikovani karakter prava - izuzeci i ograničenja u pogledu zaštite iz člana 8

Ključni cilj člana 8 je da pojedince štiti od svojevolljnog miješanja države u bilo koju od četiri zaštićene oblasti. Sud je u svojoj praksi razvio sledeći test od pet tačaka koji koristi kako bi utvrdio da li je došlo do povrede ove negativne obaveze koja proističe iz člana 8.

Podnosilac predstavke prvo mora da pokaže da:

1. su u pitanju njegova prava iz člana 8 – da li predmet potpada pod opseg člana 8? i
2. je država zadirala u ta prava – da li su postupci države dovoljni da bi predstavljali miješanje u privatni život neke osobe ili u neku drugu oblast zaštićenu ovim članom?

Ako je do takvog miješanja došlo, ono uprkos svemu može biti opravdano ako država može da dokaže da je:

1. miješanje bilo u skladu sa zakonom – zakon o kojem je riječ mora biti dovoljno jasno formulisano, a njegove posljedice predvidljive. On, takođe, mora da bude dostupan javnosti;
2. miješanje težilo postizanju jednog ili više legitimnih ciljeva navedenih u članu 8 st. 2 i
3. miješanje bilo neophodno u demokratskom društvu (što znači da miješanje mora da zadovoljava goruću društvenu potrebu i da mora biti srazmjerno legitimnim ciljevima kojima se teži).

Legitimni ciljevi o kojima je riječ su oni koji su navedeni u stavu 2 člana 8, konkretno:

- Nacionalna bezbjednost, javna bezbjednost ili ekonomska dobrobit zemlje,
- Spriječavanje nereda ili kriminala,
- Zaštita zdravlja ili morala,
- Zaštita prava i sloboda drugih.

Pozitivne obaveze iz člana 8 i njegov odnos sa članom 10

Ukratko opisani test od pet tačaka se primjenjuje u pogledu negativne obaveze države da se ne miješa u privatni život neke osobe. Međutim, u kontekstu predmeta koji se odnose na medije, bitno je da su nacionalne vlasti svjesne toga da član 8 takođe može državi da nametne i pozitivnu obavezu – da pojedincu obezbijedi određeni stepen zaštite njegovog privatnog života.

Sud je konstatovao da „granica između pozitivnih i negativnih obaveza države shodno ovoj odredbi [članu 8] ne može precizno da se definiše. Međutim, načela koja su primjenjiva u odnosu na njih su slična. U oba konteksta se mora dati pažnja pravičnoj ravnoteži koja mora biti postignuta između suprotstavljenih interesa pojedinca i zajednice u cjelini; i u oba konteksta država uživa određeno polje slobodne procjene.”²⁸

Jedna od oblasti u kojoj mogu postojati takve pozitivne obaveze po osnovu člana 8 odnosi se na propisnu kontrolu koju javne vlasti vrše nad ostvarivanjem prava pojedinaca na slobodu

²⁶ Pretty v UK, predstavka br. 2346/02, presuda od 29. aprila 2002, st. 61.

²⁷ Niemietz v Germany, predstavka br. 13710/88, presuda od 16. decembra 1992, st. 29.

²⁸ Von Hannover v Germany, predstavka br. 59320/00, presuda od 24. juna 2004, st. 57.

izražavanja, imajući u vidu eksplicitnu odredbu iz člana 10 stav 2 da sloboda izražavanja za sobom povlači određene dužnosti i odgovornosti. Tako, na primjer, nepostojanje pravnog lijeka u pogledu objavljivanja informacija vezanih za privatni život može predstavljati nepoštovanje privatnog života.²⁹

Sudije domaćih sudova treba da imaju u vidu da će možda morati pažljivo da odmjeravaju prava iz člana 8 i onih iz člana 10, kako bi i jedna i druga bila poštovana i kako nijedna ne bi imala automatsku prednost nad drugim.³⁰ Parlamentarna skupština Savjeta Evrope je to izrazila na sledeći način: „Skupština reafirmiše značaj prava svakog na privatnost, kao i prava na slobodu izražavanja, koja su od ključnog značaja za demokratsko društvo. Ova prava nisu apsolutna, niti je jedno od njih važnije od drugog jer su ona istovjetne vrednosti.“³¹

U odjeljku koji slijedi se razmatra odmjeravanje ovih prava u kontekstu novinarstva i medija.

²⁹ Schüssel v Austria, predstavka br. 40409/98, presuda od 21. februara 2002.

³⁰ Von Hannover v Germany, predstavka br. 59320/00, presuda od 24. juna 2004, st. 58.

³¹ Rezolucija br. 1165 (1998) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope, st. 10.

3. Novinarstvo i mediji: odmjeravanje suprotstavljenih prava

Zaštita novinara i medija po osnovu člana 10

Sud dosljedno naglašava ključnu ulogu „javnog čuvara“ koju štampa igra u demokratskom društvu. Ovo štampi nameće ulogu da obavještava: „Premda ne smije da prelazi određene granice, naročito u pogledu ugleda i prava drugih, ona je ipak dužna da saopštava informacije i ideje o političkim pitanjima i drugim stvarima od javnog interesa na način usklađen sa njenim obavezama u odgovornostima.“³²

Prepoznavanje ključne uloge štampe je za posljedicu imalo snažnu zaštitu novinara i medija po osnovu člana 10. Sud je, na primjer, utvrdio da sloboda novinara obuhvata i moguće pribjegavanje određenom stepenu pretjerivanja pa čak i provociranja.³³ Opšte uzev, svaka mjera javnih vlasti (uključujući domaće sudove) koja može da obeshrabri učešće štampe u raspravama o pitanjima od legitimnog javnog interesa, vjerovatno će biti posebno detaljno razmotrena od strane Suda.³⁴

Dužnosti i odgovornosti štampe

Premda član 10 pruža snažnu zaštitu štampi, pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno, a dužnosti i odgovornosti koje povlači za sobom važe i za štampu.³⁵ Sud je to izrazio na sledeći način: „Zbog „dužnosti i odgovornosti“ svojstvenih ostvarivanju slobode izražavanja, zaštita koju član 10 pruža novinarima u pogledu izvještavanja o pitanjima od opšteg interesa uslovljena je time da oni postupaju u dobroj vjeri kako bi saopštavali tačne i pouzdane informacije u skladu sa novinarskom etikom.“³⁶

Šta to znači za novinare? Tačan opseg tih dužnosti i odgovornosti zavisi od situacije osobe koja ostvaruje ovo pravo i tehničkih sredstava koje koristi.³⁷ One će, vjerovatno, biti vijeće ako se napada ugled imenovanog pojedinca ili se zadire u prava neke osobe.³⁸ To takođe znači da novinari treba da ispunjavaju određene etičke standarde u svom radu. I nacionalne vlasti i novinari bi u tom pogledu trebalo da budu upoznati sa Preporukom br. 1215 (1993) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope, kao i njenom Rezolucijom br. 1003 (1993) o novinarskoj etici.

Informacije koje mediji objelodanjuju, pravo na slobodu izražavanja i pravo na privatni život

Član 10 nije apsolutno već kvalifikovano pravo, što znači da miješanje u slobodu izražavanja ne predstavlja neizostavno i povredu člana 10. Pored toga, informacije koje mediji objelodane, a koje potpadaju pod opseg člana 10 mogu uticati na privatni život neke osobe koje potpada pod opseg člana 8 Konvencije. Možda će se postaviti i pitanje prava na zaštitu privatnosti, časti i ugleda iz člana 17 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Stoga nacionalne vlasti moraju da odmijere niz faktora prilikom odlučivanja o potencijalno sukobljenim ili suprotstavljenim pravima i interesima u pogledu spornog objelodanjivanja informacija od strane medija.

³² Fatullayev v Azerbaijan, predstavka br. 40984/07, presuda od 22. aprila 2010, st. 88.

³³ Bladet Tromsø and Stensaas v Norway, predstavka br. 21980/93, presuda Velikog veća od 20. maja 1999, st. 59.

³⁴ Ibid. st. 64.

³⁵ Iz same formulacije člana 10, stav 2 je jasno da ostvarenje prava na slobodno izražavanja za sobom povlači određene dužnosti i odgovornosti.

³⁶ Ibid. st. 65; Bladet Tromsø and Stensaas v Norway, presuda od 20. maja 1999, st. 65.

³⁷ Handyside v UK, predstavka br. 5493/72, presuda od 7. decembra 1976, st. 49.

³⁸ Linton, Otchakovsky-Laurens and July v France, predstavka br. 21279/02, presuda Velikog veća od 22. oktobra 2008.

Relevantni faktori prilikom odmjeravanja suprotstavljenih prava

Čitav dijapazon faktora može biti relevantan prilikom odmjeravanja prava i interesa o kojima je riječ u predmetima vezanim za medije. Oni obuhvataju:

- Da li je navodna žrtva zadiranja štampe u njena prava javna ili privatna ličnost?
- Da li se medijski izvještaji odnose na njen javni ili privatni život?
- Tema o kojoj se izvještava, sredstvo i cilj saopštavanja,
- Priroda svakog ograničenja nametnutog saopštavanju.

U tekstu koji slijedi redom razmatramo ove pojedinačne faktore.

Javna ili privatna ličnost?

Nivo zaštite zavisi od toga da li je pojedinac javna ili privatna ličnost. Granice prihvatljive kritike su više kada je u pitanju javna ličnost, a naročito su visoke kada je na meti političar. Sud smatra da se javne ličnosti i političari neizbježno i svjesno izlažu strogom javnom nadzoru. Stoga oni moraju da iskazuju veći stepen tolerancije.³⁹ To naročito važi za političare tokom predizbornih kampanja. U tim periodima bi trebalo dozvoliti slobodnu cirkulaciju mišljenja i informacija svih vrsta.⁴⁰

Komentari vezani za javni ili privatni život?

Čak i javne ličnosti mogu legitimno da očekuju određeni stepen privatnosti.⁴¹ Sud u pogledu javnih ličnosti pravi razliku između izvještavanja o aspektima njihovog privatnog života, s jedne strane, i izvještavanja o njima u javnom svojstvu s druge.⁴² Oni uživaju vijeću zaštitu u pogledu izvještavanja o njihovom privatnom životu. Međutim, pravo javnosti da bude informisana može u određenim posebnim okolnostima da obuhvata i aspekte privatnog života javnih ličnosti, naročito kada su u pitanju političari.⁴³

Sud je takođe utvrdio da osobe mogu da se povuku iz javnog života. Vjerovatno će biti teže dokazati da objelodanjivanje informacija iz privatnog života osobe koja se povukla iz političkog ili javnog života služi javnom interesu.⁴⁴

Predmet saopštavanja

Ključni faktor je mjera u kojoj saopštavanje o kojem je riječ doprinosi raspravi u javnom interesu. Ako doprinosi, onda će biti mnogo teže opravdati bilo kakvo miješanje u to saopštavanje. I ovdje se posebno cijeni otvorena diskusija o političkim pitanjima. S obzirom na to da sloboda štampe predstavlja jedan od najboljih načina da se javnost upozna sa političkim događajima i o njima formira mišljenje, u sferi politike su dozvoljena veoma limitirana ograničenja izražavanja.⁴⁵

³⁹ Npr. Anguelov v Bulgaria, kao i predmet Lombardo and others v Malta, predstavka br. 7333/06, presuda od 24. aprila 2007, st. 54; Kulis v Poland, predstavka br. 15601/02, presuda od 13. marta 2008.

⁴⁰ Lepojić v Serbia, predstavka br. 13909/05, presuda od 6. novembra 2007.

⁴¹ Von Hannover v Germany, predstavka br. 59320/00, presuda od 24. juna 2004.

⁴² Dalban v Romania, predstavka br. 28114/95, odluka Velikog veća od 28. septembra 1999, st. 50.

⁴³ Von Hannover v Germany, predstavka br. 59320/00, presuda od 24. juna 2004, st. 64.

⁴⁴ Tammer v Estonia, predstavka br. 41205/98, presuda od 6. februara 2001, st. 68.

⁴⁵ Kulis v Poland, predstavka br. 15601/02, presuda od 18. marta 2008, st. 37-38.

Karakter ograničenja

Vjerovatno je da će biti naročito teško opravdati neke vrste ograničenja ili sankcija u odgovor na postupke, u okviru opsega prava na slobodno izražavanje, zbog ozbiljnosti efekta koje mogu imati na ostvarivanje prava na slobodu izražavanja. Oni obuhvataju:

- Krivične sankcije.⁴⁶
- Prethodnu zabranu objavljivanja.

Prethodna zabrana objavljivanja nije apsolutno zabranjena članom 10, ali je Sud izjavio da su „opasnosti koje prethodna zabrana sa sobom nosi takve da iziskuju najpažljivije razmatranje od strane Suda. To se naročito odnosi na štampu jer vijesti predstavljaju robu s kratkim rokom trajanja i odlaganjem njihovog objavljivanja, čak i na kratko vrijeme, one mogu biti lišene svih vrijednosti i ne izazvati nikakvo interesovanje. Ova se opasnost odnosi i na cenzuru publikacija koje se bave aktuelnim pitanjima osim periodike.“⁴⁷

Dva primjera predmeta

Možda bi bilo korisno ilustrovati način na koji Sud primjenjuje ove faktore i razmotriti dva važna predmeta u ovoj oblasti o kojima je Sud odlučivao:

- *Hachette Filipacchi v France* – predstavka koju je podnijela izdavačka kuća koja se žalila na miješanje u njeno pravo na slobodu izražavanja i
- *Von Hannover v Germany* – predstavka koju je podnijela jedna osoba koja se žalila na izvještaje o njoj u štampi.

U tekstu koji slijedi su redom razmotrena ova dva predmeta.

Hachette Filipacchi v France⁴⁸

Francuski nedjeljnik *Pari mač* (*Paris-Match*) je objavio članak o ubistvu prefekta Kloda Erinjaka u korzikanskom mestu Ajaćo 6. februara 1998. Uz članak je objavljena fotografija tijela prefekta na zemlji, snimljena nekoliko trenutaka posle njegovog ubistva.

Francuski sudovi su *Pari maču* naložili da objavi da je fotografija objavljena bez odobrenja porodice Kloda Erinjaka i da porodica smatra njeno objavljivanje zadiranjem u njen privatni život.

Izdavačka kuća koja je predstavku podnijela Sudu se žalila, smatrajući da obaveza objavljivanja te izjave predstavlja povredu njenog prava na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da ta obaveza predstavlja miješanje u slobodu izražavanja podnosioca predstavke, a zatim je razmatrao da li je to miješanje opravdano:

- Prvo je utvrdio da je obaveza izrečena na osnovu sudske prakse koja zadovoljava zahtjeve pristupačnosti i predvidljivosti potrebne da bi se ova vrsta miješanja smatrala „propisanom zakonom“.
- Drugo, smatrao je da je miješanje težilo postizanju jednog od legitimnih ciljeva navedenih u članu 10 stav 2, konkretno „zaštiti prava i sloboda drugih“.
- Shodno tome, treće i ključno pitanje bilo je da li je ova mjera „neophodna u demokratskom društvu“.

⁴⁶ *Karademirci v Turkey*, predstavke br. 37096/97 i 37101/97, presuda od 25. januara 2005, st. 42-43; pitanje krivičnih sankcija je razmotreno dole u tekstu, u kontekstu predmeta vezanih za klevetu.

⁴⁷ *Alinak v Turkey*, predstavka br. 40287/98, presuda od 29. marta 2005, st. 37.

⁴⁸ *Hachette Filipacchi v France*, predstavka br. 71111/01, presuda od 14. juna 2007.

Sud je razmatrao veći broj faktora prilikom ocjene trećeg pitanja, uključujući:

- „Dužnosti i odgovornosti“ koje za sobom povlači ostvarivanje slobode izražavanja i potencijalni odvrćući efekat izrečene kazne.
- Tugu koju je porodica žrtve osećala, njeno eksplicitno protivljenje objavljivanju i nasilne i traumatične okolnosti smrti prefekta.
- Formulaciju izjave čije su objavljivanje francuski sudovi naložili Pari maču i poštovanje uredničke slobode časopisa od strane domaćih sudova.

Imajući te faktore u vidu, Sud je utvrdio da su domaći sudovi izrekli najblažu moguću restriktivnu kaznu. Shodno tome, Sud je utvrdio da je miješanje domaćih sudova u slobodu izražavanja podnosioca predstavke bilo opravdano, te da nije došlo do povrede člana 10.

Von Hannover v Germany⁴⁹

Ovaj se predmet odnosio na objavljivanje višećeg broja fotografija Karoline fon Hanover, najstarije kćeri princa Renijera III od Monaka u njemačkim časopisima. Nakon postupaka u njemačkim nacionalnim sudovima zbog objavljivanja ovih fotografija, ona se požalila Sudu na nedovoljnu zaštitu njenog privatnog života i imidža od strane države.

Sud je ovim pitanjima pristupio pošavši od stava da je potrebno odmjeriti zaštitu njenog privatnog života u odnosu na slobodu izražavanja zajemčenu članom 10. On je, s jedne strane, istakao da se sloboda izražavanja odnosi i na objavljivanje fotografija. S druge strane je konstatovao da u ovoj oblasti zaštita prava i ugleda drugih ima poseban značaj.

Sud je prilikom odmjeravanja prava iz člana 8 i člana 10 donio veći broj bitnih zaključaka:

- Doprinosa objavljivanja fotografija ili članaka u štampi raspravi od opšteg interesa predstavlja odlučujući faktor prilikom odmjeravanja prava iz člana 8 u odnosu na one iz člana 10. Podnositeljka predstavke je predstavljala vladajuću porodicu na određenim kulturnim i humanitarnim manifestacijama, ali nije vršila nijednu zvaničnu funkciju. Fotografije su se odnosile isključivo na privatni život podnositeljke predstavke i nisu doprinosile javnoj raspravi. Sud je izjavio da to iziskuje uže tumačenje člana 10.
- Fotografije u ovom predmetu su se odnosile na veoma lične, pa čak i intimne „informacije“ o podnositeljki predstavke. Sud je napomenuo da se fotografije koje se pojavljuju u tabloidnoj štampi često snimaju u klimi kontinuiranog uznemiravanja koje o osobi o kojoj je riječ stvara veoma snažno osjećanje zadiranja u njen privatni život pa čak i proganjanja.
- Sud je, takođe, pridao značaj kontekstu u kojem su fotografije snimljene – bez znanja ili saglasnosti podnositeljke predstavke – i smatrao je da se ne može u potpunosti prenebrjeći uznemiravanje koje mnoge javne ličnosti trpe u svakodnevnom životu.
- Sud je smatrao da javnost nema legitimni interes da zna gdje se podnositeljka predstavke nalazi i kako se, opšte uzev, ponaša u privatnom životu čak i kada se pojavljuje na mjestima koja ne mogu uvijek biti opisana kao daljeka od očiju javnosti i uprkos činjenici da je dobro poznata javnosti.

Sud je, zatim, izjavio da zaštita privatnog života zajemčena članom 8 obuhvata i društvenu dimenziju, ne samo privatni porodični krug. Čak i ličnosti koje su dobro poznate opštoj javnosti moraju biti u mogućnosti da imaju „legitimno očekivanje“ da će njihov privatni život biti zaštićen i poštovan, posebno u svjetlu novih komunikacionih tehnologija. Sud je jednoglasno zaključio da je povrijeđeno pravo podnositeljke predstavke na privatni život jer je vlasti nisu zaštitile od uznemiravanja štampe.

⁴⁹ Von Hannover v Germany, predstavka br. 59320/00, presuda od 24. juna 2004.

4. Kleveta

Načela koja smo razmotrili u opštem kontekstu medija gore u tekstu jednako važe i u specifičnijem kontekstu predmeta vezanih za klevetu. U praksi Suda vezanoj za klevetu se pojavljuju i neka dodatna pitanja i teme. U tekstu koji slijedi razmatramo sledeća tri ključna pitanja:

- Zaštitu koju Konvencija pruža ugledu.
- Značaj razlikovanja različitih vrsta izjava.
- Sankcije u predmetima vezanim za klevetu.

Pravo na ugled?

Član 10 sam po sebi iziskuje od Suda da u kontekstu predmeta vezanih za klevetu odmjerava pravo na slobodu izražavanja u odnosu na zaštitu ugleda nekog pojedinca. To je jasno iz formulacije člana 10 stav 2.

Međutim, u praksi Suda nije potpuno jasna uloga člana 8 u predmetima vezanim za klevetu. Jedan niz presuda ukazuje na to da, shodno članu 8, postoji veoma ograničeno pravo na ugled, premda zaštita privatnog života obuhvata i pojmove ličnog integriteta i slobodnog razvoja ličnosti. Ta sudska praksa sugerše da do povrede člana 8 dolazi u predmetima vezanim za klevetu samo u kontekstu veoma ozbiljnih činjeničnih navoda protiv nekog pojedinca, koji bi mogli da utiču ne samo na njegov ugled, već i na njegov lični integritet.⁵⁰

Drugi (vjеровatno preovlađujući)⁵¹ niz sudskih presuda ukazuje na to da je članom 8 zaštićeno pravo na ugled neke osobe kao djela njenog privatnog života. Te presude ukazuju na to da Sud mora da odmjerava prava na slobodu izražavanja zaštićena članom 10 u odnosu na pravo na ugled, zaštićeno članom 8.⁵² Sud prilikom tog odmjeravanja vodi računa o tome da država shodno članu 8 treba da usvoji pozitivne mjere kako bi obezbijedila djelotvorno poštovanje privatnog života.⁵³

Ovaj drugi niz presuda sugerše nacionalnim vlastima (uključujući i sudove) da u kontekstu predmeta vezanih za klevetu treba da razmatraju i prava iz člana 8 i ona iz člana 10. To znači da presuda nekog suda u predmetu vezanom za klevetu koja nesrazmjerno utiče na slobodu štampe može dovesti do kršenja člana 10. Međutim, nacionalne vlasti takođe treba da budu svjesne toga da će možda imati obaveze da štite ugled neke osobe ako izjave o njima prelaze granice onog što se smatra prihvatljivom kritikom shodno članu 10.⁵⁴

Činjenične izjave i vrjednosni sudovi

U predmetima vezanim za klevetu se različite vrste izjava moraju ocjenjivati na različite načine. Sud je napravio važnu razliku između činjeničnih izjava i vrjednosnih sudova zasnovanu na tome da istinitost vrjednosnih sudova ne podliježe dokazivanju. Tuženo lice treba da dobije mogućnost da dokaže istinitost određenih činjeničnih izjava o kojima je riječ.⁵⁵

Međutim, ako se utvrdi da činjenična izjava nije tačna, na nju se primjenjuje niži nivo zaštite. Dužnosti i odgovornosti koje prate ostvarivanje prava na slobodno izražavanje iziskuju „postojanje

⁵⁰ Karakó v Hungary, predstavka br. 39311/05, presuda od 28. aprila 2009, st. 21-23.

⁵¹ Pfeifer v Austria, predstavka br. 12556/03, presuda od 15. novembra 2007, st 35.

⁵² Chauvy and others v France, predstavka br. 64915/01, presuda od 29. juna 2004, st. 70.

⁵³ Cumpănă and Mazăre v Romania, predstavka br. 33348/96, presuda Velikog veća od 17. decembra 2004, st. 91.

⁵⁴ Pfeifer v Austria, predstavka br. 12556/03, presuda od 15. novembra 2007, st. 44.

⁵⁵ Castells v Spain; vidi takođe Columbani v France, predstavka br. 51279/99.

posebnih osnova prije no što se mediji mogu osloboditi svoje uobičajene obaveze da potvrđuju činjenične izjave koje vrijeđaju privatne pojedince. Postojanje takvih osnova zavisi naročito od prirode i stepena uvrede o kojoj je riječ i mjere u kojoj mediji mogu razumno da smatraju da su njihovi izvori pouzdani u pogledu navoda.⁵⁶

Mnogo je teže opravdati miješanje u izražavanje vrjednosnog suda nego u izražavanje netačne činjenične izjave. Ali srazmjernost miješanja, čak i kod vrjednosnih sudova može zavistiti od toga postoji li dobra volja i neki razuman i dovoljan osnov za izjavu o kojoj je riječ. Čak i vrjednosni sud kojim se neka osoba kritikuje može biti pretjeran ako ne postoji činjenični osnov koji ga potkrijepljuje.⁵⁷

Važno je da domaći zakonodavci i sudovi prave istu razliku između činjeničnih izjava i vrjednosnih sudova. Tako, na primjer:

- Domaći sud treba novinaru da pruži mogućnost da dokaže istinitost činjeničnih izjava u predmetima vezanim za klevetu.
- Domaći sud ne treba od neke osobe da očekuje da dokaže istinitost vrjednosnog suda jer je takav zahtjev nemoguće ispuniti.⁵⁸
- Domaći sud ne bi trebalo da proglaši neki vrjednosni sud klevetom zato što je netačan.⁵⁹

U svakom slučaju je važno razmotriti, ne samo konkretne izjave, već i sadržaj i suštinu navodno klevetničkih članaka u cjelosti, jer bi oni mogli da ukažu na nedvosmislenu poruku.⁶⁰

Prestruge sankcije za klevetu

Sud može da utvrdi povredu člana 10 u slučajevima u kojima bi miješanje u slobodu izražavanja moglo u određenoj mjeri da bude opravdano ako je nekoj osobi izrečena nesrazmjerna kazna zbog materije koja potpada pod polje prava na slobodu izražavanja. To se odnosi kako na nesrazmjerno visoke novčane kazne⁶¹ tako i na krivične sankcije.

Premda krivična osuda zbog klevete u nekim okolnostima može biti opravdana, takva bi osuda mogla predstavljati povredu člana 10 ako je izrečena kazna pretjerana s obzirom na ozbiljnost djela.⁶² Domaći zakonodavci treba da imaju u vidu da je Parlamentarna skupština Savjeta Evrope pozvala države članice u kojima i dalje postoje kazne zatvora za klevetu da ih bez odlaganja ukinu, čak i ako ih ne izriču u praksi.⁶³

Još je uže polje u kojoj je opravdana kriminalizacija uvrede. Razlog leži u tome što propisi o kleveti obično tuženim licima daju mogućnost da se odbrane dokazivanjem istinitosti navoda o kojem je riječ. Propisi kojima se kriminalizuje uvreda, s druge strane, možda ne dozvoljavaju takvu odbranu te će vjerovatno biti još teže dokazati da osuda neke osobe za uvredu predstavlja srazmjeran odgovor u svjetlu prava te osobe na slobodu izražavanja.⁶⁴

⁵⁶ Standard Verlagsgesellschaft mbH (No. 2) v Austria, predstavka br. 37464/02, presuda od 22. februara 2007, st. 38.

⁵⁷ Chemodurov v Russia, predstavka br. 72683/01, presuda od 31. jula 2007; Paturel v France, predstavka br. 54968/00, presuda od 22. decembra 2006, st. 36; Kuliš and Różycki v Poland, predstavka br. 27209/03, presuda od 6. oktobra 2009, st. 32.

⁵⁸ Kuliš and Różycki v Poland, predstavka br. 27209/03, presuda od 6. oktobra 2009, st. 32.

⁵⁹ Gorelishvili v Georgia, predstavka br. 12979/04, presuda od 5. juna 2007, st. 38.

⁶⁰ Perna v Italy, predstavka br. 48898/99, odluka Velikog vijeća od 6. maja 2003.

⁶¹ M.G.N. Limited v UK, predstavka br. 39401/04, presuda od 18. januara 2011.

⁶² Skala v Poland, predstavka br. 43425/98, presuda od 27. maja 2003, st. 41.

⁶³ Rezolucija br. 1577 (2007) Parlamentarne skupštine „ka dekriminalizaciji klevete“.

⁶⁴ Colombani and others v France, predstavka br. 51279/99, presuda od 25. juna 2002.

5. Zaštita povjerljivosti novinarskih izvora

Nacionalni sudovi i druge domaće vlasti treba da budu svjesne toga da Konvencija pruža visok nivo zaštite novinarskim izvorima. Sud je izjavio da „mora pomno da razmotri ograničenja povjerljivosti novinarskih izvora“. ⁶⁵ Nalog za otkrivanje izvora nije u saglasnosti sa članom 10 ukoliko nije opravdan važnijim imperativom u javnom interesu. ⁶⁶

Zašto se, dakle, zaštita povjerljivosti novinarskih izvora smatra tako važnom?

- Prvo, ona se smatra jednim od temelja slobode štampe. Sud je izjavio da „zaštita novinarskih izvora predstavlja jedan od osnovnih uslova slobode štampe, izražen u zakonima i profesionalnim kodeksima ponašanja u vijećem broju država ugovornica, što je potvrđeno i u nekoliko međunarodnih instrumenata o slobodi novinarstva“. ⁶⁷
- Drugo, kompromitovanje povjerljivosti izvora može imati „obeshrabrujući“ ili odvrćujući efekat kako na potencijalne izvore, tako i na štampu. Sud je naglasio značaj zaštite izvora u demokratskom društvu: „Ako takva zaštita ne postoji, izvori mogu da budu odvrćeni od toga da pružaju pomoć štampi da javnost obavještava o stvarima od javnog interesa. To bi za posljedicu moglo imati podriivanje vitalne uloge štampe kao javnog čuvara, a negativno bi uticalo i na mogućnost štampe da saopštava tačne i pouzdane informacije.“ ⁶⁸

Dijapazon zaštite

Sud smatra da zaštita novinarskih izvora predstavlja dio prava, a ne samo privilegiju. Stoga ta zaštita ne zavisi od zakonitosti ili nezakonitosti izvora o kojima je riječ. ⁶⁹

Niti zaštita novinarskih izvora zavisi od objavljivanja. Ona se može odnositi i na aktivnosti koje prethode objavljivanju. Na primjer, Sud je u predmetu *Dammann* jasno konstatovao da bi osuda za pribavljanje tajnih informacija koje nisu objavljene mogla dovesti do kršenja člana 10. ⁷⁰

Djelotvorna zaštita izvora iziskuje ne samo zaštitu novinara od otkrivanja svojih izvora, već i njihovu zaštitu od otkrivanja materijala na osnovu kojih bi njihovi izvori mogli biti identifikovani. Na primjer, preduzeće koje je podnijelo predstavku u predmetu *Sanoma Uitgevers B.V.* bilo je primorano da policiji preda fotografije, uprkos snažnom protivljenju jer bi materijal mogao biti iskorišćen da se identifikuju povjerljivi izvori. Sud je u ovom predmetu utvrdio povredu člana 10 i zauzeo stav da miješanje u slobodu izražavanja podnosioca predstave nije bilo opravdano, jer nije bilo „propisano zakonom“. Zakonske mjere zaštite nisu bile adekvatne, a nije bilo ni nezavisne procjene da li je razlog što je policija željela taj materijal imao prevagu nad zaštitom novinarskih izvora. ⁷¹

Postizanje pravične ravnoteže

Domaće vlasti treba da imaju u vidu značaj sprovođenja propisne obrazložene ocjene i odmjeravanja suprotstavljenih interesa. Sud će prilikom utvrđivanja da li je došlo do povrede člana 10 vjerovatno razmatrati da li je postignuta pravnična ravnoteža između raznih interesa o kojima je riječ. ⁷²

⁶⁵ *Goodwin v UK*, predstavka br. 17488/90, presuda od 27. marta 1996, st. 40.

⁶⁶ *Goodwin v UK*, presuda od 27. marta 1996, st. 40.

⁶⁷ *Goodwin v UK*, presuda od 27. marta 1996, st. 39.

⁶⁸ *Goodwin v UK*, presuda od 27. marta 1996, st. 39; vidi takođe *Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. and Others v. the Netherlands*, presuda od 22. novembra 2012.

⁶⁹ *Nagla v Latvia*, presuda od 16. jula 2013.

⁷⁰ *Dammann v Switzerland*, presuda od 25. aprila 2006, st. 52

⁷¹ *Sanoma Uitgevers B.V. v Netherlands*, predstavka br. 38224/03, presuda Velikog vijeća od 14. septembra 2010.

⁷² *Ressiot and Others v France*.

Postizanje pravične ravnoteže može predstavljati delikatan postupak, kao što razmatranja Suda u predmetu Goodwin ilustruju.⁷³ U tom se predmetu radilo o otkrivanju povjerljivog korporativnog plana jedne kompanije od strane novinara. Domaće vlasti su izrekle dvije mjere:

- Naložile su novinaru da otkrije svoj izvor.
- Zabranile su mu da objavi informacije koje je dobio od svog izvora.

Sud se prilikom utvrđivanja srazmjernosti naloga o otkrivanju izvora usredsredio isključivo na ciljeve kojima bi on služio, a ne na ciljeve kojima bi služila zabrana. Osnovni ciljevi kojim bi nalog o otkrivanju izvora služio bili su dvojaki.

- Prvo, njegov cilj je bio da spriječi neposredno saopštavanje informacija konkurenciji kompanije ili njenim klijentima.
- Drugo, imao je za cilj da omogući kompaniji o kojoj je riječ da teži postizanju svog legitimnog cilja da razotkrije nelojalnog zaposlenog ili saradnika, koji možda i dalje ima pristupa njenim objektima, kako bi prekinula njegovu vezu sa kompanijom.

Sud je ocjenjivao ravnotežu između tih legitimnih ciljeva u svjetlu zaštite koju pruža zabrana i značaja zaštite od svakog miješanja u interes obezbjeđivanja slobodne štampe u demokratskom društvu. Utvrdio je da nalog podnosiocu predstavke da otkrije svoj izvor ne predstavlja srazmjeran odgovor legitimnim ciljevima u pitanju. Shodno tome, Sud je zaključio da je izricanjem tog naloga od strane domaćih sudova prekršen član 10.

Pretres domova ili radnih mjesta novinara

Slična se pitanja mogu pojaviti u kontekstu izdavanja i sprovođenja naloga za pretres domova ili radnih mjesta novinara i oduzimanje materijala. Zaista, javnim vlastima će vjerovatno biti još teže da opravdaju pretres nego nalog novinaru da objelodani identitet svog izvora. Razlog tome leži u činjenici da je pretres doma ili radnog mjesta novinara drastičnija mjera i može vlastima omogućiti pristup svim dokumentima u njegovom posjedu.⁷⁴ Shodno tome, domaće vlasti treba posebno pomno da razmatraju da li je bilo koji nalog za pretres domova ili radnih mjesta novinara i oduzimanje materijala srazmjeran ciljevima kojima se teži. Ako to nije slučaj, ili ako je nalog o kojem je riječ nedovoljno ograničenog obima kako bi predupredio potencijalnu zloupotrebu, Sud može utvrditi da je nalogom prekršen član 10.⁷⁵

Preporuka Savjeta Evrope o zaštiti novinarskih izvora

Domaći sudovi treba da budu upoznati sa Preporukom Komiteta ministara Savjeta Evrope br. R (2000) 7⁷⁶ u kojoj se daje okvir preporučenih domaćih propisa i prakse o pravu novinara da ne otkrivaju svoje izvore informacija. Ona obuhvata preporuku da nacionalno zakonodavstvo i praksa država članica obezbjeđuje eksplicitnu i jasnu zaštitu prava novinara da ne otkrivaju informacije koje bi ukazale na identitet njihovih izvora u skladu sa članom 10. U njoj je, takođe, navedeno da bi takva zaštita trebalo da obuhvata i druge osobe koje usled svojih profesionalnih odnosa sa novinarima dođu u posjed informacija koje ukazuju na identitet izvora putem prikupljanja, uredničke obrade ili objavljivanja tih informacija.

⁷³ Goodwin v UK, predstavka br. 17488/90, presuda od 27. marta 1996.

⁷⁴ Roeman and Schmit v Luxembourg, predstavka br. 51772/99, presuda od 25. februara, st. 57.

⁷⁵ Saint-Paul Luxembourg S.A. v Luxembourg, presuda od 18. aprila 2013.

⁷⁶ Na koju se Sud poziva u predmetu Voskuil v Netherlands, predstavka br. 64752/01, presuda od 22. novembra 2007.

6. Sloboda izražavanja i pravo na pravično suđenje

Član 6

Kada se u kontekstu pravosudnog sistema pojave pitanja vezana za medijske slobode i ostala pitanja vezana za slobodu izražavanja, potrebno je razmotriti i dodatne faktore. Sudije naročito treba da razmotre odnos između prava na pravično suđenje i prava na slobodu izražavanja. Da bi to učinili, treba da razumiju implikacije člana 6 Konvencije, kojim se štiti pravo na pravično suđenje.

Shodno članu 6:

- “1. Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti s cijelog ili s dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kada to zahtjevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u mjeri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.
2. Svako ko je optužen za krivično djelo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.
3. Svako ko je optužen za krivično djelo ima sledeća minimalna prava:
 - a) da u najkraćem mogućem roku, podrobno i na jeziku koji razumije, bude obavješten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega;
 - b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
 - c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtjevaju;
 - d) da ispituje svjedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbijedi prisustvo i saslušanje svjedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svjedoče protiv njega;
 - e) da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razume ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.”

Pristup (i) Suda odnosu između članova 6 i 10

Član 6 između ostalog predviđa da će sudske rasprave biti javne, osim u izuzetnim slučajevima. Ta zaštita javnosti rasprava i zaštita medijske slobode izražavanja iz člana 10 su povezane a zajedno igraju važnu ulogu u obezbjeđivanju mogućnosti nadzora nad sudskim sistemom. Medijski izvještaji o suđenjima takođe daju javnosti uvid u rad sudstva što doprinosi jačanju njenog povjerenja u pravosuđe. Zaštita slobode izražavanja, stoga, u mnogim slučajevima doprinosi obezbjeđivanju zaštite prava na pravično suđenje. Ova dva prava se uzajamno podržavaju na više načina i mogu složno do koegzistiraju.

Postoje, međutim, i predmeti u kojima zaštita interesa shodno članu 6 i članu 10 nije uvijek tako jednostavna. Takvi se predmeti mogu pojaviti pred Sudom na više različitih načina:

- Kada se novinari ili drugi žale da im je prekršeno pravo na slobodu izražavanja u pogledu pitanja koje se odnosi na suđenje ili se na njega može odnositi.
- U situacijama u kojima Sud treba da odmjeri suprotstavljena prava zajemčena članom 6 i članom 10.
- Kada se pritužbe odnose na povredu člana 6 jer je neka druga osoba svojim slobodnim izražavanjem omela pravo na pravično suđenje osobe koja se ima smatrati nevinom dok se ne dokaže da je kriva.

U tekstu koji slijedi redom razmatramo svaku od ove tri vrste predmeta.

Pritužbe o povredi člana 10 u vezi sa suđenjem

Novinar se može požaliti Sudu da je mjerom preduzetom prema njemu tokom izvještavanja o suđenju ili istrazi povrijeđen član 10. Na primjer, sud je mogao zabraniti novinaru da objavi neki članak ili ga je mogao osuditi za klevetu u članku koji je objavio. Takav predmet će veoma vjerovatno predstavljati miješanje u slobodu izražavanja novinara.

Važno je, međutim, imati u vidu da je član 10 kvalifikovano pravo. Legitimni ciljevi navedeni u članu 10, stav 2, koji se mogu iskoristiti radi opravdavanja miješanja u nečiju slobodu izražavanja obuhvataju:

- zaštitu „prava drugih“; i
- „očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva“.

Bitno je napomenuti u pogledu prvog navedenog legitimnog cilja da „prava drugih“ takođe mogu obuhvatati prava drugih na pravično suđenje. Zaštita prava drugih na pravično suđenje stoga može da opravda miješanje u pravo na slobodu izražavanja ako je miješanje o kojem je riječ istovrijemeno i „propisano zakonom“ i „neophodno u demokratskom društvu“.

Izuzetak u pogledu prava na slobodu izražavanja radi zaštite prava drugih na pravično suđenje je primjenjen u postupku pred Sudom u predmetu *News Verlags GmbH & Co.KG v Austria*.⁷⁷ Predstavku je podnijela kuća koja izdaje časopis u kojem su bili objavljeni izvještaji o nizu pisama bombi poslatih javnim ličnostima u Austriji, a neke od njih su pretrpjele ozbiljne povrede. U izvještajima se odgovornost za pisma bombe pripisivala jednom određenom licu, koje je bilo uhapšeno i optuženo za napade, a časopis ga je politički povezao sa ekstremnom desnicom. Lice o kojem je riječ je zbog ovih izvještaja podnijelo zahtjev za zabranu objavljivanja njegove fotografije u kontekstu krivičnog postupka koji se vodi protiv njega, koji mu je i odobren.

Kuća koja je podnijela predstavku se kasnije žalila Sudu na zabranu koja joj je izrečena i tvrdila da su joj povrijeđena prava iz člana 10 i predmet je dospio pred Sud. Sud je smatrao da zabrane izrečene podnosiocu predstavke predstavljaju miješanje u njegovu slobodu izražavanja, premda se one nisu odnosile na izvještavanje o tom slučaju već samo na objavljivanje fotografija. Sud je izjavio da je članom 10 zaštićena ne samo suština ideja i informacija već i oblik u kojem su saopštene, tako da su ograničenja oblika izvještavanja o ovom predmetu (tj. zabrana objavljivanja fotografija) predstavljala miješanje u slobodu izražavanja podnosioca predstavke. Sud je bio zadovoljan da je miješanje bilo u skladu sa dovoljno preciznim zakonom i da je težilo postizanju jednog ili više legitimnih ciljeva. Stoga je ključno pitanje bilo da li je miješanje bilo neophodno u demokratskom društvu.

Sud je naglasio da je važno ne razmatrati sporne odluke izolovano već u svjetlu predmeta u cjelini. Primjetio je da je bilo miješanja u kontekstu novinskog priloga od velikog javnog značaja koji se odnosio na javnu ličnost. Takođe je ukazao na suštinsku funkciju štampe u demokratskom društvu, koja obuhvata i izvještavanje o sudskim postupcima i njihovo komentarisanje. Ti faktori, međutim, moraju biti odmjereni u odnosu na sve opasnosti da će biti dovedeni u pitanje pravično suđenje osobe i njeno pravo na pretpostavku nevinosti dok se njena krivica ne dokaže. U svjetlu činjenice da su ostali mediji mogli da objavljuju slike i da je u ovom predmetu samo kombinacija riječi i slika (a ne samo slika) predstavljala miješanje u prava pojedinca, Sud je zauzeo stav da je zabrana objavljivanja svih slika prevazilazila stepen koji je bio neophodan radi zaštite legitimnog

⁷⁷ Predstavka br. 31457/96, presuda od 11. januara 2000.

cilja zaštite tih prava. Utvrdio je da miješanje nije bilo srazmjerno i da zato nije bilo neophodno u demokratskom društvu, i da je stoga došlo do povrede člana 10.⁷⁸

Opisani predmet News Verlag ilustruje značaj sprovođenja testa o neophodnosti miješanja u demokratskom društvu prilikom odlučivanja o pritužbama ove vrste o kršenju člana 10. Test iziskuje od Suda da utvrdi da li miješanje na koje se podnosilac predstavke žali zadovoljava „goruću društvenu potrebu“, da li je srazmjerno legitimnom cilju kojem se teži, i da li su razlozi kojima ga nacionalne vlasti opravdavaju relevantni i dovoljni.⁷⁹ Države ugovornice imaju određeno polje slobodne procjene kada primjenjuju ovaj test, ali to polje nije neograničeno i dalje je podložno razmatranju Suda.

Dok predmet News Verlag s jedne strane predstavlja primjer nesrazmjernog miješanja, predmet *the BBC Scotland v UK*⁸⁰ s druge strane predstavlja primjer miješanja u slobodu izražavanja za koje je utvrđeno da je bilo srazmjerno. Ovaj se predmet odnosio na zabranu emitovanja televizijskog programa o navodnom napadu tri čuvara zatvora na šest zatvorenika, dok se suđenje čuvarima pred porotom ne završi. Sud je utvrdio da je domaći sud koji je izdao nalog sproveo test odmjeravanja koji je obuhvatao razmatranje opasnosti koju bi emitovanje programa predstavljalo za pravičnost suđenja zatvorskih čuvara koja nije bila minimalna. Primjetivši da se nalog odnosio na odlaganje, a ne na zabranu emitovanja i da je domaći sud predočio relevantne i dovoljne razloge za donošenje tog naloga, Evropska komisija za ljudska prava je utvrdila da tim nalogom nije prekršen član 10.

Ovi predmeti ilustruju činjenicu da domaći sudovi kada odlučuju o sličnim slučajevima moraju pažljivo da odmjeravaju ova prava i da obrazlažu svoju odluku. Moraju da razmatraju mjeru u kojoj je neophodno miješanje u slobodu izražavanja radi zaštite prava drugih i da se staraju da ne izdaju naloge ili izriču druge mjere koje nisu srazmjerne i koje nisu neophodne u tom pogledu. Pored toga, sudije treba da predočavaju relevantne i dovoljne razloge za izricanje takvih mjera.

Odmjeravanje prava zajemčenih članom 6 i onih zajemčenih članom 10

Predmet *Worm v Austria*⁸¹ još izrazitije ilustruje koliko je važno da sudije prilikom razmatranja predmeta koji se tiču povrede člana 10 odmjeravaju prava zajemčena članom 6 u odnosu na ona zajemčena članom 10. Sud se u ovom predmetu neposrednije bavio odnosom između člana 6 i člana 10. U njemu je morao da razmotri suprotstavljena prava u pogledu objavljivanja jednog članka tokom suđenja za krivično djelo. Članak je ozbiljno doveo u pitanje pravičnost suđenja. Predstavku je podnio novinar koji je nekoliko godina izvještavao o g. Androšu, bivšem vice kancelaru i ministru finansija, koji je bio predmet raznih krivičnih postupaka, između ostalog i postupka u kojem je osuđen za utaju poreza. Podnosilac predstavke je objavio jedan članak između pretresa i izricanja osude po optužbama za utaju poreza. Novinaru je kasnije suđeno i proglašen je krivim jer je sud smatrao da je tim člankom nedozvoljeno uticao na krivični postupak.

Ključni faktor koji je Sud razmatrao prilikom odlučivanja o ovom predmetu ponovo se odnosio na pitanje da li je miješanje u prava podnosioca predstavke iz člana 10 bilo neophodno u

⁷⁸ Slično tome, i u predmetu *The Sunday Times v UK* (no. 1), presuda od 26. aprila 1979, Serija A br. 30, je utvrđena povreda člana 10 zbog zabrane vezane za članak o lijeku Talidomid. Dom lordova Velike Britanije je izrekao zabranu nakon što je zaključio da se autor članka bavio pitanjem korporativnog nemara na način koji je dovodio u pitanje pravičnost parnice koja je bila u toku (premda je mirovala).

⁷⁹ *Sunday Times v UK* (no. 1), 26 April 1979, presuda od 26. aprila 1979, Serija A br. 30, st. 62.

⁸⁰ Predstavka br. 34324/96, presuda od 23. oktobra 1997, Evropska komisija za ljudska prava.

⁸¹ Predstavka br. 22714/93, presuda od 29. avgusta 1997, Evropska komisija za ljudska prava.

demokratskom društvu. Ovdje se radilo o legitimnom cilju očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva. Premda potreba očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva predstavlja legitimni cilj koji može opravdati miješanje u nečiju slobodu izražavanja, Sud je konstatovao da ona ne daje državama pravo da ograniče sve oblike javnih diskusija o predmetima o kojima sudovi odlučuju. Naglasio je da je izvještavanje u granicama postavljenim u interesu propisnog sprovođenja pravde u skladu sa članom 6. Sud je, dakle, potvrdio značaj zaštite slobode izražavanja u kontekstu izvještavanja o suđenjima.

Sud je, takođe, ukazao i na značaj zaštite prava na pravično suđenje, izjavivši da bi novinari trebalo da imaju na umu garantije pravičnog suđenja propisane članom 6 kada izvještavaju o suđenjima koja potpadaju pod polje dejstva ovog člana. Sud je zauzeo stav da „granice dozvoljenih komentara ne mogu da obuhvataju izjave koje bi, bilo namjerno ili nenamjerno, mogle dovesti u pitanje šanse osobe da joj se pravično sudi ili koje bi podrle povjerenje javnosti u ulogu suda u sprovođenju krivične pravde”.⁸² Drugim riječima, iako je propisna zaštita medijskih sloboda u kontekstu pravosudnog sistema od vitalnog značaja, takve slobode povlače za sobom i odgovornosti i granice. Dio zadatka domaćih sudova je da pod nadzorom Suda odmjeravaju sve suprotstavljene interese i da utvrđuju odgovarajuće granice, ako su one potrebne.

Pritužbe o povredi člana 6 vezane za slobodu izražavanja

Sud prihvata da pravosudni sistem ne može da funkcioniše u vakumu i da bi bilo neprikladno isključiti sve diskusije o predmetima suđenja u štampi ili opštoj javnosti prije ili tokom samih suđenja. Ipak, kao što je napomenuto gore u tekstu, potrebno je postaviti neke granice u interesu propisnog sprovođenja pravde.⁸³ Shodno tome, ako se ne uvedu propisne granice, moguće su pritužbe o povredi člana 6, da je neka druga osoba ostvarivanjem svoje slobode izražavanja omela pravičnost suđenja neke druge osobe.

Jedan od načina koji može prouzrokovati pritužbu zbog miješanja suprotnog članu 6 odnosi se na publicitet koji mediji daju nekom predmetu prije suđenja i koji utiče na javno mnjenje i posljedično na one koji će o njemu odlučivati čime takav publicitet zadire u pravo neke osobe na pravično suđenje ili pravo na nezavisan i nepristrasan sud. Ključna razlika između takve pritužbe o kršenju člana 6 i one o kršenju člana 10 leži u tome što član 6 već na prvi pogled sadrži veoma ograničene kvalifikacije. To znači da u većini predmeta u kojima je utvrđeno miješanje u ta prava neme potrebe za odmjeravanjem prava ili sprovođenjem testa srazmjernosti u pogledu pritužbi o povredi člana 6.

Međutim, Sud je možda u svjetlu nekvalifikovanog karaktera ovih prava iz člana 6 i njihovog odnosa sa članom 10 usvojio prilično restriktivan koncept o tome šta predstavlja miješanje u pogledu predmeta o publicitetu koji je potencijalno doveo u pitanje pravičnost suđenja. Premda Sud u određenim slučajevima prihvata da takav publicitet može negativno da utiče na pravičnost suđenja i uključuje odgovornost države, on zahtjeva da publicitet ima razmjere „otrovne medijske kampanje“ s ciljem ometanja pravičnosti suđenja da bi predstavljao miješanje u prava iz člana 6.⁸⁴ Zbog ovog pristupa je vjerovatno relativno teško dokazati da je medijski publicitet ometao nepristrasnost nekog suda, a vjerovatno je još teže to učiniti ako sud o kojem je riječ čine profesionalne sudije, a ne porota ili sudije porotnici.⁸⁵

⁸² Stav 50.

⁸³ Papon v France, predstavka br. 54210/00, odluka od 15. novembra 2001.

⁸⁴ Anguelov v Bulgaria, predstavka br. 45963/99, odluka od 14. decembra 2004.

⁸⁵ Craxi v Italy, predstavka br. 34896/97, presuda od 5. decembra 2002.

Drugi način koji može prouzrokovati pritužbu o povredi člana 6 u kontekstu medija ili slobode izražavanja odnosi se na izjave kojima se zadire u pravo neke osobe na pretpostavku nevinosti dok se ne dokaže njena krivica. I u takvim slučajevima zadiranje u ovo pravo može dovesti do utvrđivanja povrede bez potrebe da se razmotre moguća opravdanja za miješanje zbog nekvalifikovanog karaktera ovog prava. Zato vlasti države, uključujući i sudije, moraju da postupaju veoma pažljivo kako ne bi slijedile primjer nekih najviših francuskih policijskih zvaničnika iz predmeta Ribemont v France.⁸⁶ Francuska policija je bez ikakvih kvalifikacija ili rezervi pomenula podnosioca predstavke kao jednog od podstrekača ubistva iako on u tom trenutku nije čak bio ni optužen. Sud je utvrdio da su oni svojim izjavama podnosioca predstavke proglasili krivim, što je javnost ohrabrilu da povjeruje da je on kriv i dovelo je u pitanje razmatranje činjenica od strane nadležnog sudskog organa. Povrijeđeno je pravo podnosioca predstavke na pretpostavku nevinosti dok se njegova krivica ne dokaže. S ozbirom na to da je povrijeđeno nekvalifikovano pravo iz člana 6, stav 2, Sud je smatrao da nema potrebe da razmatra ili odmjerava tu povredu u odnosu na prava na slobodno izražavanje policijskih zvaničnika i zaključio da je prekršen član 6 stav 2.

Nacionalne sudije u svjetlu ove jurisprudencije treba da budu svjesne da država po Konvenciji može imati pozitivnu obavezu da obuzdava otrovne medijske kampanje koje bi mogle zadirati u prava na pravično suđenje iz člana 6. Pored toga bi trebalo da se staraju i štite načelo pretpostavke nevinosti, ne samo suzdržavanjem od davanja izjava kojima neku osobu proglašavaju krivom prije no što je ona osuđena.

Konteksti u kojima se pojavljuju pitanja vezana za odnos prava iz člana 6 i člana 10:

Odnos između prava zajemčenih članom 6 i onih zajemčenih članom 10 može biti u središtu pažnje u raznim kontekstima. Do toga dolazi, na primjer, u sledećim situacijama:

- Kada je izdata zabrana objavljivanja članka u medijima u cilju zaštite prava na pravično suđenje i/ili pretpostavke nevinosti.
- Kada neka osoba javno da izjavu koja zadire u prava na pravično suđenje neke druge osobe.
- Kada postoji zabrinutost u pogledu pravičnosti sudskog postupka koji se odnosi na slobodu izražavanja.
- Kada sudski postupak zbog nepoštovanja suda potencijalno otvara pitanje nepristrasnosti suda i/ili njegovog efekta na slobodu izražavanja.

Već smo razmatrali predmete vezane za zabrane (npr. predmet News Verlags) i predmete vezane za javne izjave (nor Ribemont v France) a slijedi kratko razmatranje posljednje dvije situacije.

Zabrinutost u pogledu pravičnosti sudskog postupka koji se odnosi na slobodu izražavanja

Sudski postupci o slobodi izražavanja, kao što su postupci o kleveti, mogu dovesti do pritužbi o kršenju člana 6 i pravičnosti postupka. Predmeti o kleveti mogu otvoriti pitanje povrede člana 6 bilo na osnovu toga što je pravo na uživanje dobrog ugleda „građansko pravo“ bilo na osnovu toga što kleveta predstavlja „krivično djelo“, u zavisnosti od nacionalnog zakona o kojem je riječ.⁸⁷

Ključni faktor koji se razmatra u pogledu člana 6 je da li lica optužena za klevetu treba da imaju na raspolaganju pravnu pomoć. Sud će razmatrati da li podnosilac predstavke može djelotvorno da se brani. Sud je smatrao da to nije bio slučaj u predmetu Steel and Morris v UK⁸⁸, naročito u

⁸⁶ Predstavka br. 15175/89, presuda od 10. februara 1995; vidi takođe Ergashev v Russia, predstavka br. 12106/09, presuda od 20. decembra 2011.

⁸⁷ Minelli v Switzerland, predstavka br. 8660/79, presuda od 25. marta 1983.

⁸⁸ Predstavka br. 68416/01, presuda od 15. februara 2005.

svjetlu složenosti tužbe i dispariteta između nivoa pravne pomoći koju su u ovom predmetu uživali podnosioci predstavke i tužioci. Međutim, Sud je u predmetu *McVicar v UK*, u kojem je predstavku podnio obrazovan i iskusan novinar, a predmet djelovao mnogo jednostavniji, utvrdio da je on mogao djelotvorno da se brani i da nisu prekršeni ni član 6 ni član 10 zato što on nije imao na raspolaganju pravnu pomoć.

Još jedan primjer primjene člana 6 na predmete o kleveti se odnosi na primjenu prava na suđenje u razumnom roku. To pravo može biti prekršeno kad dolazi do pretjeranog odugovlačenja u razmatranju predmeta vezanog za klevetu.⁸⁹ Shodno tome, nacionalni sudovi ne samo da treba da obezbijede da tuženi imaju na raspolaganju pravnu pomoć u odgovarajućim slučajevima, već i da ne dolazi do odugovlačenja u razmatranju predmeta o kleveti.

Nepoštovanje suda

I u predmetima vezanim za nepoštovanje suda može doći do povrede i člana 6 i člana 10. Na primjer, predmet *Kyprianou v Cyprus*⁹⁰ se odnosio na nepoštovanje suda, konkretno samih sudija. Advokata koji je podnio predstavku su proglasile krivim za nepoštovanje suda i osudile ga na zatvor iste one sudije protiv kojih je navodno izvršio to djelo. Podnosilac predstavke se žalio na povredu svojih prava i iz člana 6 i iz člana 10. U pogledu člana 6 je s uspehom tvrdio da postoje objektivne sumnje u nepristrasnost suda i da su sudije o kojima je riječ postupale s ličnom pristrasnošću.

U pogledu člana 10 je tvrdio da njegova osuda i kazna takođe predstavljaju nesrazmjerno miješanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja. Sud je morao da utvrdi da li je postignuta pravična ravnoteža između potrebe da se zaštiti autoritet sudstva i zaštite slobode izražavanja podnosioca predstavke u njegovom svojstvu advokata. Sud je prilikom odmjeravanja ovog argumenta ukazao na to da izricanje kazne zatvora advokatu neizbežno ima „obeshrabrujući efekat“ ne samo na advokata o kom je riječ, već i na advokatsku profesiju u cjelini. To je imalo potencijalne posljedice ne samo u pogledu prava tog advokata iz člana 10 već i po prava na pravično suđenje klijenta iz člana 6. Sud je u pogledu činjenica u ovom predmetu zauzeo stav da je kazna izrečena podnosiocu predstavke bila nesrazmjerna i da je prekršen član 10. Sudije nacionalnih sudova treba ovo rezonovanje da imaju u vidu i postaraju se da obezbijede da je svako miješanje u slobodu izražavanja advokata na sudu strogo proporcionalno.

⁸⁹ *Kusmieriek v Poland*, predstavka br. 10675/02, presuda od 21. septembra 2004.

⁹⁰ Predstavka br. 73797/01, presuda Velikog veća od 15. decembra 2005; vidi takođe *Barfod v Denmark*, predstavka br. 11508/85, presuda od 22. februara 1989. u kojoj nije utvrđena povreda člana 10; i *Nikula v Finland*, predstavka br. 31611/96, presuda od 21. marta 2002 u kojoj je utvrđena povreda člana 10 u pogledu podnosioca predstavke, advokata odbrane koji je osuđen jer je kritikovao tužioca zbog odluka koje je donio u svojstvu strane u krivičnom postupku. Sud je izjavio da „samo u izuzetnim slučajevima se može kao neophodno u demokratskom društvu prihvatiti ograničenje slobode izražavanja advokata odbrane – čak i kada je u pitanju i blaga krivična sankcija“. (stav 55).

ZAKLJUČAK

U ovom priručniku su razmotreni i ilustrovani pravo na slobodu izražavanja i pravo na poštovanje privatnog života, kao i zaštita tih prava koju pruža Evropska konvencija o ljudskim pravima. Oba ova prava predstavljaju kvalifikovana prava. To znači da sudije koje razmatraju njihovu primjenu ne samo da treba da razmotre da li je došlo do miješanja u jedno ili oba ta prava, već i da li je takvo miješanje opravdano. U ovom priručniku su pored toga razmotreni aspekti odnosa između prava na slobodu izražavanja i prava na pravično suđenje.

Polja na koja se ova tri prava odnose se preklapaju. Konkretno, ona se često primjenjuju radi zaštite suprotstavljenih interesa u predmetima koji se odnose na slobodu štampe ili medija. Ovo predstavlja oblast u kojoj Konvencija od nacionalnih vlasti, uključujući i domaće sudove, iziskuje da pažljivo odmjeravaju ova prava. To odmjeravanje treba da obuhvata ispitivanje i poštovanje potencijalno suprotstavljenih interesa o kojima je riječ u svjetlu zahtjeva iz Konvencije i zaštite koju ona pruža štampi, sudskom sistemu i onima izloženim pažnji medija.

Ovaj priručnik ima za cilj da onima zaduženim da vrše ova važna odmjeravanja prava u predmetima koji se odnose na medije i slobodu izražavanja pruži uvid u pristup takvim predmetima Suda u Strazburu i u ključne faktore koje treba da uzimaju u obzir.

ČLAN 10 I SLOBODA IZRAŽAVANJA

Miješanje u slobodu izražavanja u oba slučaja povrijedilo bi član 10 Evropske konvencije

PRESUDA U SLUČAJU *Gaweda protiv Poljske*

(predstavka broj 26229/95)
14. mart 2002.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, *Józef Gaweda*, poljski je državljanin.

Okružni sud *Bielsko-Biala* je 9. septembra 1993. godine odbio zahtjev g. *Gaweda*-e za registraciju časopisa pod naslovom "Socijalni i politički mjesečnik - evropski moralni sud" koji je trebalo da bude objavljivan u gradu *Kety*. Sud je smatrao da bi, u skladu sa Zakonom o štampi iz 1984. godine i Dekretom ministra pravde o registraciji časopisa - kojim se zabranjuje registracija časopisa čiji bi naziv bio "u sukobu sa stvarnošću" - ime časopisa trebalo da bude u vezi sa njegovim sadržajem. Naziv koji je predložio podnosilac predstavke je ukazivao na to da je u *Kety*-ju osnovana evropska institucija, što je predstavljalo neistinu i obmanu. Apelacioni sud *Katowice* je 17. decembra 1993. godine odbio žalbu podnosioca predstavke na ovu odluku. Sud je primjetio da je u postupku pred prvostepenim sudom podnosiocu predstavke bilo savjetovano da promeni predloženi naziv time što će ukinuti izraz "evropski moralni sud", ali je on odbio da to učini.

Okružni sud je 17. februara 1994. godine odbio zahtjev podnosioca predstavke za registraciju drugog časopisa, pod nazivom "Njemačka - hiljadugodišnji neprijatelj Poljske". Sud je smatrao da je predloženi naziv u sukobu sa stvarnošću, pošto se previše usredsredio na negativne aspekte odnosa između Poljske i Njemačke, čime se ocrtavala neistinita slika činjeničnog stanja.

Podnosilac predstavke se neuspješno žalio na obe odluke.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se, konkretno, žalio da su ga, odbivši da registruju nazive dva časopisa, poljski sudovi spriječili da ih objavljuje. On se pozvao na član 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 10

Primjetivši da je, po poljskom zakonu, odbijanje suda da registruje naziv časopisa bilo ravno odbijanju da se odobri njegovo objavljivanje, Evropski sud za ljudska prava je ispitivao da li je ograničenje, na koje se žalilo, bilo propisano zakonom.

Sud je smatrao da, iako član 10 Evropske konvencije ne zabranjuje izričito nametanje prethodnih ograničenja na objavljivanje, relevantni zakon mora jasno predvidjeti okolnosti u kojima su takva ograničenja dopustiva i kada posljedice ograničenja, kao u ovom slučaju, predstavljaju potpuno onemogućavanje objavljivanja časopisa. Ovo je važno zbog potencijalne prijetnje, koju takve prethodne zabrane po samoj svojoj prirodi predstavljaju za slobodu izražavanja jemčenu članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Poljski sudovi su iz izraza "u sukobu sa stvarnošću", sadržanog u članu 5 Dekreta, izveli ovlašćenje da odbiju registraciju časopisa kada smatraju da njegov naziv ne ispunjava uslove istinitosti, na primjer, kada predloženi nazivi časopisa prenose suštinski neistinitu sliku o činjeničnom stanju. Evropski sud je primjetio da su korišćeni izrazi, iako su bili dvosmisleni i nejasni, u najboljem slučaju ukazivali na to da registracija može biti odbijena kada zahtjev za registraciju nije u skladu sa članom 20 Zakona o štampi. Zahtjevati da naziv časopisa uključi istinite podatke neodgovarajuće je ograničenje slobode štampe. Naziv časopisa nije iskaz kao takav, pošto je njegova suštinska svrha da dati časopis izdvoji na tržištu štampe za njegove stvarne i potencijalne čitaoce.

Takvo tumačenje od strane sudova bi, takođe, moralo da bude jasno regulisano zakonskom odredbom. Međutim, tumačenje koje su usvojili poljski sudovi je uvelo novi kriterijum, koji se nije mogao predvidjeti iz pravnog teksta koji je u pitanju (član 20 Zakona o štampi).

Evropski sud je stoga zaključio da, pošto ovaj zakon nije formulisan sa dovoljnom preciznošću da bi podnosiocu predstavke omogućio da prilagodi svoje ponašanje, ograničenja koja su mu nametnuta nisu bila propisana zakonom u okviru značenja člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Evropski sud je, prema tome, zaključio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije.

Član 41

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavke dodijelio 10 000 poljskih zlota (PLN) na ime nematerijalne štete i 6000 PLN na ime troškova postupka.

PRESUDA U SLUČAJU *Nikula protiv Finske*

(predstavka broj 31611/96)
21. mart 2002.

1. Činjenično stanje

Anne Nikula, finski državljanin, rođena je 1962. godine i živi u Helsinkiju. Ona je advokat. Tokom 1992. i 1993. godine je bila pravni zastupnik odbrane u krivičnom postupku pred Gradskim sudom u vezi sa zatvaranjem preduzeća, u kome je njen klijent bio optužen za pomaganje i podsticanje prevare i zloupotrebu položaja povjerenja. Javni tužilac *T.* je pozvao jednog od bivših osumnjičenih da svedoči. Podnosilac predstavke je uložila prigovor na to i podnijela dokument u kome je tvrdila da taktika tužioca *T.* predstavlja "zloupotrebu položaja i nezakonito iznošenje dokaza", i "povredu njegovih zvaničnih dužnosti". Prvostepeni Građanski sud, koji je razmatrao slučaj, odbacio je njene primjedbe i njen klijent je na kraju osuđen.

Tužilac *T.* je kasnije izvijestio o izjavama podnosioca predstavke tužioca pred Apelacionim sudom radi razmatranja moguće optužbe za klevetu. Tužilac pred Apelacionim sudom je smatrao da je podnosilac predstavke kriva za klevetu, ali je odlučio da ne podnese tužbu pošto je krivično djelo bilo male težine.

Koristeći svoje nezavisno pravo da podnese privatnu tužbu, tužilac *T.* je i pored toga pred Apelacionim sudom pokrenuo krivični postupak protiv podnosioca predstavke. Ona je 22. avgusta 1994. godine osuđena zbog klevete "bez loše namjere", to jest samo zbog iznošenja mišljenja o nečijem ponašanju, a ne za pripisivanje djela drugom licu iako se zna da nije počinjeno. Dosuđena je novčana kazna i podnosiocu predstavke je naloženo da isplati nadoknadu štete tužiocu i nadoknadu troškova postupka državi. I podnosilac predstavke i tužilac su se žalili Vrhovnom sudu, koji je potvrdio zaključke Apelacionog suda, ali je ukinuo kaznu imajući u vidu da je krivično djelo bilo male težine; obaveza da se isplati nadoknada štete i troškova postupka je, međutim, potvrđena.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalila po članu 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 10

Sud je ponovio da pravnim zastupnicima njihov poseban položaj, kao posrednika između javnosti i sudova, daje centralno mjesto u primjeni pravde. Takav položaj objašnjava uobičajeno regulisanje ponašanja članova Advokatske komore. Štaviše, sudovi - jemci pravde, čija je uloga ključna u državi zasnovanoj na vladavini prava - moraju uživati povjerenje javnosti. Imajući u vidu ključnu ulogu pravnih zastupnika na ovom polju, opravdano je od njih očekivati da doprinesu odgovarajućoj primjeni pravde i da time održavaju javno povjerenje.

Evropski sud za ljudska prava je dalje podsjetio da član 10 Konvencije štiti ne samo suštinu ideja i informacija koje se izražavaju, već i oblik u kome su prenesene. Iako i pravni zastupnici sigurno imaju pravo na javni komentar primjene pravde, njihove kritike ne smiju prekoračiti izvjesne granice. U vezi sa tim, mora se voditi računa o potrebi da se uspostavi pravična ravnoteža između različitih interesa, koji uključuju pravo javnosti da primi obavještenja o pitanjima koja su posljedica sudskih presuda i da zahtjeva odgovarajuću primjenu pravde i dostojanstvo pravne profesije.

Domaće vlasti imaju određenu slobodu odlučivanja pri procjeni neophodnosti miješanja, ali ova sloboda je podložna evropskom nadzoru i u pogledu relevantnih pravila i u pogledu odluka kojima se ona primjenjuju.

Sud je primjetio da granice prihvatljive kritike mogu u nekim okolnostima biti šire u pogledu državnih službenika, koji koriste svoja ovlašćenja, nego u pogledu privatnih pojedinaca. Ne može se, međutim, smatrati da državni službenici sebe svjesno izlažu bliskom ispitivanju svake svoje riječi u istom stepenu kao političari, i da stoga treba da budu tretirani na isti način kao i oni, kada je u pitanju kritikovanje njihovih postupaka. Naprotiv, može se pokazati neophodnom zaštita državnih službenika od uvrijedljivih i neprijatnih verbalnih napada, kada su na dužnosti.

Podnosilac predstavke u ovom slučaju je bila osuđena zbog kritikovanja tužioca zbog odluka donesenih u njegovom svojstvu strane u krivičnom postupku u kome je podnosilac predstavke zastupala jednog od optuženih. Istina je da je podnosilac predstavke optužila tužioca *T.* za nezakonito ponajanje, ali je ova kritika bila usmjerena na strategiju optužbe namjerno izabranu od strane *T.*, to jest, dvije određene odluke koje je donio prije suđenja i koje su, po mišljenju podnosioca predstavke, predstavljale "zloupotrebu položaja i ... povredu njegovih zvaničnih dužnosti". Iako su neki od izraza bili nepodesni, njena kritika je bila strogo ograničena na djelovanje *T.* kao tužioca u postupku protiv klijenta podnosioca predstavke, a nije bila usresređena na opšte profesionalne ili druge osobine *T.* U kontekstu samog postupka *T.* je morao da toleriše veoma ozbiljnu kritiku od strane podnosioca predstavke u njenom svojstvu pravnog zastupnika odbrane. Sud je, štaviše, primjetio da su tvrdnje podnosioca predstavke bile ograničene na sudnicu, za razliku od kritika sudije ili tužioca iznijetih, na primjer, u medijima. Evropski sud, takodje, nije mogao da zaključi da je kritikovanje tužioca od strane podnosioca predstavke, pošto je bilo procesnog karaktera, predstavljalo ličnu uvredu.

Sud je, dalje, ponovio da, čak i ako podnosilac predstavke nije bila član Advokatske komore i stoga nije bila podložna njenim disciplinskim postupcima, ona je i pored toga bila podložna sudskom nadzoru i upravljanju. Nije bilo naznaka da je tužilac od sudije na suđenju zahtijevao da reaguje na kritike podnosioca predstavke na bilo koji drugi način nego odlukom u pogledu procesnog prigovora odbrane u vezi sa svjedokom tužbe, koji je bio u pitanju. Građanski sud se zaista ograničio na odbacivanje te primjedbe. Ipak, sudija na suđenju je mogao da prekine izlaganje podnosioca predstavke i da je prekori i pored nepostojanja takvog zahtjeva od strane tužioca. Gradski sud je čak mogao da ukine njeno postavljenje za pravnog zastupnika po službenoj dužnosti ili da je isključi kao pravnog zastupnika na suđenju. U ovom kontekstu Evropski sud je naglasio da je uloga sudova i sudija na suđenju da upravljaju postupkom na način koji će osigurati odgovarajuće postupanje strana u sporu i iznad svega pravičnost suđenja, a ne da ostave ispitivanje prikladnosti izjava strana u sporu u sudnici za kasniji postupak.

Nakon privatne tužbe koju je podnio tužilac *T.*, podnosilac predstavke je osuđena samo za klevetu "bez loše namjere". Vrhovni sud je ukinuo kaznu, smatrajući da je krivično djelo male težine. Iako je nametnuta kazna ukinuta, njena obaveza da isplati nadoknadu štete i troškove postupka je ostala. Čak i takvoj situaciji, opasnost od ex post facto preispitivanja kritike pravnog zastupnika druge strane u krivičnom postupku - što se bez sumnje mora smatrati da je javni tužilac bio - je teško pomiriti sa dužnošću pravnog zastupnika odbrane da revnosno brani interese svog klijenta. Slijedi da prvenstveno sami pravni zastupnici, pod nadzorom sudije, treba da procjene relevantnost i korisnost tvrdnji u odbrani, bez straha od moguće, makar i relativno lake, krivične kazne ili obaveze da se plati nadoknada pretrpljene štete ili troškova postupka.

Stoga, samo u izuzetnim slučajevima, ograničenje - čak i putem blage krivične kazne - slobode izražavanja pravnog zastupnika odbrane može biti prihvaćeno kao neophodno u demokratskom

društvu. I odluka tužioca pred Apelacionim sudom da ne pokrene postupak protiv podnosioca predstavke i mišljenje Vrhovnog suda da je krivično djelo imalo malu težinu ukazuju na to da su i domaće vlasti bile u nedoumici po pitanju postojanja dovoljnih razloga za miješanje, koje je u pitanju. Po mišljenju Evropskog suda, nije pokazano da postoje takvi razlozi i ograničenje slobode izražavanja gđe Nikula, dakle, nije predstavljalo odgovor na bilo kakvu "hitnu društvenu potrebu". Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 10 Evropske konvencije u tome da presuda Vrhovnog suda, kojom je potvrđena osuda podnosioca predstavke i izdat nalog da isplati nadoknadu štete i troškova postupka, nije bila srazmjerna opravdanom cilju čijem se postizanju težilo.

Član 41

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavke dodijelio 5042 € na ime nematerijalne štete, 1900 € na ime materijalne štete i 6500 € na ime troškova postupka.

3. Komentar (oba slučaja)

Pravo na poštovanje privatnog života sadržano u članu 8 Evropske konvencije uključuje pravo na poštovanje ugleda lica. Drugi stav člana 10 Konvencije dozvoljava ograničenja i kazne u pogledu vršenja prava na slobodu izražavanja, ako su ona neophodna, između ostalog, radi zaštite ugleda drugih ili održavanja autoriteta sudstva (u mnogim evropskim sudskim sistemima tužioc se smatraju granom sudstva). Uspostavljanje prave ravnoteže između člana 8 i člana 10 Konvencije je uvijek problematično. Većina slučajeva se ticala novinara koji su bili kažnjeni zbog klevete sudija ili policajaca (vidi, na primjer, slučaj *Haes i Gijssels protiv Belgije*, presuda od 24. februara 1997. godine i slučaj *Thorgeirson protiv Islanda*, presuda od 25. juna 1992. godine, u kojem su policajci opisani kao "zvjeri u uniformama").

U široko kritikovanoj presudi u slučaju *Janowski* protiv Poljske od 21. januara 1999. godine Sud nije utvrdio povredu člana 10 Evropske konvencije kada je bilo kažnjeno kritikovanje javnog službenika izraženo u javnosti. Evropski sud je bio mnogo nevoljniji da prihvati kazne za primjedbe date unutar sudova. Utvrdivši povredu člana 10 Konvencije u vezi sa kaznom dosuđenom gđi *Nikula* Evropski sud je posmatrao, ne samo članove 8 i 10 Konvencije, već je i podsjetio da su riječi koje su u pitanju bile izgovorene tokom suđenja, i naglasio da je odgovornost sudije na suđenju da osigura odgovarajuće ponašanje strana u sporu i da ako on riješi to pitanje, kao što se dogodilo u ovom slučaju, pravni zastupnik nema razloga da se plaši kasnijeg sudskog postupka. Sud je u martu 2002. godine održao suđenje u slučaju *A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* koje se odnosi na veoma klevetničke primjedbe iznijete u parlamentu, forumu koji uživa potpun sudski imunitet. U tom slučaju se još čeka na presudu Evropskog suda.

Slučaj *Gaweda protiv Poljske* je usredsređen na drugi aspekt člana 10 Evropske konvencije - zahtjev da bilo kakvo ograničenje mora biti "propisano zakonom". Sud je uvijek tvrdio da saglasnost sa tom odredbom zahtjeva ne samo da postoji zakon kojim se odobrava ograničenje, već i da taj zakon bude "dovoljno precizan i utvrdiv tako da pojedinac može da prilagodi svoje ponašanje". Utvrđeno je da je upravo nedostatak ovog elementa preciznosti i predvidljivosti u relevantnom poljskom zakonu predstavljao povredu Evropske konvencije. Nema ničega u tekstu zakona što bi Evropski sud smatrao da jasno uslovljava da naziv časopisa mora uključivati istinitu informaciju da bi bio registrovan. Zahtjev da zakon treba da prođe određena kvalitativna ispitivanja da bi bio u skladu sa Evropskom konvencijom je potpuno odvojen od zahtjeva da treba da bude suštinski u skladu sa standardima Konvencije. Ispitivanje "kvaliteta zakona" je toliko značajno da, ako ga zakon ne prođe, Evropski sud utvrđuje automatsku povredu i ne mora da nastavlja sa razmatranjem da li je miješanje predstavljalo suštinsku povredu Konvencije.

Zaštita i ograničenja slobode izražavanja pojedinca

**PRESUDA U SLUČAJU
Tammer protiv Estonije**

(predstavka br. 41205/98)
6. februar 2001.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, *Enno Tammer*, estonski državljanin, rođen je 1960. godine.

3. aprila 1996. godine, kada je podnosilac predstavke radio kao novinar i urednik estonskog dnevnog lista *Postimees*, list je objavio njegov intervju sa drugim novinarom, *Üla Russak*-om, u vezi sa objavljivanjem memoara *Vilja Laanaru* bez njenog pristanka.

Gđica *Laanaru* je radila za *Edgar Savisaar*-a (za koga je sada udata) prije i nakon što je postao premijer Estonije 1990. godine, dok je on još bio u svom prvom braku. Ona je radila u Ministarstvu unutrašnjih poslova dok je g. *Savisaar* bio ministar i bila je politički aktivna u političkoj stranci *Centre*, čiji je on bio vođa. Ona je 1989. godine dobila njegovo dete, koje je povjereno brizi njenih roditelja. Nakon ostavke g. *Savisaara* na mjesto Ministra unutrašnjih poslova 10. oktobra 1995. godine, gđica *Laanaru* je napustila radno mjesto i počela da piše svoje memoare, opisujući svoja iskustva u politici i u vladi, uz pomoć g. *Russak*-a. Ona je takođe razmišljala o svom odnosu sa g. *Savisaar*-om i o tome da li je razbila njegovu porodicu i da li je dobra majka.

Između gđe *Laanaru* i g. *Russak*-a došlo je do neslaganja po pitanju objavljivanja njenih memoara i autorskih prava. Gđica *Laanaru* je pokrenula postupak pred Gradskim sudom za zaštitu njenih prava kao autora rukopisa. Gradski sud je 29. marta 1996. godine izrekao mjeru kojom se g. *Russak*-u zabranjuje objavljivanje rukopisa do razrješenja pitanja autorskih prava. Nakon ove sudske odluke, g. *Russak* je odlučio da objavi prikupljeni materijal u drugom obliku, tj, u obliku podataka, koje mu je gđica *Laanaru* dala tokom njihove saradnje.

Tekst g. *Russak*-a o priči gđe *Laanaru* počeo je da svakodnevno izlazi u dnevnom listu *Eesti Päevaleht* 1. aprila 1996. godine. Tokom intervjuja od 3. aprila u listu *Postimees*, podnosilac predstavke je pitao g. *Russak*-a:

"Zar ne smatrate da ste napravili heroja od pogrešne osobe? Osobe koja rastura tuđ brak ("*abielulõhkuja*"), nesposobne i neodgovorne majke koja je napustila svoje dete ("*rongaema*"). Ne izgleda kao najbolji primjer za mlade djevojke."

Gđica *Laanaru* je pokrenula postupak protiv g. *Tammer*-a zbog toga što ju je, kako je ona tvrdila, uvrijedio time što ju je nazvao "*abielulõhkuja*" i "*rongaema*". Presudom od 3. aprila 1997. godine Gradski sud ga je osudio za krivično djelo uvrede po članu 130 Krivičnog zakona i kaznio ga sa 220 estonskih kruna (EEK). Presuda je potvrđena od strane Apelacionog suda i kasnije i od strane Vrhovnog suda.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalila da je povrijeđeno njegovo pravo na slobodu izražavanja, jemčeno članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 10

Sud je primjetio da je neosporno da je osuda podnosioca predstavke predstavljala miješanje u uživanje prava na slobodu izražavanja. Pitanje je da li je miješanje bilo "propisano zakonom", težilo opravdanom cilju po članu 10 stav 2 i bilo "nužno u demokratskom društvu".

Iako je primjetio da član 130 Krivičnog zakona ne sadrži precizne definicije pojmova, Sud je ipak smatrao da je miješanje bilo "propisano zakonom" i da je težilo opravdanom cilju zaštite ugleda i prava drugih. U pogledu pitanja da li je ono bilo "neophodno u demokratskom društvu", Sud je ukazao na procjenu domaćih sudova u vezi sa prirodom i upotrebom riječi u okolnostima slučaja i smatrao da je podnosilac predstavke svoju kritiku u vezi sa djelima gđice *Laanaru* mogao formulirati bez upotrebe uvredljivih izraza. On nije smatrao da je dokazano da je upotreba osporenih izraza u vezi sa privatnim životom gđice *Laanaru* bila opravdana zahtjevima javnog interesa ili da su oni bili u vezi sa predmetom od opšteg značaja.

Sud je smatrao da su domaći sudovi na odgovarajući način uspostavili ravnotežu između različitih interesa u ovom slučaju i, imajući u vidu polje slobodne procjene ostavljeno domaćim vlastima, one su u tim okolnostima imale pravo da se miješaju u vršenje prava podnosioca predstavke. On je, takođe, skrenuo pažnju na ograničenu novčanu kaznu od 220 EEK dosuđenu podnosiocu predstavke. Stoga, nije bilo povrede člana 10 Konvencije.

3. Komentar

Ovi slučajevi ilustruju dva različita pristupa Suda u vezi sa zaštitom slobode izražavanja. Slučaj *Jerusalem protiv Austrije* potvrđuje raniju sudsku praksu Evropskog suda o javnom interesu. Kada pojedinci ili organizacije izaberu da budu aktivni u javnom domenu, od njih se zahtjeva da pokažu viši stepen tolerancije na kritiku koju njihovi protivnici iskazuju pri procjeni njihovih ciljeva i sredstava. Kada je kritika izražena u parlamentu ili u nekoj drugoj sličnoj instituciji "moraju biti izneseni veoma jaki razlozi da bi se opravdala miješanja u slobodu izražavanja".

Ako je, kao u slučaju *Tammer protiv Estonije*, iskazana kritika u vezi privatnog života pojedinca mora biti pokazano da je to bilo "opravdano zahtjevima javnog interesa ili da je bilo u vezi sa predmetom od opšteg značaja" i da je privatni život lica bio javno pitanje u vrijeme kritike. Sud je, takođe, bio kritičan po pitanju upotrebe nepotrebno uvredljivih izraza i smatrao da je to opravdalo kaznu.

Pri razmatranju opravdanosti miješanja Sud je smatrao da je zakon Estonije koji navodi "uniženje časti i dostojanstva drugog lica u neodgovarajućem obliku" bio dovoljno precizan da bi zadovoljio test Konvencije koji zahtjeva da zakon bude precizan. On je primjetio da su "mnogi zakoni neizbježno izraženi riječima koje su, u većoj ili manjoj mjeri, neprecizne i čije su tumačenje i primjena predmet prakse". Ovo je suprotno pristupu u vezi sa članom 10 od strane Suda u slučaju *Hashman i Harrup protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (25. novembar 1999.) u kome je utvrdio da nalog da se "poštuje mir i ne ponaša protivno bonos mores" nije dovoljno precizan kada je dat u vezi sa demonstrantima koji nisu bili osuđeni za bilo kakvu krivičnu optužbu.

*Neopravdano ograničavanje slobode štampe***PRESUDA U SLUČAJU
Colombani i drugi protiv Francuske**

(predstavka broj 51279/99)
25. jun 2002.

1. Činjenično stanje

Podnosioci predstavke su dva francuska državljanina nastanjena u Parizu, *Jean-Marie Colombani*, *Eric Incyan* i preduzeće *Le Monde*.

U novembru 1995. godine časopis *Le Monde*, čiji je g. *Colombani* glavni i odgovorni urednik, objavio je članak g. *Incyan*-a o povjerljivoj verziji izvještaja Geopolitičkog nadzora narkotika (OGD) o proizvodnji i trgovini narkoticima u Maroku. Izvještaj je sastavljen na zahtjev Komisije Evropske zajednice nakon zahtjeva Maroka za prijem u članstvo u Evropskoj Uniji i 1994. godine je objavljena njegova verzija sa izostavljenim imenima trgovaca drogom. U njemu je, između ostalog, iznijeto da je obim i širenje proizvodnje indijske konoplje "učinilo Maroko ozbiljnim kandidatom za titulu vodećeg svjetskog izvoznika hašiša".

Sažetak članka g. *Incyan*-a se pojavio na nasloj strani časopisa *Le Monde* pod naslovom "Maroko: vodeći svjetski izvoznik hašiša", a glavni članak je nosio podnaslov "Povjerljiv izvještaj baca sumnju na okruženje kralja *Hasan*-a". On je doveo u pitanje proklamovanu odlučnost marokanskih vlasti, a prvenstveno kralja, da se bore sa porastom trgovine drogom na teritoriji Maroka.

Kralj Maroka je 23. novembra 1995. godine podnio zvanični zahtjev francuskom Ministru inostranih poslova da se pokrene krivični postupak protiv časopisa *Le Monde*. G. *Colombani* i g. *Incyan* su optuženi po odjeljku 36 Zakona od 29. jula 1881. godine zbog uvrede stranog šefa države. Krivični sud Pariza ih je oslobodio krivice 5. jula 1996. godine, smatrajući da su djelali u dobroj namjeri, težili opravdanom cilju i citirali izvještaj čija je pouzdanost bila neosporna.

Kralj Maroka i javni tužilac su se žalili na tu odluku. Apelacioni sud Pariza je zaključio da je želja da se skrene pažnja javnosti na odgovornost kraljevog okruženja i tolerisanja te situacije bila inspirisana lošim namjerama. On je takođe kritikovao novinare zbog propusta da provjere da li su činjenice tačne i ažurirane i zaključio da činjenice slučaja uzetog u cjelini pokazuju nedostatak dobronamjernosti. On je shodno tome osudio podnosiocce predstavke za uvredu stranog šefa države, dosudio kaznu od 5000 francuskih franaka (FRF) i naložio im da kralju *Hasan*-u plate 1 FRF na ime štete i 10 000 FRF prema Zakoniku o krivičnom postupku. On je, takođe, naložio časopisu *Le Monde* da objavi detalje presude. Žalba podnosilaca predstavke podnijeta Kasacionom sudu je odbijena.

2. Odluka Suda

Oslanjajući se na član 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima, podnosioci predstavke su se žalili na povredu prava na izražavanje.

Član 10

Sud je primjetio da je javno mnjenje u Francuskoj imalo opravdan interes da bude obavješteno o procjeni Komisije Evropske zajednice u vezi sa proizvodnjom i trgovinom droge u zemlji koja

traži prijem u Evropsku uniju. Sud je ponovio da, da bi uživali zaštitu člana 10 Konvencije, novinari moraju djelati dobronamjerno na temelju tačne činjenične osnove i obezbijediti pouzdane i precizne informacije u skladu sa novinarskom etikom. On je u vezi sa tim primjetio da je sadržaj izvještaja OGD bio neosporan i da su se tvrdnje koje je sadržao opravdano mogle smatrati za pouzdane. Sud je bio mišljenja da, kada doprinosi javnoj raspravi po pitanjima koja pokreću opravdanu brigu, štampa u načelu mora biti u stanju da se osloni na zvanične izvještaje, a da se od nje ne zahtjeva da sprovede svoju odvojenu istragu.

Sud je, dalje, primjetio da, za razliku od optuženih u postupku zbog klevete, lica optužena za uvredu stranog šefa države nemaju prava da se brane iznoseći dokaze da su tvrdnje bile istinite. Sud je, takođe, primjetio da je vjerovatno da će se primjenom odjeljka 36 Zakona od 29. jula 1881. godine šefovima države dati poseban privilegovan položaj koji i ne može biti pomiren sa modernom praksom i političkim konceptima, pošto je njegovo dejstvo takvo da im dodijeli imunitet od kritike isključivo na osnovu njihove funkcije ili statusa, bez obzira na to da li su kritike opravdane.

Evropski sud je, prema tome, zaključio da je, zbog posebne prirode zaštite koju pruža relevantna odredba Zakona o slobodi štampe, vjerovatno da će krivično djelo uvrede stranog šefa države povrijediti slobodu izražavanja, bez ispunjavanja uslova "hitne društvene potrebe" koja bi opravdala ograničenje te vrste. On je smatrao da nije bilo razumnog odnosa srazmjere između ograničenja nametnutih slobodi izražavanja podnosioca predstavljanja i opravdanog cilja kome se težilo. Sud je prema tome zaključio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije.

Član 41

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocima predstavljanja dodijelio 4096,46 € na ime materijalne štete i 21852,20 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava je uvijek težila nalaženju razvnoteže između slobode izražavanja, zaštićene članom 10 Konvencije i prava na dobar ugled, zaštićenog u dijelu prava na privatni život člana 8 Konvencije (vidi, na primjer, *Tammer protiv Estonije*, 6. februar 2001. godine).

Novinski članci koji iznose citate i izvode iz drugih časopisa su često dovodili do postupaka zbog klevete koje je zatim ispitivao Sud u Strazburu. U slučaju *Bladet Tromso protiv Norveške*, 20. maj 1999. godine, Sud je zaključio da bi štampa obično imala pravo da se osloni na sadržaj zvaničnih izvještaja, a da ne mora da sprovede nezavisno istraživanje da bi potvrdila tačnost informacija koje oni sadrže. U slučaju *Bergens Tidende protiv Norveške*, 2. maj 2000. godine, Sud je zaključio da, kada časopis sadrži članke sa citatima i izvodima koji su pouzdani i u suštini tačni, postupak zbog klevete može dovesti do neopravdane povrede prava po članu 10 Konvencije. Još pažljivije ispitivanje je neophodno kada domaći zakon ne dozvoljava da se u odbranu iznese da su izjave bile istinite. Sud je već zaključio u slučaju *Castells protiv Španije*, 23. april 1992. godine, da španski zakon prema kojem je uvreda vlade na ovaj način krivično djelo predstavlja povredu člana 10 Konvencije.

Opravdano miješanje u slobodu izražavanja

PRESUDA U SLUČAJU
Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske

(predstavka br. 71111/01)
14. jun 2007.

1. Činjenično stanje

Preduzeće podnosilac predstavke, *Hachette Filipacchi Associés*, pravno je lice sa registrovanim sjedištem u Francuskoj. Ono objavljuje, između ostalog, nedjeljni časopis *Paris-Match*.

Slučaj se odnosi na kaznu preduzeća podnosioca zbog objavljivanja u *Paris-Match* fotografije mrtvog tijela prefekta Korzike, *Claudea Erignaca*, načinjene neposredno nakon što je ubijen u februaru 1998. godine.

Izdanje *Paris-Matcha* od 19. februara 1998. godine je sadržalo članak naslovljen "Ubijena republika" u kome je izvješteno o ubistvu prefekta *Erignaca* 6. februara 1998. godine. Članak je ilustriran fotografijom tijela prefekta kako leži na ulici, okrenutog licem prema kamjeri.

Udovica i djeca prefekta *Erignaca* tražili su izricanje kazne za više preduzeća, uključujući *Hachette Filipacchi Associés*, tražeći od sudova da naloži zaplijenu primjeraka svakog časopisa u kom je objavljena fotografija tijela i da sprovedu zabranu njihove prodaje uz zapriječene novčanim kaznama. Oni su tvrdili da fotografija okrvavljenog i osakaćenog tijela njihovog rođaka nije podatak koji na bilo koji način može biti koristan javnosti, već je objavljena isključivo iz komercijalnih razloga i da predstavlja posebno grubo kršenje njihovog prava na poštovanje privatnog života.

Sudija za hitne zahtjeve je 12. februara 1998. godine izdao nalog kojim se od preduzeća *Hachette Filipacchi Associés* zahtjeva da na sopstveni račun u *Paris-Matchu* objavi izjavu kojom se čitaoci obavještavaju da su gđa *Erignac* i njena djeca duboko uznemireni zbog objavljivanja fotografije tijela prefekta *Erignaca*.

Hachette Filipacchi se žalilo, tvrdeći da je sporna fotografija slika istorijskog događaja i ne može, kao takva, predstavljati miješanje u privatni život porodice *Erignac*. Apelacioni sud u Parizu je 24. februara 1998. godine potvrdio nalog primjetivši, između ostalog, da objavljivanje fotografije dok je bliska porodica prefekta *Erignaca* još u žalosti, i imajući u vidu da nisu dali svoj pristanak, predstavlja teško remećenje njihove žalosti i, prema tome, intimnosti njihovog privatnog života. On je naložio *Hachette Filipacchi* da na sopstveni trošak objavi izjavu u *Paris-Matchu*, kojom se čitaoci obavještavaju da je fotografija objavljena bez pristanka porodice *Erignac*, koja smatra njeno objavljivanje miješanjem u intimnost njihovog privatnog života.

Kasacioni sud je 20. decembra 2000. godine odbio žalbu preduzeća podnosioca predstavke.

2. Odluka Suda

Oslanjajući se na član 10 Evropske konvencije, preduzeće podnosilac predstavke se žalilo na nalog uz zapriječene novčanom kaznom da objavi izjavu kojom se čitaoci obavještavaju da je fotografija objavljena bez saglasnosti porodice *Erignac*.

Član 10

Evropski sud je bio mišljenja da obaveza objavljivanja izjave predstavlja miješanje vlasti u vršenje slobode izražavanja preduzeća podnosioca predstavke.

Utvrdivši da je miješanje propisano zakonom (francuskim Građanskim zakonikom) i da je težilo opravdanom cilju (zaštiti prava drugih), Sud je nastavio sa razmatranjem da li je miješanje bilo "neophodno u demokratskom društvu". Da bi odgovorio na to pitanje, Sud je imao u vidu dužnosti i odgovornosti sadržane u vršenju slobode izražavanja i moguće odvratajuće dejstvo kazne nametnute u ovom slučaju.

U pogledu "dužnosti i odgovornosti", Sud je smatrao da je uznemirenje bliskih rođaka g. *Erignaca* trebalo da novinare navede na oprez i razumnost, imajući u vidu da je on preminuo u nasilnim okolnostima, traumatičnim za njegovu porodicu, koja se izričito usprotivila objavljivanju fotografije.

Pri ispitivanju do kog stepena je obaveza objavljivanja izjave mogla imati odvratajuće dejstvo na vršenje slobode štampe, Sud je primjetio da je od svih kazni koje francuski zakon dozvoljava, nalog objavljivanja izjave kazna koja povlači najmanje ograničenja vršenja prava preduzeća podnosioca predstavke. Primjetio je da preduzeće nije pokazalo na koji bi način nalog objavljivanja izjave zaista imalo odvratajuće dejstvo na način na koji je časopis *Paris-Match* vršio i i dalje vrši svoje pravo na slobodu izražavanja.

U zaključku, Sud je smatrao da nalog kojim se od *Paris-Matcha* zahtjeva da objavi izjavu bio srazmjeran opravdanom cilju kome je težio, i stoga "neophodan u demokratskom društvu". On je, prema tome, utvrdio da nije došlo do povrede člana 10 Evropske konvencije.

3. Komentar

Većina slučajeva, koji se odnose na događaje kao što su ovi, podneseni su ne od strane štampe - kao u ovom slučaju - već podnosilaca koji se žale da je štampi ili javnosti dato suviše slobode i da njihova privatnost nije poštovana.

U slučaju *Peck protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (28. januar 2003.) Sud je utvrdio povredu člana 8 Konvencije kada je objavljen snimak sa sistema skrivene kamere napravljen neposredno nakon pokušaja samoubistva podnosioca predstavke. U slučaju *Von Hannover protiv Njemačke*, 24. jun 2004. godine, Sud je takođe utvrdio povredu člana 8 Konvencije zbog objavljivanja slika princeze *Karoline od Monaka*. U svjetlu tih presuda, nije iznenađujuće što je Sud zaključio da samo zahtjevanje od časopisa da objavi jednostavnu izjavu u pitanju nije nesrazmjerno miješanje u slobodu izražavanja. Dvije protivne sudije su i pored toga smatrale da će podržavanje ove mjere imati obeshrabrujuće dejstvo na časopise koje žele da objave fotografije koje, kao što je ovdje očigledno slučaj, ilustruju događaj koji je od opravdanog interesa za javnost.

Krivična presuda za rasturanje letaka uvrijedljivih prema homoseksualcima nije bila u suprotnosti sa slobodom izražavanja

PRESUDA U SLUČAJU Fejdjeland i drugi protiv Švedske

(predstavka br. 1813/07)
9. februar 2012.

1. Osnovne činjenice

Podnosioci predstavke *Tor Fredrik Fejdjeland* (Vejdjeland), *Matijas Harlin* (Mattias), *Bjern Teng* (Björn Täng) i *Niklas Lundstrem* (Lundström) državljani su Švedske rođeni 1978, 1981, 1987. i 1986. godine. Sva četvorica podnosilaca predstavke žive u Švedskoj.

U decembru 2004. godine, u sklopu svojih aktivnosti u okviru Nacionalne omladine, podnosioci predstavke su ostavili oko 100 letaka u garderobnim ormaricama učenika jedne srednje škole. U tim lecima se tvrdilo da homoseksualnost predstavlja "devijantnu seksualnu sklonost", da ona ima "u moralnom pogledu razorno dejstvo na društvenu supstancu" i da je odgovorna za pojavu HIVa i side.

Podnosioci predstavke su tvrdili da, kada su rasturali te letke, nisu imali namjeru da izraze prezir prema homoseksualcima kao grupi. Umjesto toga, oni su, kako su rekli, imali namjeru da pokrenu debatu o odsustvu objektivnosti u švedskom obrazovanju. Međutim, 6. jula 2006. godine Vrhovni sud je osudio podnosiocima predstavke za podstrekivanje protiv jedne nacionalne ili etničke grupe. Većina sudija koji su izrekli presudu smatrala je da učenici nisu bili u mogućnosti da odbiju da prime te letke i da svrha predočavanja argumenata koji bi đacima mogli da posluže u debati mogla biti ostvarena i bez posezanja za uvrjedljivim izjavama.

2. Odluka Evropskog suda

Podnosioci predstavke su tvrdili da je Vrhovni sud time što ih je osudio za podstrekivanje protiv nacionalne ili etničke grupe prekršio njihovu slobodu izražavanja po osnovu člana 10 Konvencije. Sem toga, tvrdili su da su kažnjeni bez odgovarajućeg zakonskog osnova čime je prekršen član 7 Konvencije.

Član 10

Podnosioci predstavke su osuđeni za podstrekivanje protiv nacionalne ili etničke grupe u skladu sa Krivičnim zakonikom Švedske. Iz tih razloga, Sud je stao na stanovište da je miješanje u njihovu slobodu izražavanja bilo u dovoljnoj mjeri jasno i predvidljivo, pa samim tim i "propisano zakonom" u smislu Konvencije. To miješanje je težilo legitimnom cilju, konkretno, težilo je "zaštiti ugleda i prava drugih" (član 10 stav 2).

Evropski sud se složio s Vrhovnim sudom Švedske da je, čak i ako je cilj podnosilaca predstavke da pokrenu debatu o odsustvu objektivnosti u obrazovanju u švedskim školama bio prihvatljiv cilj, morala da se obrati pažnja na izraze korišćene u spornim lecima. Naime, prema tekstu objavljenim u tim lecima, homoseksualnost predstavlja "devijantnu seksualnu sklonost", ima "moralno pogubno dejstvo" na društvo i odgovorna je za razvoj HIVa i side. U lecima se, sem toga, tvrdilo da "homoseksualni lobi" nastoji da umanjí značaj pedofilije. Sve te tvrdnje predstavlj-

jale su teške navode pune predrasuda, čak i ako nisu bile neposredni poziv na djela mržnje. Evropski sud je naglasio da diskriminacija po osnovu seksualne orijentacije predstavlja isto tako tešku diskriminaciju kao i ona koja se temelji na "rasi, porijeklu ili boji kože".

Iako je podnosiocima predstavke priznao pravo da izraze svoje ideje, Vrhovni sud je stao na stanovište da su tvrdnje iznijete u spornim lecima bile nepotrebno uvredljive. On je, sem toga, naglasio da su podnosioci predstavke nametnuli letke učenicima time što su ih ubacili u njihove garderobne ormariće. Evropski sud je primjetio da su učenici u uzrastu kada su osjetljivi i podložni uticajima, kao i da su leci rasturani u školi koju nijedan od podnosilaca predstavke nije pohađao i u koju oni nisu imali slobodan pristup.

Trojica podnosilaca predstavke osuđeni su na uslovne kazne u kombinaciji sa novčanim kaznama, gdje se iznos kazne kretao u dijapazonu od oko 200 eura do oko 2.000 eura, dok je četvrti podnositelj predstavke osuđen na pojačani nadzor. Evropski sud nije zaključio da su te kazne prekomjerne s obzirom na okolnosti, budući da je za krivično djelo za koje su oni osuđeni bila zapriječena kazna u trajanju do dvije godine zatvora.

Iz svih ovih razloga, Sud u Strazburu je zaključio da su miješanje u pravo podnosilaca predstavke na slobodu izražavanja švedske vlasti opravdano smatralo neophodnim u demokratskom društvu radi zaštite ugleda i prava drugih. Stoga je Evropski sud zaključio da u ovom slučaju nije bio prekršen član 10 Konvencije.

Član 7

Imajući na umu zaključak po osnovu člana 10, o tome da je izrečena mjera zbog koje su se podnosioci predstavke obratili Evropskom sudu bila "propisana zakonom", Evropski sud je pritužbu podnosilaca predstavke po osnovu člana 7 Konvencije proglasio neprihvatljivom, kao očigledno neosnovanu.

3. Komentar

Ovaj slučaj leži na razmeđu dva tipa predmeta koji se srijeću u sudskoj praksi Evropskog suda. Prvi tip tiče se govora mržnje, grupe predmeta iz sudske prakse Evropskog suda koji se svode na kršenje člana 10 (vidjeti članak sudije *Tagendata* u ovom broju). Drugi tip tiče se prava ljudi LGBT orijentacije.

U ovoj drugoj kategoriji slučajeva, Sud je pomno vodio računa da zaštiti prava seksualnih manjina u kontekstu parada ponosa (gay pride) i sličnih događaja, što se može videti, na primjer, u slučajevima *Bačkovski i drugi protiv Poljske* (*Baczkowski and others v Poland*) (presuda od 3. maja 2007.) i *Alijeksejev protiv Rusije* (*Alijekseyev v Russia*) (presuda od 21. oktobra 2010.), ali se čini da oklijeva kada je riječ o obezbjeđivanju suštinske ravnopravnosti za ljude sa LGBT orijentacijom. U slučaju *Šalk i Kopf protiv Austrije* (*Schalk and Kopf v Austria*) (presuda od 24. juna 2010.), Sud je stao na stanovište da istopolni parovi nemaju pravo na stupanje u brak niti imaju pravo na neki vid registrovanog partnerskog odnosa.

Sve sudije su se složile da su tvrdnje ovih podnosilaca predstavke bile uvredljive. Međutim, u presudi Šuda nije utvrđeno da se tu u suštini radi o govoru mržnje. Umjesto toga, Evropski sud je ustanovio da te tvrdnje spadaju u domen člana 10 Konvencije i nastojao je da uspostavi ravnotežu u skladu sa članom 10 stav 2. Pravi interes pobuđuju tri izdvojena saglasna mišljenja. Sudije *Jutkivska* (Yudkivska) i *Filiger* (Villiger) odbacuju američki pristup - kojim se zabranjuju

praktično sva ograničenja slobode govora - opisujući to kao "luksuz" koji Evropljani, s obzirom na svoju istoriju, ne mogu sebi da priušte. Te sudije bi radije klasifikovale tvrdnje koje su podnosioci predstavke iznijeli u svojim lecima kao govor mržnje, koji spada van opsega nadležnosti člana 10. Sudija *Zupančić* koji, kako izgleda, prihvata američki pristup, čak nalazi izvjesnu (vrlo ograničenu) podršku u američkoj sudskoj praksi za to da se omogući da podnosioci predstavke budu osuđeni. U isto vrijeme, međutim, sudija *Zupančić* ukazuje na (mada to ne prihvata u naročitoj mjeri) evropsko porijeklo jednog strožeg pristupa govoru mržnje. Krivični zakonik SFRJ bio je prvi krivični zakonik u svijetu koji je propisivao kažnjavanje govora kojim se podstiče nacionalna ili rasna mržnja, kaže sudija *Zupančić*. Sudije *Špilman* (*Spielmann*) i *Nusberger* (*Nussberger*) ne pominju američku sudsku praksu, ali se posredno zalažu za oblik američkog pristupa pronalazeći korijen takvog pristupa u sudskoj praksi samog Evropskog suda.

Na taj način, Evropski sud je priznao da je cilj kome su podnosioci predstavke težili kada su rasturali letke bio opravdan (da se započne debata). Usljed toga, njima je priznato da uživaju zaštitu nastojanja da se uspostavi ravnoteža po osnovu člana 10 stav 2. Sve to, međutim, ne bi važilo da su oni slične izjave dali o pripadnicima neke rasne manjinske grupe, ili čak, na primjer, o pripadnicima ljudi iz određenog regiona zemlje - vidjeti slučaj *Novo udruženje bulonjskih navijača protiv Francuske* (*Association Nouvelle des Boulogne Boys v France*) (odluka od 7. marta 2011.). Kako se razvijaju stavovi Evropskog suda o suštinskim pravima homoseksualaca (na primjer, u pogledu sklapanja registrovanih partnerskih odnosa ili obezbjeđivanja zakonskog priznanja zajedničkih roditeljskih prava), tako se mogu razvijati i mišljenja u odnosu na onu vrstu zaštite koju pruža član 10 za izjave o homoseksualcima.

ČLAN 8 I PRAVO NA PRIVATAN ŽIVOT

Slučaj neopravdanog miješanja u privatni život podnosioca predstavke

PRESUDA U SLUČAJU *Peck protiv Ujedinjenog Kraljevstva*

(predstavka broj 44647/98)
28. januar 2003.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, *Geoffrey Dennis Peck*, državljanin je Ujedinjenog Kraljevstva, rođen 1955. godine i živi u Essex-u.

20. avgusta 1995. godine u večernjim satima, pateći od depresije, g. *Peck* je sam hodao ulicom sa kuhinjskim nožem u ruci i pokušao samoubistvo presjecanjem vena na ručnim zglobovima. Nije bio svjestan da ga snima kamera zatvorenog televizijskog sistema (CCTV) koju je postavio *Gradski Savjet Brentwood-a*.

Na snimku CCTV se nije vidjelo kako podnosilac predstavke presijeca vene; službenik je samo zapazio čovjeka sa nožem u ruci. Obavještena je policija, koja je stigla na lice mjesta, oduzela nož podnosiocu predstavke, pružila mu medicinsku pomoć i odvijela ga u policijsku stanicu, gdje je pritvoren shodno Zakonu o mentalnom zdravlju iz 1983. godine. Pregledao ga je doktor i pružio mu medicinsku pomoć, nakon čega je pušten bez krivične prijave i policajci su ga odvijeli kući.

Gradski Savjet je 9. oktobra 1995. godine objavio dvije fotografije skinute sa snimka CCTV u članku naslovljenom "Lišen oružja - saradnja između CCTV i policije rješava potencijalno opasnu situaciju". Lice podnosioca predstavke nije bilo maskirano. U članku je iznijeto da je primjećen čovjek sa nožem u ruci, da je bilo jasno da je nesrećan, ali da "ne traži nevolje", da je upozorena policija i da je lice lišeno oružja i odvijedeno u policijsku stanicu gdje je ispitano i gdje mu je pružena pomoć.

Nedjeljnik "Brentwood Weekly News" je 12. oktobra 1995. godine objavio fotografiju događaja na naslovnoj strani uz članak o upotrebi i korisnosti sistema CCTV. Lice podnosioca predstavke nije maskirano.

U lokalnom listu "*Yellow Advertiser*", koji ima tiraž od oko 24 000 primjeraka, 13. oktobra 1995. godine se pojavio članak naslovljen "Uhvaćen". U članku uz koji je išla fotografija podnosioca predstavke skinuta sa snimka CCTV, pominje se kako je podnosilac predstavke bio uhvaćen sa nožem i kako je spriječena potencijalno opasna situacija. Napomenuto je da je podnosilac predstavke oslobođen bez podnošenja krivične prijave. Nastavak tog članka sa istom fotografijom je objavljen 16. februara 1996. godine. Izgleda da je veći broj ljudi prepoznao podnosioca predstavke.

Inserti snimka CCTV su 17. oktobra 1995. godine uključeni u program televizije Anglia, u lokalnoj emisiji sa prosječnim gledalištem od 350 000 gledalaca. Lice podnosioca predstavke je na usmeni zahtjev *Gradskog savjeta* bilo maskirano.

Krajem oktobra ili novembra 1995. godine podnosilac predstavke je saznao da je bio snimljen na CCTV i da je snimak objavljen jer mu je susjed rekao da ga je vidio na televiziji. On nije ništa preduzeo jer je još uvijek patio od teške depresije.

Snimci CCTV su takođe dati producjentima BBC serijala "Crime Beat" ("Ritam zločina") koji se prikazuje na nacionalnoj televiziji sa prosječno 9,2 miliona gledalaca. Gradski Savjet je usmeno dao više uslova, uključujući i to da na snimku niko ne smije biti prepoznatljiv i da sva lica moraju biti maskirana.

Međutim, u najavama za sledeću epizodu serijala "Crime Beat" lik podnosioca predstavke uopšte nije bio maskiran. Nakon što su mu prijatelji rekli da su ga vidjeli 9. marta 1996. godine u najavama, podnosilac predstavke se žalio Gradskom savjetu zbog nastupajuće emisije. Gradski Savjet je kontaktirao producjente koji su obećali da će njegovo lice u glavnoj emisiji biti sakriveno. Snimak CCTV 11. marta je prikazan u emisiji "Crime Beat". Međutim, iako je lik podnosioca predstavke bio maskiran u glavnoj emisiji, porodica i prijatelji su ga prepoznali.

Podnosilac predstavke se nakon toga više puta pojavio u medijima žaleći se na objavljivanje snimka i fotografija.

Podnosilac predstavke se 25. aprila 1996. godine žalio Komisiji za standarde u televizijskom emitovanju na, između ostalog, emisiju "Crime Beat", tvrdeći da je došlo do neopravdane povrede njegove privatnosti i da je prema njemu nepravedno postupano. Komisija je 13. juna 1997. godine usvojila obje žalbe. Podnosilac predstavke se 1. maja 1996. godine žalio Komisiji za nezavisne televizije u vezi sa emisijom televizije Anglia. Ova komisija je zaključila da identitet podnosioca predstavke nije bio sakriven na odgovarajući način i da je povrijeđen pravilnik. Nakon priznanja i izvinjenja televizije Anglia ništa više nije preduzeto. Podnosilac predstavke se 17. maja 1996. godine neuspješno žalio Komisiji za žalbe za štampane medije u pogledu članaka u listu "Yellow Advertiser".

On je 23. maja 1996. godine tražio od Višeg suda dozvolu da podnese zahtjev sa sudsko preispitivanje postupka upravnog organa u vezi sa objavljivanjem snimaka CCTV od strane Gradskog savjeta. Njegov zahtjev i kasniji zahtjev za dozvolu za žalbu Apelacionom sudu su odbijeni.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio na otkrivanje medijima snimaka CCTV, što je imalo za posljedicu da njegove slike budu objavljene i široko emitovane i na nedostatak domaćeg djelotvornog pravnog lijeka. On se pozvao na članove 8 (pravo na privatni život) i 13 (pravo na djelotvoran pravni lijek) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 8

Evropski sud je primjetio da su, nakon objavljivanja snimaka CCTV, postupci podnosioca predstavke izloženi javnosti u stepenu koji je daleko premašio izlaganje očima prolaznika ili bezbjednosnom sistemu za praćenje, i koji prevazilazi sve što je podnosilac predstavke mogao da predvidi. Objavljivanje tih snimaka od strane Savjeta je predstavljalo ozbiljno miješanje u pravo podnosioca predstavke na poštovanje privatnog života.

Sud nije zaključio da postoje relevantni ili dovoljni razlozi koji bi opravdali to što je Savjet direktno objavio fotografije podnosioca predstavke skinute sa snimaka CCTV u listu "CCTV News", a da nije pribavio pristanak podnosioca predstavke niti sakrio njegov identitet; ili razlozi koji bi opravdali njihovo predavanje medijima, a da Savjet nije preduzeo korake da u najvećoj mogućoj mjeri obezbijedi sakrivanje identiteta podnosioca predstavke. Bili su neophodni naročita pažnja i nadzor, ako se ima u vidu cilj predupređivanja zločina i kontekst objavljivanja snimaka.

Evropski sud takođe nije bio mišljenja da je kasnije dobrovoljno medijsko pojavljivanje podnosioca predstavke umanjilo ozbiljnu prirodu miješanja, niti da su ova pojavljivanja umanjila potrebu za brigom u vezi sa objavljivanjem snimaka. Podnosilac predstavke je bio žrtva ozbiljnog miješanja u pravo na privatnost, koje je uključilo medijsku eksponiranost na nacionalnom i lokalnom nivou: stoga se ne može uzeti protiv njega to što je kasnije pokušao da putem medija izloži nepravdu i žalio se na nju.

U skladu sa tim, Sud je zaključio da predavanje snimaka CCTV listovima "CCTV News" i "Yellow Advertiser", televizijama Anglia i BBC od strane Savjeta nije bilo praćeno dovoljnim obezbjeđenjima i da je stoga predstavljalo nesrazmjerno i neopravdano miješanje u privatni život podnosioca predstavke i povredu člana 8 Konvencije.

Član 13 u vezi sa članom 8

Evropski sud je utvrdio da mogućnost sudskog preispitivanja postupka upravnog organa podnosiocu predstavke nije obezbijedila djelotvoran pravni lijek u vezi sa povredom prava na poštovanje privatnog života. Uz to, nedostatak zakonskog ovlašćenja Komisije za standarde u televizijskom emitovanju i Komisije za nezavisne televizije da dodjeljuju nadoknadu štete je značilo da ova tijela ne mogu da pruže djelotvoran pravni lijek.

Zaključivši da podnosilac predstavke stoga nije imao na raspolaganju djelotvoran pravni lijek u vezi sa povredom prava na poštovanje privatnog života, Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 13 Konvencije.

Član 41

Evropski sud za ljudska prava je dodijelio podnosiocu predstavke 11 800 eura (€) na ime nematerijalne štete i 18 075 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Sud je često priznavao da u demokratskom društvu može biti neophodno prikupljanje privatnih podataka o pojedincima. CCTV se sada često koristi na javnim mestima za preduprjeđivanje ili otkrivanje zločina. U ovom slučaju je u potpunosti prihvaćeno da je korišćenje CCTV bilo opravdano, čak i u tom stepenu da snimci budu objavljeni. Ono što je Sud smatrao neprihvatljivim je da su postupci pojedinca, koji nisu bili u vezi sa činjenjem bilo kog krivičnog djela, široko objavljeni u medijima na način koji je predstavljao nesrazmjernu povredu prava na poštovanje privatnog života.

Kada je u pitanju krivični postupak, takvo objavljivanje u medijima pokrenuće pitanja po članu 6 Konvencije u vezi sa zaštitom pretpostavke nevinosti ili pravom na pravično suđenje. U ovom slučaju se nisu postavila takva pitanja. Greška nije ležala u objavljivanju snimaka, već u tri propusta: (1) propustu da se preduzmu koraci da se obezbijedi pristanak podnosioca predstavke, pošto je njegov identitet bio poznat policiji, (2) propustu da se njegov identitet sakrije pre daljeg predavanja snimaka i (3) propustu da se osigura da televizijske kompanije koje će koristiti snimke sakriju njegov identitet. Važno je primjetiti da Sud nije smatrao da je podnosilac predstavke žrtvo-vao svoje pravo na privatni život time što se kasnije javno pojavljivao žaleći se na ugrožavanje privatnosti.

Pet žena čiji su snimci intimnog druženja sa policajcima u sauni bili emitovani na nacionalnoj televiziji trebalo je da dobiju vijeću nadoknadu

PRESUDA U SLUČAJU
Avram i ostali protiv Moldavije

(predstavka br. 41588/05)

5. jul 2011.

1. Činjenično stanje

Predstavku su podnijele Ala Avram, Elena Vrabje (Vrabie), Euđenija Buzu (Eugenia), Ana Moraru i Alina Frumusaki (Frumusachi), pet moldavskih državljanke rođenih 1979, 1976, 1979, 1979. i 1979. godine; sve one žive u Kišinjevu.

Tih pet žena - od kojih su tri novinarke - obratile su se sudu žaleći se zbog toga što je na nacionalnoj televiziji 10. maja 2003. godine emitovan intimni video-snimak na kome se one vide sa petoricom muškaraca, od kojih su četvorica policajci. Žene tvrde da su prvi kontakt sa policajcima imale u oktobru 2002. godine kada je glavni urednik časopisa Ačente (Accente), glasila specijalizovanog za istraživačko novinarstvo u kome je radila g-đa Avram, uhapšen pod optužbom za korupciju, a od tog trenutka su im policajci dostavljali materijal za članke koje su one pisale.

Sporni snimak je emitovan u emisiji posvijećenoj korupciji u novinarstvu, prije svega korupciji u časopisu Ačente. Lica muškaraca na snimku bila su zatamnjena, kako se ne bi mogla prepoznati. U emisiji je takođe prikazan dokument koji ukazuje na saradnju g-đe Avram sa Ministarstvom unutrašnjih poslova.

Podnositeljke predstavke prije svega su navele da je video-snimak napravljen tajno; to su snimili policajci koji su pokušali da ih time ucjene da ne objave tekst o nezakonitostima u Ministarstvu unutrašnjih poslova. Kada su prve dvije podnositeljke predstavke objavile taj članak, policajci su ustupili video-snimak nacionalnoj televiziji.

G-đa Avram je 17. i 20. maja 2003. godine podnijela krivičnu prijavu zbog navodne ucjene i zloupotrebe položaja od strane policije. Tada su ispitivane i podnositeljke predstavke i sami policajci. Policajci su negirali svaku odgovornost za tajno snimanje ili ucjenu. U junu 2004. godine tužilaštvo je odbacilo njenu tužbu uz obrazloženje da širenje klevetničkih informacija ne predstavlja krivično djelo po moldavskim zakonima. U odlučivanju po vanrednoj žalbi, u oktobru 2005. godine, ta sudska odluka je potvrđena.

Podnositeljke predstavke su pokrenule parnični postupak protiv Ministarstva unutrašnjih poslova i nacionalnog televizijskog servisa zahtjevajući naknadu zbog kršenja člana 8. Vrhovni sud pravde je odbacio prijavu protiv Ministarstva za tajno snimanje, zbog nedostatka dokaza. Taj sud je, međutim, stao na stanovište da je ministarstvo odgovorno za dostavljanje privatnih dokumenata koja se tiču gospođe Avram, kao i da je nacionalna televizija odgovorna za emitovanje scene iz saune, čime je bio prekršen član 8 Konvencije.

Vrhovni sud je naložio nacionalnom televizijskom servisu da svakoj podnositeljki predstavke isplati po 3.600 moldavskih leja (što otprilike odgovara iznosu od 214 evra), Ministarstvu unutrašnjih poslova da isplati još 3.600 moldavskih leja g-đi Avram, kao i gostu emisije da isplati 1.800 moldavskih leja (što otprilike odgovara iznosu od 107 evra) g-đi Vrabje, što je maksimalni iznos

dozvoljen na osnovu člana 7 st. 1 starog moldavskog građanskog zakonika za štetu nanijetu časti i ugledu neke ličnosti.

2. Odluka Evropskog suda

Pozivajući se na član 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života), podnositeljke predstavke su u obraćanju Evropskom sudu navele da domaće vlasti nisu valjano istražile tajno snimanje u sauni, kao i da je naknada koja im je dosuđena za emitovanje tog snimka bila nesrazmjerna težini kršenja njihovog prava na poštovanje privatnog života.

Član 8

Sud je primjetio da je miješanje u pravo podnositeljki predstavke na privatnost bilo potpuno nesporno. To miješanje su priznali nacionalni sudovi i dosudili su naknadu podnositeljicama predstavke. Glavno je pitanje da li je iznos koji im je dosuđen na ime naknade bio srazmjernan šteti koja im je bila nanijeta i da li je Vrhovni sud ispunio svoje obaveze po Konvenciji po osnovu člana 8 kada je primjenio unutrašnji pravni propis kojim je ograničen iznos naknade koji se može isplatiti žrtvama klevete.

Evropski sud nije bio ubjeđen da Vrhovni sud Moldavije nije imao neki alternativni put da podnositeljicama predstavke dosudi veći iznos na ime naknade, s obzirom na to da je ukazano na nekoliko primjera slučajevima u kojima se Vrhovni sud Moldavije pozvao na praksu Evropskog suda kada je riječ o naknadama za kršenje prava po Konvenciji i dosuđivao uporedive iznose na ime naknade štete. Pored toga, sami iznosi koji su dosuđeni na ime naknade bili su isuviše mali da bi mogli biti srazmjerni ozbiljnom miješanju u pravo podnositeljki predstavke na poštovanje njihovog privatnog života. Evropski sud nije mogao da sagleda nijedan razlog za sumnju kakve je dramatične posljedice emitovanje tog snimka moglo imati na njihov privatni, porodični i društveni život. Stoga podnositeljke predstavke i dalje mogu da se pozivaju na svoj status žrtve, te je, sa svih tih razloga, ovdje očigledno bilo na djelu kršenje člana 8 Konvencije.

Član 41

Evropski sud je odlučio da Moldavija treba da isplati g-đi Avram iznos od 5.000 eura, g-đi Vrabije 6.000 eura, a gospođi Buzu, g-đi Moraru, kao i g-đi Frumusaki svakoj po 4.000 eura, na ime nematerijalne štete. Sud je dosudio još 1.500 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Izrazom privatni život u članu 8 označava se jedan široki pojam, a Evropski sud je saopštio da taj pojam ne podliježe iscrpnoj definiciji. Međutim, Sud je kroz svoju sudsku praksu jasno stavio do znanja da to jemstvo ima prevashodni cilj da obezbijedi razvoj ličnosti svakog pojedinca u njegovim odnosima sa drugim ljudskim bićima, bez ikakvog spoljnog miješanja. Poštovanje privatnog života može se primjenjivati i u javnoj i u privatnoj sferi, iako je jasno da je zaštita jača u sferi privatnog.

U ovom slučaju, Sud nije morao da raspravlja o opsegu pojma privatnog života, budući da su i stranke koje su se Sudu obratile i domaći sudovi svi prihvatili da je u ovom slučaju došlo do miješanja u pravo podnositeljki predstavki na poštovanje privatnog života po osnovu člana 8; miješanje se sastojalo u tajnom snimanju, emitovanju tog snimka i nanošenju uvrede časti i ugledu. Umjesto toga Evropski sud se u svojoj ocjeni usredsredio na to da li je dosuđena naknada bila

srazmjerna težini miješanja o kome je riječ, i koje je drastično pogodilo privatni, porodični i socijalni život podnositeljki predstavke. Odgovarajući na tvrdnju države da je Vrhovni sud bio ograničen unutrašnjim pravom kod dosuđivanja naknade, Evropski sud je ukazao na slučajeve kada se Vrhovni sud neposredno pozvao na Konvenciju i na praksu Evropskog suda prilikom odlučivanja o visini iznosa naknade koji treba da bude isplaćen. S tih razloga Evropski sud je ustanovio da se ovdje radilo o kršenju člana 8.

Ovaj slučaj je posebno zanimljiv zbog toga što su neke podnositeljke predstavke bile novinarke koje su često izražavale svoje kritičke stavove prema vladi, ali to, međutim, nije bilo pitanje o kome je Evropski sud raspravljao. Zaista, sudija Poalelunđi (Poalelungi) je u svom izdvojenom ali saglasnom mišljenju ukazao na to da je šteta što se podnositeljke predstavke nisu u toj predstavi pozvale i na član 10, ukazujući na mogućnost da su službena lica bila ta koja su napravila snimak i potom vršila ucjenu. Bilo bi zanimljivo vidjeti na koji bi način Evropski sud u ovom slučaju razmatrao odnos između prava na poštovanje privatnog života i slobode izražavanja.

Veliki dnevni list s nacionalnim tiražom prekršio je pravo na poštovanje porodičnog života kada je objavio adresu stanovanja čuvene glumice

PRESUDA VIJEĆA U SLUČAJU Alkaja protiv Turske

(predstavka br.42811/06)
9. oktobar 2012.

1. Osnovne činjenice

Podnositeljka predstavke je gđa Jasemin Alkaja (Yasemin Alkaya), turska državljanka (rođena 1964) koja živi u Istanbulu. Gđa Alkaja je veoma poznata filmska i pozorišna glumica u Turskoj. Ona je 12. oktobra 2002. godine bila žrtva provale, i nalazila se u svome stanu u vrijeme kada se ta provala dogodila. Dnevni list s nacionalnim tiražom „Akşam” (Akşam) objavio je 15. oktobra članak posvijećen tom incidentu i pritom je naveo tačnu adresu stanovanja gđe Alkaja, uključujući sve podatke, naziv ulice, broj kuće i broj stana; kao ilustraciju objavio je fotografiju podnositeljke predstavke.

Podnositeljka predstavke je 3. decembra 2002. godine podnijela okružnom sudu tužbu za naknadu štete protiv lista, ali je ta tužba odbačena 29. marta 2005. Okružni sud je smatrao da objavljivanjem adrese nije bilo moguće prekršiti prava glumice zato što ona, kao slavna ličnost, ima status javne ličnosti.

Uložena je žalba iz proceduralnih razloga. U žalbi je navedeno da je podnositeljka predstavke, otkako je taj tekst objavljen u novinama, postala anksiozna i plaši se da boravi sama u stanu. Dalje je navedeno da su bila povrijeđena njena lična prava (prava javne upotrebe njenog imena i lika i prava na zaštitu podataka o ličnosti – personality rights).

Kasacioni sud je 12. juna 2006. godine potvrdio presudu prvostepenog suda u tom slučaju.

2. Odluka Evropskog suda

Podnositeljka predstavke je u predstavi navela da je došlo do miješanja u njeno pravo na poštovanje privatnog života i doma, koje je zajemčeno članom 8 Konvencije. Navela je da je to miješanje bilo diskriminatorno po svojoj prirodi i da se temeljilo na njenom statusu slavne ličnosti. Činjenica da je njena adresa objavljena i da je na taj način postala dostupna javnosti, znači da država nije ispunila svoju obavezu zaštite podnositeljke predstavke.

Član 8

Evropski sud je naglasio da pojam privatnog života saglasno članu 8 Konvencije ima široko značenje, uključujući pravo na autonomnost i razvoj ličnosti, fizički i moralni integritet i pravo na privatnost u životu. Jemstva iz člana 8 koncipirana su tako da se osigura razvoj ličnosti svakog pojedinca u njegovim odnosima s drugim ljudskim bićima, bez ikakvog spoljnog miješanja.

Pravo na poštovanje nečijeg doma takođe je zaštićeno po članu 8 Konvencije i to se ne odnosi samo na konkretan fizički prostor, već i na neometano uživanje tog prostora. Izbor gdje će čovek da živi predstavlja privatnu stvar, a mogućnost tog izbora sastavni je dio „autonomije ličnosti”. Sem toga, adresa stanovanja predstavlja lični podatak ili informaciju koja spada u domen „pri-

vatnog života”, a kršenja prava na poštovanje doma obuhvataju i one vidove koji nisu konkretni ili fizički.

(Izbor mjesta stanovanja je suštinski privatna stvar i slobodno obavljanje tog izbora sastavni je dio sfere autonomije ličnosti zaštićene članom 8. Samim tim, adresa stanovanja nekog lica predstavlja podatak o ličnosti ili informaciju o ličnosti koja spada u domen privatnog života i kao takva podijelje zaštitu koja se po Konvenciji pruža privatnom životu.)

Privatna lica koja nisu poznata javnosti mogu zahtijevati posebnu zaštitu takvih prava, ali je Evropski sud primjetio da to ne važi za javne ličnosti. Ipak, uprkos tome što su poznate široj javnosti, i takve ličnosti mogu da se pozovu na „legitimna očekivanja” u pogledu zaštite prava na privatni život i poštovanja tog prava.

Evropski sud je utvrdio da podnositeljka predstavke smatra kako je nivo zaštite koju su domaći sudovi u tom smislu priznali bio nedovoljan.

Ono što je trebalo ustanoviti bilo je da li je država uspostavila pravičnu ravnotežu između prava podnositeljke predstavke na zaštitu njenog privatnog života i prava suprotne strane na slobodu izražavanja zajemčenu članom 10 Konvencije.

Podnositeljka predstavke nije osporila samo objavljivanje članka o pljački njenog stana, već objelodanjivanje njene adrese stanovanja, jer objavljivanje tog podatka nije bilo u javnom interesu – a javni interes je odlučujući element u odmjeravanju tih prava. Evropski sud se složio da je javnost imala prava da bude obavještena, ali članci koji se objavljuju samo zato da bi zadovoljili znatiželju određenog segmenta čitalaštva u pogledu podrobnosti privatnog života nekog lica, bez obzira na to koliko je to lice poznato, ne predstavljaju doprinos raspravi od opšteg interesa. Sem toga, Evropski sud je konstatovao da ne može uočiti nijedan dokaz koji bi išao u prilog tezi da je objelodanjivanje adrese stanovanja podnositeljke predstavke bez njene saglasnosti bilo u opštem interesu.

Evropski sud je takođe utvrdio da je okružni sud samo pomenuo status slavne ličnosti kada je obrazlagao svoj zaključak po kome objavljivanje adrese nije moglo da prekrši lična prava podnositeljke predstavke. Pored toga, utvrdio je da nacionalni sudovi uopšte nisu razmotrili posljedice objavljivanja te informacije u štampi, a činjenica da nisu odmjerili interese o kojima je riječ nije u skladu s pozitivnim obavezama države saglasno članu 8 Konvencije. To utoliko prije ako se ima na umu da se podnositeljka predstavke u toj predstavi požalila na nedolično ponašanje lica van njenog doma, što joj izaziva još veći osećaj nesigurnosti.

Evropski sud je jednoglasno presudio da je u tom slučaju bio prekršen član 8 Konvencije.

Član 41

Evropski sud je podnositeljki predstavke dosudio 7.500 eura na ime nematerijalne štete.

3. Komentar

Ova presuda obogaćuje praksu Evropskog suda u vezi s pozitivnim obavezama država (i pre svega sudija domaćih sudova) shodno članu 8 Konvencije onda kada mediji povrijede privatnost slavni ličnosti. Možda najpoznatiji među tim slučajevima jesu dva slučaja pokrenuta na osnovu predstavi princeze Karoline od Monaka, koja ilustruju praksu Evropskog suda u datoj oblasti. U

slučaju *Fon Hanover protiv Njemačke* (*Von Hannover v. Germany*) (presuda od 24. juna 2004), Evropski sud je ustanovio da je bilo povrijeđeno pravo po članu 8 Konvencije kada su njemački sudovi propustili da kazne jedan časopis zbog toga što je objavio privatne fotografije popularne članice kraljevske kuće, jer to objavljivanje ničim nije doprinijelo bilo kakvoj debati od javnog interesa. U slučaju *Fon Hanover protiv Njemačke* (br. 2) (presuda od 7. februara 2012.), Veliko vijeće je odbilo da konstatuje prekršaj Konvencije; njemački sudovi nisu preduzeli nikakve mjere kada je u jednom časopisu objavljeno da se princeza nalazila na odmoru dok je njen otac (princ Renije od Monaka) bio bolestan, ali je to nečinjenje bilo opravdano zato što je objavljena fotografija predstavlja doprinos debati od javnog interesa (o bolesti princa Renijeja).

Isto onako kao što je bolest princa Renijeja opravdala objavljivanje fotografije njegove ćerke na ljetovanju, moglo bi se tvrditi da su vijesti o provali u stan podnositeljke predstavke u navedenom slučaju opravdale objavljivanje privatne informacije o njoj: adrese njenog stana. Međutim, uticaj na privatni život podnositeljke predstavke u tom slučaju bio je znatno veći nego što je na život princeze Karoline moglo uticati objavljivanje njene fotografije [u slučaju *Fon Hanover* (br. 2)]: u navedenom slučaju podnositeljka predstavke je postala žrtva raznih ljudi koji su je sačekivali pred kućom. Nije teško shvatiti zbog čega je Sud zaključio da se tu radilo o kršenju prava po Konvenciji. Nisu navedeni nikakvi razlozi, niti su mogli da budu navedeni razlozi zbog kojih bi objavljivanje adrese podnositeljke predstavke moglo predstavljati doprinos debati od javnog interesa. Zaista, Evropski sud je očigledno imao izvjesne sumnje kada je riječ o tome da li provala u stan neke slavne ličnosti uopšte ima bilo kakve veze s javnim interesom.

Taj slučaj je instruktivan i u izvjesnom drugom, ne toliko očiglednom smislu. Država je tvrdila da se oslonila na polje svoje slobodne procjene ističući da u Turskoj postoji utvrđena sudska praksa u pogledu medijskih povreda privatnog života. Evropski sud je odbacio taj argument, napominjući da domaći sudovi nisu pokušali da uporede i odmjere interese o kojima je riječ, niti su se pozvali na utvrđenu sudska praksu koja u Turskoj postoji u vezi s tim pitanjem. Umjesto toga, nacionalni sud je samo istakao da je podnositeljka predstavke veoma poznata, ne navodeći pritom nikakva razmatranja o tome kakve bi posljedice po njen privatni život moglo imati objavljivanje njene adrese stanovanja.

To je važna pouka za sudije domaćih sudova i one koji ih obučavaju u primjeni Konvencije. U slučajevima u kojima se radi o pritužbama na medije zbog kršenja privatnosti (to jest o uravnotežavanju prava po članu 8, na jednoj, i prava po članu 10, na drugoj strani), nacionalni sudovi uživaju izvjesno polje slobodne procjene. Kao što je Evropski sud konstatovao u slučaju *Fon Hanover* (br. 2), „*Kada se nacionalne vlasti upuste u poduhvat odmjerenja i balansiranja (konkurentnih prava) u skladu s kriterijumima utvrđenim u praksi Evropskog suda, biće potrebni veoma jaki razlozi da bi Evropski sud svojim rezonovanjem zamijenio rezonovanje domaćeg suda*” (stav 107). Kada domaći sudovi uopšte ne primjene nijedan test odmjerenja i ne pozovu se na kriterijume iz prakse Evropskog suda (niti, zapravo, na kriterijume iz domaće sudske prakse), Evropski sud se očigledno smatra u mnogo manjoj mjeri obaveznim da sam navede tako čvrste razloge. Primjena načela Konvencije ne smije biti prepuštena tome da se podrazumijeva; sud mora biti u prilici da vidi kako su se nacionalne vlasti (u ovom slučaju domaći sudovi) zaista uhvatili u koštac s pitanjima koja su pokrenuta u praksi Evropskog suda prije no što dopusti državama da svoje unutrašnje polje slobodne procjene koriste kao štiti kojim će se braniti od presuda o kršenju prava po Konvenciji.

DALJI SLUČAJEVI U VEZI SA NOVINARIMA I MEDIJIMA

Medijsko izvještavanje o privatnim životima slavni ličnosti: prihvatljivo ako je u opštem interesu i ako je u razumnoj ravnoteži s pravom na poštovanje privatnog života

PRESUDA VELIKOG VIJEĆA U SLUČAJEVIMA Aksel Špringer protiv Njemačke i Fon Hanover (2) protiv Njemačke

(predstavke br. 39954/08, 40660/08 i 60641/08)

7. februar 2012.

1. Osnovne činjenice

Aksel Špringer AG: Privredno društvo koje podnosi predstavku, Aksel Špringer AG (u daljem tekstu: Špringer) registrovano je u Njemačkoj. Ta kompanija je izdavač *Bilda*, visokotiražnog nacionalnog dnevnog lista.

U septembru 2004. godine *Bild* je na prvoj stranici objavio članak o poznatom televizijskom glumcu X, kako je uhapšen na festivalu piva u Minhenu zbog posjedovanja kokaina. U članku se takođe pominje da je X, koji od 1998. godine igra ulogu načelnika policije u jednoj popularnoj TV seriji, u julu 2000. godine zbog posjedovanja droge već osuđen na kaznu zatvora koja je preinačena u uslovnu kaznu. Drugi članak list je objavio u julu 2005. godine. U tom članku *Bild* je izvjestio da je X u potpunosti priznao djelo za koje je optužen, pa je proglašen krivim i izrečena mu je novčana kazna za nezakonito posjedovanje droge.

Kada se pojavio prvi članak, X je pokrenuo postupak za izdavanje rješenja o zabrani objavljivanja protiv kompanije Špringer pred okružnim sudom u Hamburgu. Sud je pozitivno riješio zahtjev X i zabranio je dalje objavljivanje članka i fotografija. U sljedećem postupku koji se odnosio na drugi članak, onaj o tome da je X osuđen, okružni sud u Hamburgu je takođe pozitivno riješio zahtjev za zabranu objavljivanja. Hamburški apelacioni sud i Savezni sud pravde potvrdili su ove presude. I u jednom i u drugom slučaju, sud je stao na stanovište da je pravo X na zaštitu privatnosti nadjačalo javni interes.

Fon Hanover (br. 2)

Podnosioci predstavke bili su princeza Karolina fon Hanover (Caroline von Hannover), ćerka pokojnog princa Renijea Trećeg (Rainier III) iz Monaka, i njen suprug princ Ernst Avgust fon Hanover (Ernst August von Hannover).

Od ranih devedesetih godina princeza Karolina je pokušavala da spriječi objavljivanje fotografija iz svog privatnog života u štampi. Dvije serije fotografija objavljene 1993. i 1997. u njemačkim časopisima bile su predmet tri niza postupaka pred njemačkim sudovima. Ti postupci su na kraju dospjeli pred Evropski sud za ljudska prava, vidjeti slučaj *Karolina fon Hanover protiv Njemačke* (Caroline von Hannover v. Germany) (predstavka br. 59320/00). U ovom slučaju, Evropski sud je stao na stanovište da je objavljivanjem fotografija prekršeno pravo princeze Karoline na poštovanje privatnog života koje proističe iz člana 8 Konvencije.

Pozivajući se na slučaj *Karolina fon Hanover protiv Njemačke* princeza Karolina i princ Ernst Avgust povelili su nekoliko postupaka pred njemačkim građanskim sudovima tražeći donošenje rješenja o zabrani objavljivanja novih fotografija. Savezni sud pravde je pozitivno riješio zahtjev princeze Karo-

line u vezi sa objavljivanjem dvije fotografije, uz obrazloženje da te fotografije ne doprinose debati od opšteg javnog interesa. Međutim, Savezni sud pravde je odbacio njen zahtjev u vezi sa rješenjem o zabrani objavljivanja druge fotografije, na kojoj se ovaj par vidi kako šeta na zimskom odmoru u Sen Moricu; uz tu fotografiju objavljen je članak u kome se izvještavalo o lošem zdravstvenom stanju princa Renijea od Monaka. U donošenju te odluke Savezni sud se rukovodio stavom da je loše zdravstveno stanje vladajućeg princa Renijea bilo predmet opšteg javnog interesa, te da štampa ima pravo da izvještava o tome na koji način prinčeva deca uspijevaju da pomire svoje obaveze u pogledu porodične solidarnosti sa legitimnim potrebama svog privatnog života.

Savezni ustavni sud je docnije odbacio ustavnu žalbu princeze Karoline posebno odbacujući tvrdnju o tome da njemački sudovi nisu uzeli u obzir ili su u nedovoljnoj mjeri uzeli u obzir presudu u slučaju *Karolina fon Hanover protiv Njemačke*.

2. Odluka Evropskog suda

Kompanija Aksel Špringer AG uložila je Sudu predstavku u kojoj je tvrdila da su donošenjem rješenja kojim se zabranjuje bilo kakvo dalje objavljivanje članaka prekršena njena prava po osnovu člana 10 Konvencije.

Princeza Karolina fon Hanover i princ Ernst Avgust Hanoverski su se žalili da su odbijanjem njemačkih sudova da zabrane objavljivanje spornih fotografija bila prekršena njihova prava po osnovu člana 8 Konvencije. U predstavi je prvenstveno iznijeta tvrdnja da njemački sudovi nisu u dovoljnoj mjeri uzeli u obzir presudu u slučaju *Karolina fon Hanover protiv Njemačke*.

Sudsko vijeće kome su te predstavke bile povjerene spojilo je postupke po predstavkama i ustupilo nadležnost Velikom vijeću.

Aksel Špringer AG: Nije bilo sporno to da su odluke njemačkih sudova predstavljale miješanje u prava kompanije Špringer po osnovu člana 10 Konvencije. Pored toga, nije bilo sporno da je miješanje bilo propisano njemačkim zakonima i da se njime težilo ostvarivanju legitimnog cilja, zaštititi ugleda drugih.

Kada je riječ o pitanju da li je miješanje bilo neophodno u demokratskom društvu, Sud je zaključio da su se članci o kojima je riječ, o hapšenju i osudi glumca, ticali javnih pravosudnih činjenica, te da je postojao interes javnosti da o tim činjenicama bude obavještena. U načelu, nacionalni sudovi su ti koji treba da procjene koliko je poznata neka osoba, posebno onda kada je ta osoba, kao što je bio slučaj sa ovim glumcem, uglavnom poznata na nacionalnom nivou. Evropski sud je primjetio da je njemački Apelacioni sud takođe ustanovio da je, zahvaljujući tome što je veoma dugo igrao ulogu načelnika policije, pomenuti glumac bio poznat i veoma popularan. Iz tih razloga, Sud u Strazburu je zaključio da je X bio dovoljno poznat da to može da ga svrsta u red javnih ličnosti. Stoga je interes javnosti da bude obavještena o njegovom hapšenju i potonjem postupku koji je protiv njega vođen bio samo pojačan.

Iako je Evropski sud mogao, u osnovi, da se složi sa ocjenom njemačkih sudova o tome da je interes kompanije Špringer za objavljivanje predmetnih članaka bio isključivo posljedica činjenice da je riječ o poznatom glumcu koji je prekršio zakon - o tome se ne bi izvještavalo da je na isti način postupilo neko javnosti nepoznato lice - on je naglasio da je glumac uhapšen na javnom mestu, na minhenskom festivalu piva. Očekivanje glumca da će njegov privatni život biti djelotvorno zaštićen bilo je dodatno umanjeno činjenicom da je on već prethodno u čitavom nizu intervjua otkrio detalje iz svog privatnog života.

Ako je suditi prema izjavi jednog od novinara koji su bili uključeni u ovaj slučaj, a čiju istinitost njemačka država nije osporila, informacije objavljene u Bildu u septembru 2004. godine o hapšenju pomenutog glumca dobijene su od policije i od minhenskog javnog tužilaštva. Iz tih razloga, objavljene informacije su imale dovoljnu činjeničnu osnovu i stranke nisu dovele u pitanje istinitost informacija objavljenih ni u jednom ni u drugom članku. Ništa nije ukazivalo na to da privredno društvo Springer nije nastojalo da uspostavi ravnotežu između svog interesa da objavi te informacije i prava glumca o kome je riječ na poštovanje njegovog privatnog života. S obzirom na to da je izdavačka kuća Springer dobila potvrdu informacije koju su joj prenijeli organi tužilaštva, ona nije imala dovoljno čvrst osnov da povjeruje da bi trebalo da sačuva anonimnost autora. Iz tih razloga, ne može se reći da je postupila u lošoj namjeri.

Evropski sud je takođe primjetio da u člancima nisu objelodanjeni detalji o privatnom životu pomenutog glumca, već su se oni uglavnom ticali okolnosti njegovog hapšenja i ishoda krivičnog postupka koji je protiv njega vođen. U člancima nije bilo omalovažavajućih izraza niti neosnovanih tvrdnji, a država nije dokazala da je glumac usled objavljivanja tih članaka pretrpio teške posljedice. Iako su sankcije koje su izrečene kompaniji Springer bile blage, one su mogle da djeluju obeshrabrujuće na kompaniju. Iz tih razloga, Evropski sud je zaključio da ograničenja nametnuta tom privrednom društvu nisu bila srazmjerna legitimnom cilju zaštite privatnog života tog glumca. Prema tome, u ovom slučaju radilo se o kršenju člana 10 Konvencije.

Fon Hanover (br. 2)

Evropski sud je primjetio da je, po donošenju presude u slučaju *Karolina fon Hanover protiv Njemačke* 2004. godine njemački Sud pravde unio izvjesne izmjene u svoju pređašnju sudsku praksu. Tako je prije svega njemački Savezni sud pravde saopštio da je važno da li je neki izvještaj objavljen u medijima doprinio činjeničnoj debati i da li je sadržaj izvještaja prekoračio granice želje da se zadovolji radoznalost javnosti. Savezni sud pravde je primjetio da je što je veća vrijednost informacije za javnost, to je veće interesovanje lica da bude zaštićeno od objavljivanja te informacije, i obrnuto, kao i da zainteresovanost čitalaca da se zabave po pravilu ima manju težinu od interesa zaštite privatnosti.

Činjenica da je Savezni sud pravde procjenio vrijednost predmetne fotografije u svjetlosti članka koji je uz tu fotografiju objavljen nije mogla biti kritikovana po osnovu Konvencije. Evropski sud je mogao da prihvati da je ta fotografija, u kontekstu navedenog članka, barem u izvjesnoj mjeri doprinijela debati od opšteg javnog interesa. Način na koji su njemački sudovi okarakterisali bolest princa Renijea kao događaj od važnosti za savrijemeno društvo nije se mogao smatrati nerazumnim. Sem toga, Sud je primjetio da se, bez obzira na pitanje u kojoj je mjeri Karolina fon Hanover preuzela zvanične funkcije u ime Kneževine Monako, nije mogao tvrditi da su podnosioci predstavke, ljudi koji su bez svake sumnje bili veoma poznati u javnosti, bili obična privatna lica. Iz tih razloga, oni su se morali smatrati javnim ličnostima.

Njemački sudovi su zaključili da podnosioci predstavke nisu dostavili nijedan dokaz da su fotografije napravljene u atmosferi opšteg progona, kako su oni tvrdili, ili da su napravljene tajno.

Iz tih razloga je Sud zaključio da su njemački sudovi pažljivo odmjerili ravnotežu između prava izdavačkih kuća na slobodu izražavanja i prava podnosilaca predstavke na poštovanje njihovog porodičnog života. U tome su oni implicitno uzeli u obzir sudsku praksu Evropskog suda, uključujući i prethodni slučaj *Karolina fon Hanover protiv Njemačke*. Stoga, ovdje nije bilo kršenja člana 8 Konvencije.

Član 41

Sud je odlučio da Njemačka treba da kompaniji Aksel Špringer AG plati iznos od 17.734,28 eura na ime materijalne štete, kao i 32.522,80 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Pitanja privatnog prava koja budu pokrenuta pred Evropskim sudom za ljudska prava neminovno podrazumjevaju uspostavljanje ravnoteže između suprotstavljenih prava dvoje ili više ljudi. Ti slučajevi podrazumjevaju dva međusobno povezana izazova za Sud. Prvo, odluka u korist jedne stranke neminovno će biti sagledana kao ograničenje prava druge stranke. Drugo, svaka stranka u takvim slučajevima može tvrditi da su prekršena njena prava po Konvenciji ukoliko izgubi u sporu, što otvara mogućnost nastavka postupka “u četvrtom stepenu” pred Evropskim sudom. Ovi problemi će se dogoditi u širokom spektru slučajeva koji se sve češće pojavljuju pred Sudom: povrede privatnosti od strane štampe; sporovi između roditelja o zajedničkoj deci (prvenstveno u kontekstu međunarodne otmice dece); sukobi između vjerskih ustanova ili lica i drugih (prije svega njihovih poslodavaca ili zaposlenih) koji odbacuju njihove vrijednosti. Njemačka država se sa posebno visokim stepenom jasnoće pozabavila sa ova dva problema koji su svojstveni slučajevima iz oblasti privatnog prava. To je ohrabrilu Evropski sud da dopusti izvjestan prostor (“koridor”) za rješenja koja u takvim slučajevima donose nacionalni sudovi, suštinski se zalažući za široku primjenu polja slobodne procjene.

Evropski sud je, s druge strane, ukazao na dvije bitne stvari u vezi sa ovim slučajevima:

- prvo, teorijski gledano, ishod ne bi trebalo da se razlikuje u zavisnosti od toga koja je stranka podnijela predstavku;
- drugo, tamo gdje su nacionalni sudovi nastojali da uspostave ravnotežu propisanu u sudskoj praksi Evropskog suda, samo se “jakim razlozima” može opravdati miješanje u odluke nacionalnih sudova.

Nije sasvim jasno da li je Sud u praksi veoma dobro primjenio ova dva načela. Kada je riječ o prvom načelu, ove dvije presude, kada se zajedno pročitaju, mogu ostaviti utisak da je Evropski sud pokazao veći stepen saosjećanja prema štampi nego prema privatnim licima čija je privatnost bila ugrožena. Taj utisak se stiče zbog neujednačinog načina na koji je Sud primjenio drugo načelo. U slučaju *Fon Hanover*, Sud je posebno uvažio stav nacionalnih sudova o tome da je bolest vladajućeg princa Renijea od Monaka bila pitanje od javnog interesa, uprkos uvjerljivoj tvrdnji podnosioca predstave da je njegovo loše zdravstveno stanje bilo samo izgovor za objavljivanje fotografije pomenutog para na zimovanju. Nasuprot tome, u slučaju *Aksel Springer*, Evropski sud je osporio dva važna zaključka nacionalnih sudova: da kontrast između ponašanja pomenutog glumca u njegovom privatnom životu i ponašanja izmišljenog lika koji on igra u televizijskoj seriji nije važan činilac; kao i da glumčev prekršaj nije bio značajan.

Ove presude se mogu protumačiti i kao davanje zakonskog legitimiteta sumnjivim racionalizacijama koje časopisi nude kada objavljuju glasine i koja čitaoci prihvataju kada “gutaju” takve izvještaje: pošto je princ od Monaka bolestan, mi imamo interes da znamo gdje se skijaju njegova ćerka i zet (i šta ona pritom ima na sebi); pošto glumac na televiziji igra načelnika policije, imamo pravo da znamo da li on krši zakon. Time je Sud, na kraju krajeva, prihvatio perspektivu javnosti. To je demokratski pristup koji dovodi u pitanje strože sisteme, poput onog kakav postoji u Francuskoj, gdje se u potpunosti zabranjuje snimanje ili objavljivanje takvih fotografija.

Mediji nisu dužni da unaprijed obavjeste o sadržaju budućih publikacija one na koje se te publikacije odnose

PRESUDA U SLUČAJU
Mosley protiv Ujedinjenog Kraljevstva

(predstavka br.48009/08)
10. maj 2011. godine

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke, Maks Rufus Mozli (Max Mosley) britanski je državljanin rođen 1940. godine sa prebivalištem u Monaku. On je bivši predsjednik Međunarodne automobilske federacije, neprofitnog udruženja koje zastupa interese auto-moto organizacija i korisnika automobila širom svijeta i istovrijemeno rukovodi takmičenjima u okviru Formule 1.

U martu 2008. godine nedjeljnik *Njuz ov d world* (News of the World) objavio je na naslovnoj stranici članak pod naslovom "Prvi čovek Formule 1 organizovao perverznu nacističku orgiju sa pet prostitutki". Nekoliko unutrašnjih strana časopisa takođe je bilo posvećeno toj priči, i na njima su bile objavljene fotografije preuzete sa video-snimka koji je tajno napravio jedan od učesnika u seksualnim radnjama.

Na veb stranici časopisa objavljen je i izmontirani video-klip, pored fotografija koje su tu takođe objavljene i reprodukovane na internetu.

G. Mozli je 4. aprila 2008. godine poveo postupak protiv lista, tvrdeći da mu je nanijeta šteta jer je zloupotrebjeno povjerenje i jer je to predstavljalo nasrtaj na njegovu privatnost. Pored toga, tražio je da sud donese rješenje kojim se zabranjuje časopisu *Njuz ov d world* prikazivanja izmontiranog video-klipa na svom veb-sajtu.

Visoki sud je 9. aprila 2008. godine odbio da donese rješenje o zabrani zato što materijal o kome je riječ više nije privatni jer je više puta objavljen u štampi i na internetu. U potonjem postupku koji se pred Visokim sudom vodio zbog povrede privatnosti, Sud je ustanovio da na objavljenim slikama nema nikakvih nacističkih konotacija. Samim tim, ovdje se nije radilo o javnom interesu, pa samim tim nije bilo opravdano objavljivanje tog članka i slika kojima je on ilustrovan, a koje su predstavljale povredu prava na privatnost g. Mozlija. Sud je presudio da je časopis *Njuz ov d world* dužan da plati g. Mozliju iznos od 60.000 funti sterlinga na ime odštete.

2. Odluka Evropskog suda

G. Mozli se pozvao na članove 8 i 13 i u predstavci Sudu naveo da je on, uprkos tome što su mu sudovi dosudili novčanu naknadu, i dalje žrtva kršenja člana 8 Konvencije zbog toga što časopisu *Njuz ov d world* nije nametnuta pravna obaveza da ga unaprijed obavijesti o svojoj namjeri da objavi materijal koji se na njega odnosi, što bi mu pružilo priliku da od Suda zatraži privrijemenu mjeru spriječavanja objavljivanja tog materijala.

Član 8

Evropski sud je primjetio da britanski sudovi nisu ustanovili postojanje nacističkih elemenata u seksualnim aktivnostima g. Mozlija, te su stoga zaključili da nije postojao interes javnosti, pa

samim tim i opravdanje, da se ti članci i te slike objave. Pored toga, časopis nije uložio žalbu na presudu. S tih razloga, Evropski sud je stao na stanovište da su publikacije o kojima je riječ prouzrokovale flagrantnu i neopravdanu povredu privatnog života g. Mozlija. S obzirom na to da je g. Mozli uspio da dobije za sebe povoljnu presudu pred domaćim sudom, ocjena Evropskog suda odnosila se na ravnotežu koju treba uspostaviti između prava na privatnost i prava na slobodu izražavanja, ali ne u okolnostima konkretnog slučaja ovog podnosioca predstavke, već u odnosu na britanski pravni sistem u cjelini.

Bilo je potpuno jasno da su britanske vlasti bile dužne, sa stanovišta Konvencije, ne samo da se uzdrže od miješanja u privatni život g. Mozlija, već i da preuzmu mjere kako bi obezbijedile njegovo djelotvorno uživanje tog prava. Ostalo je još da se razmotri pitanje da li je potrebno i pravno obavezujuće pravilo o obavještavanju unaprijed o namjeri objavljivanja nekog materijala.

Sud je primjetio da je u svojoj ranijoj sudskoj praksi implicitno prihvatio da naknada štete koja se dosudi poslije objavljivanja nekog klevetničkog materijala pruža dovoljno pravno zadovoljenje za slučajevne kršenja prava na poštovanje privatnog života koji su posljedica toga što se u medijima objave informacije iz sfere privatnosti.

Potom je Sud podsetio da države uživaju izvjesno polje slobodne procjene kada je riječ o mjerama koje preduzimaju radi zaštite prava ljudi na privatni život. Bez obzira na potencijalne pozitivne strane koje bi to imalo za individualni slučaj g. Mozlija, s obzirom na činjenicu da bi zahtjev za obavještavanje unaprijed neminovno uticao na političko izvještavanje i ozbiljno novinarstvo, pored senzacionalističkog izvještavanja o kome se radilo u slučaju g. Mozlija, Sud je naglasio da je svako ograničenje koje se u novinarstvu nameće potrebno veoma pomno razmotriti.

U Velikoj Britaniji je pravo na privatni život zaštićeno izvjesnim brojem mjera: u novinarstvu postoji sistem samoregulacije; ljudi mogu da se obrate parničnom sudu i povedu postupak za naknadu štete; ako su pojedinci svjesni da postoji namjera da se objavi nešto što zadire u njihov privatni život oni mogu da zatraže rješenje o privremenoj zabrani kojim će se spriječiti objavljivanje tog materijala. Pored toga, u kontekstu privatnog života i slobode izražavanja nedavno je vođena jedna parlamentarna istraga u Velikoj Britaniji i u njoj su učestvovala razna zainteresovane strane, uključujući tu i samog g. Mozlija, a u izvještaju koji je sačinjen na osnovu cjelokupne te parlamentarne ankete odbačena je potreba za uvođenje propisa kojim će se zahtijevati da lica o kojima je riječ budu unaprijed obavještena. Sem toga, Sud je konstatovao da se g. Mozli nije pozvao ni na jedno jedino zakonodavstvo u kome postoji takav zahtjev za obavještavanje unaprijed, niti je ukazao na bilo koji međunarodni pravni izvor koji bi nalagao državama da takav zahtjev usvoje kao zakonsku obavezu.

Sud je zaključio svoje razmatranje time što je priznao da su privatni životi lica koja žive pod budnim okom javnosti postali veoma lukrativna roba za izvjesne medijske sektore. Iako se širenju takvih informacija uglavnom pristupa radi zabave a ne radi obrazovanja čitalaca, nema sumnje da se tu koristi zaštita člana 10 Konvencije. Zaštita koju medijima pruža član 10 može ustuknuti pred zahtjevima koje postavlja član 8 onda kada je riječ o informacijama privatne i intimne prirode i kada ne postoji interes javnosti da se te informacije objave.

Međutim, sagledavajući stvari šire od samog slučaja g. Mozlija, i imajući na umu autocenzorski efekat koji bi mogao predstavljati posljedicu zahtjeva za obavještavanje unaprijed, kao i sumnje u djelotvornost takvog zahtjeva, ali i široko polje slobodne procjene koje Velika Britanija ima u toj oblasti, Sud je zaključio da član 8 ne nalaže usvajanje jednog takvog pravno obavezujućeg zahtjeva za obavještavanje unaprijed o materijalu za koji postoji namjera da bude objavljen. Samim

tim, Velika Britanija nije prekršila član 8 time što u svom zakonodavstvu nije predvidjela takav zahtjev.

3. Komentar

Slučaj *Mozli* je važan primjer “konkurentnih” ili “sukobljenih” prava - ovdje je riječ o sučeljavanju prava koja podnositelj predstavke ima po članu 8 i prava koja mediji imaju po članu 10. Ovo nije novi scenario u sudskoj praksi Suda. U slučaju *Fon Hanover (Von Hannover) protiv Njemačke*⁹¹, na primjer, Sud je razmatrao objavljivanje (znatno banalnijih) fotografija jedne pripadnice vladajuće dinastije u Monaku, i tom prilikom ustanovio da su njemački sudovi, time što nisu kaznili tu povredu njene privatnosti, prekršili član 8; u slučaju *Armonijene (Armoniené) protiv Litvanije*⁹², Sud je ustanovio da je bio povrijeđen član 8 time što su litvanski sudovi na ime naknade štete dosudili sasvim mali iznos (oko 2.896 evra) pošto su ustanovili krivicu jednog lista za objelodanjivanje podatka o tome da je pokojni suprug podnositeljke predstavke bio zaražen virusom HIV. Slučaj *Mozli* se, međutim, razlikuje od navedenih primjera. Ovdje se podnositelj predstavke nije obratio Sudu zbog toga što mu engleski sudovi (koji su mu dosudili odštetu od 60.000 funti) nisu obezbijedili djelotvorno retroaktivno pravno zadovoljenje za povredu njegove privatnosti, već zbog toga što je smatrao da je trebalo da engleski zakoni nalože novinarima da ga unaprijed obavijeste o tome šta namjeravaju da objave, kako bi on mogao blagovrijemeno da pokrene postupak i spriječi ih u toj namjeri.

U svjetlosti formulacija iz presuda u slučajevima *Fon Hanover*⁹³ i *Armonijene*⁹⁴, ova sugestija podnosioca predstavke nije bila izraz radikalnog preispitivanja odnosa između članova 8 i 10 Konvencije. Na primjer, u slučaju *Armonijene*⁹⁵, Sud je ocjenio da objelodanjivanje podatka o tome da je pokojni suprug podnositeljke predstavke bio zaražen virusom HIV predstavlja “sramnu zloupotrebu slobode štampe”. Isto to može se reći i za slučaj *Mozli*, gdje je podnositelj predstavke bio optužen da je učestvovao u seksualnoj orgiji na nacističku temu, uprkos tome što je za to bilo vrlo malo dokaza. Međutim, s obzirom da ne postoji odgovarajući konsenzus na nivou Evrope, Sud nije bio voljan da zahtjeva od država da uvedu pravilo o upozoravanju unaprijed, što bi se u suštini svelo na davanje prioriteta članu 8 u odnosu na član 10. Medijima u Evropi mora biti dozvoljeno da zadiru, makar i to bilo i besramno, u privatne živote ljudi, dokle god postoje djelotvorne sankcije pošto se to dogodi.

Domaći sudovi moraju ostati budni kada je riječ o zaštiti prava na poštovanje privatnog života od medija. Presuda u slučaju *Mozli* ne spriječava domaće sudove da izdaju rješenja o zabrani objavljivanja onda kada lice o kome je riječ sazna za namjeru objavljivanja nekih informacija o njegovoj ličnosti i unaprijed preduzme pravne mjere ne bi li to objavljivanje spriječio; domaći sud suočen sa takvom situacijom može biti prinuđen da donese takvo rješenje da bi ispunio zahtjeve člana 8. (Učestalost sa kojom se tome pribjegava danas je predmet žestokih polemika u Velikoj Britaniji.) Presuda u slučaju *Mozli* jednostavno znači da države-članice nisu dužne da zahtjevaju od novinara da objelodane kako namjeravaju da objave informacije koje se tiču privatnog života neke ličnosti, kako bi omogućile pojedincima da unaprijed pokrenu pravni postupak. Isto tako, domaći sudovi i dalje moraju obezbijediti odgovarajuću naknadu u postupcima koji su pokrenuti posle objavljivanja takvog materijala.

⁹¹ Predstavka br. 59320/00, presuda od 24. juna 2004.

⁹² Predstavka br. 36919/02, presuda od 25. novembra 2008.

⁹³ Gore navedeno.

⁹⁴ Gore navedeno.

⁹⁵ Gore navedeno.

SLUČAJEVI ZBOG KLEVETE

Postupak u vezi klevete državnog činovnika u skladu sa standardima Konvencije

PRESUDA U SLUČAJU *Radio Francuska protiv Francuske*

(predstavka broj 53984/00)
30. mart 2004.

1. Činjenično stanje

Predstavku je podnijelo nacionalno preduzeće za radio emitovanje *Radio Francuska* i dva francuska državljanina, glavni urednik, *Michel Boyon* i novinar *Novosti Francuske* (kanal koji emituje preduzeće podnosilac predstavke) *Bertrand Gallicher*. Preduzeće podnosilac predstavke ima registrovano sjedište u Parizu. *G. Boyon* je rođen 1946. godine i živi u Parizu, a *g. Gallicher* je rođen 1957. godine i živi u gradu Saint Cloud.

U vijestima i izvještajima na *Novostima Francuske* je 31. januara i 1. februara 1997. godine oko šezdeset puta pomenut članak objavljen u nedjeljniku *Le Point* u kome se tvrdi da je *Michel Junot*, zamenik prefekta *Pithiviers*-a 1942. i 1943. godine, nadzirao deportaciju hiljada Jevreja.

Krivični sud u Parizu je u vezi sa ovim objavama proglasio *g. Boyon*-a i *g. Gallicher*-a krivim za djelo javne klevete državnog službenika i kaznio ih sa 20 000 francuskih franaka (FRF) (jednako sumi od 3 048, 98 €) i naložio im da isplate odštetu od 50 000 FRF (jednako 7 622, 45 €). Preduzeću podnosiocu predstavke je naloženo da objavljuje obavještenje o ovoj presudi na *Novostima Francuske* svaka dva sata u trajanju od 24 sata.

Presudom od 17. juna 1998. godine, Apelacioni sud je potvrdio osude podnosilaca predstavke. On je smatrao da su, tvrdeći da je *Michel Junot* nadzirao deportaciju hiljade Jevreja i organizovao njihov prevoz u logor *Drancy*, poredeći njegov položaj sa *Maurice Paupon*-om (protiv kog se vodio postupak pred domaćim sudom) i tvrdeći da on nije bio pripadnik *Pokreta otpora*, sporne objave povrijedile njegovu čast i dostojanstvo.

Krivično odeljenje Kasacionog suda je odbilo žalbu podnosilaca predstavke 8. juna 1999. godine.

2. Odluka Suda

Oslanjajući se na član 7 Evropske konvencije, podnosioci predstavke su se žalili da je oblast primjene krivičnog zakona preširoko tumačena. Oni su tvrdili da su stavom da se na sporne činjenice odnosi Zakon o audiovizuelnim komunikacijama od 29. jula 1982. godine, domaći sudovi stvorili novu vrstu krivičnog djela primjenom "analogije".

Podnosioci predstavke su dalje tvrdili da je Zakon od 29. jula 1982. godine stvorio pretpostavku, koju nije moguće opovrgnuti, da je glavni urednik i odgovoran za izvršeno djelo, čime se povrjeđuje njegovo pravo na pretpostavku nevinosti jemčeno članom 6 stav 2 Konvencije. Dalje, tvrdili su da je Zakon podrio načelo jednakosti stranaka u sporu, što predstavlja povredu člana 6 stav 1 Konvencije (pravo na pravično suđenje).

Na kraju, oslanjajući se na član 10 Evropske konvencije, podnosioci predstavke su se žalili na povredu prava da "prenose obavještenja" zbog kazni i mjera koje su im dosudili domaći sudovi.

Član 7, stav 1

Sud je primjetio da je pretpostavka odgovornosti glavnog urednika prema Zakonu od 29. jula 1982. godine posljedica njegove dužnosti da kontroliše objavljivanje obavještenja u mediju gdje radi. Ta odgovornost se pojavljuje samo kada postoji "prethodni snimak" sporne izjave, prije nego što je objavljena.

Novosti Francuske redovno objavljuju vijesti u vidu izvještaja uživo. Stoga francuski sudovi nisu smatrali glavnog urednika odgovornim za objavljivanje prvog izvještaja, ali su smatrali da on predstavlja "prethodni snimak" za potrebe kasnijih objavljivanja. Prema tome, oni su bili mišljenja da je glavni urednik bio u položaju da unaprijed kontroliše objavljivanje vijesti i proglasili su ga krivično odgovornim.

Prema Evropskom sudu, u svjetlosti načina rada *Novosti Francuske*, krivični sudovi su tumačili načelo "prethodnog snimka" u skladu sa suštinom krivičnog djela u pitanju, i na način koji je bio "razumno predvidljiv". Sud je stoga zaključio da nije došlo do povrede člana 7 Evropske konvencije.

Član 6, stavovi 1 i 2

Sud je primjetio da se žalba prema članu 6 stav 1 poklapa sa žalbom prema članu 6 stav 2, i da stoga nema potrebe za posebnim ispitivanjem činjenica prema članu 6 stav 1 Konvencije.

Zakonima od 29. jula 1982. i 29. jula 1881. godine predviđa se krivična odgovornost glavnog urednika za objavljivanje klevetničke izjave, kada postoji "prethodni snimak" prije njenog objavljivanja. Pretpostavka odgovornosti je povezana sa drugom pretpostavkom, koja nije apsolutna, prema kojoj se pretpostavlja da su klevetničke izjave date zlonamjerno.

Glavni urednik je mogao da se oslobodi odgovornosti dokazujući ili dobronamjernost lica koje je dalo sporne izjave, ili da nije bilo "prethodnog snimka". Imajući u vidu značaj onoga što je u pitanju, to jest potrebu spriječavanja objavljivanja klevetničkih ili štetnih izjava u medijima obavezivanjem glavnog urednika da vrši prethodnu kontrolu, Sud je zaključio da pretpostavka stvorena Zakonom od 29. jula 1982. godine ostaje u okviru zahtjevanih "razumnih granica". Štaviše, ukazujući na pažnju sa kojom su francuski sudovi razmatrali osnove žalbe podnosioca predstavke u tom pogledu, Sud je zaključio da nisu primjenili zakon na takav način da je došlo do povrede pretpostavke nevinosti. Prema tome, Sud je utvrdio da nije došlo do povrede člana 6 stav 2 Konvencije.

Član 10

Sud je smatrao da su osude podnosioca predstavke predstavljale miješanje u pravo na slobodu izražavanja. Osude g. *Boyon-a* i g. *Gallicher-a* imale su osnov u krivičnom zakonu, kao i, prema mišljenju Suda, nalog preduzeću podnosiocu predstavke da objavi obavještenje o presudi. Prema Evropskom sudu, odgovornost preduzeća podnosioca predstavke je utemeljena na odredbama Krivičnog zakonika o odgovornosti svakoga za svoja sopstvena djela i na doslednoj domaćoj sudskoj praksi, kojom se sudovima daje isključiva nadležnost da odluče o odgovarajućem pravnom lijeku za pretrpljenu štetu. U tom pogledu, izgleda da je objavljivanje sudskih odluka uobičajeni pravni lijek za štetu koju je prouzrokovala štampa.

Sud je takođe primjetio da je sporno miješanje težilo opravdanom cilju, naime zaštiti ugleda ili prava drugih. U pogledu toga da li je miješanje bilo srazmjerno cilju kome se težilo, Sud je primjetio da se rasprava odnosila na temu od opšteg interesa, naime na stav visokih državnih službenika tokom okupacije. Štaviše, sporni izvještaji su objavljeni u vrijeme postupka protiv Maurice Papon-a zbog umešanosti u krivična djela protiv čovečnosti.

Što se tiče spornih objava, u njima je citiran, sa sistematskim pozivanjima na izvor, detaljni i dobro dokumentovani članak i intervju objavljen u uglednom nedjeljniku. Novinari *Novosti Francuske* stoga ne mogu biti optuženi da nisu djelali dobronamjerno, prosto zato što su objavili te podatke. Međutim, u izvještajima se tvrdilo da je *Michel Junot* priznao "da je organizovao odlazak konvoja u Drancy". Prema Sudu, ta tvrdnja, koja nije bila objavljena u nedjeljniku *Le Point*, nije tačno odrazila objavljeni članak ili intervju. U ostatku izvještaja je citirano iz objavljenih podataka, sažimanjem istraživanja dugog nekoliko strana u nekoliko riječenica, i naglašavanjem njegovih najdramatičnijih aspekata, čime su činjenice predstavljene u mnogo kategoričnijem tonu nego u članku u časopisu. Iako su objave kasnije donekle izmenjene isticanjem da je lice o kome je riječ porijeklo optužbe, prvobitni izvještaj je ipak objavljen nekoliko puta.

U pogledu izuzetne ozbiljnosti činjenica koje su netačno pripisane *Michel Junot*-u i namjere da se izjave objave mnogo više puta, novinari o kojima je riječ je trebalo da pokažu najveći mogući oprez i naročitu umjerenost, posebno pošto je izvještaj objavila radio stanica koja pokriva cijelu Francusku. U tim okolnostima, Sud je bio mišljenja da su razlozi koje je Apelacioni sud iznio osuđujući podnosioc predstavke "relevantni i dovoljni".

U pogledu osuda podnosilaca predstavke, Sud je primjetio da su g. *Boyon* i g. *Gallicher* proglašeni krivim za krivično djelo, i osuđeni da plate skromnu nadoknadu štete. Nalaganje preduzeću podnosiocu predstavke da objavi sudsku odluku od 118 riječi dvanaest puta na *Novostima Francuske* odražava brigu suda da odmjeri nadoknadu prema pretrpljenoj šteti i predstavlja, prema Evropskom sudu, samo ograničeno miješanje u uređivačku politiku i program kanala o kome je riječ.

Evropski sud za ljudska prava je zaključio da mjere preduzete protiv podnosilaca predstavke nisu nesrazmjerne opravdanom cilju kome se težilo i da mogu biti smatrane za "neophodne u demokratskom društvu". Stoga je Sud zaključio da nije došlo do povrede člana 10 Konvencije.

3. Komentar

Ovaj slučaj se odnosi na prenošenje putem radio emisije tvrdnji sadržanih u časopisu koji je već bio objavljen. Novinari radija su, međutim, dodali tvrdnju da je lice u pitanju priznalo da je organizovalo konvoj, što nije podatak iz članka. Ovo je srž problema. Oni su takođe bili vrlo izbirljivi pri citiranju iz objavljenog članka, time predstavljajući činjenice u kategoričnijem tonu nego što je korišćen u članku. Radio stanica je, međutim, sledećeg dana takođe objavila pobijanje tvrdnji i navodnog priznanja od strane g. *Junot*-a.

Evropski sud se obično bori za slobodu medija, kada su sporne izjave date u vezi sa javnim ličnostima i predstavljaju vrjednosne sudove. Kada, kao u ovom slučaju, postoji problem u vezi sa očiglednim propustom da se poštuju pravila novinarske etike u vezi provjere činjenica, Sud će biti strožiji. Iako je lice u pitanju staro preko 80 godina i penzionisano prije mnogo godina, a tvrdnje se odnose na događaje iz 1940-tih godina, Sud je prihvatio da je i dalje odgovarajuće da *Novosti Francuske* budu krivično gonjene prema zakonu koji se odnosi na klevetu državnih službenika, pošto je g. *Junot* to bio u relevantno vrijeme.

Nije jasno iz presude da li bi ista tužba bila uspješna u Francuskoj da g. *Junot* nije bio državni službenik, bilo u vrijeme događaja u koje se tvrdi da je bio umješan, bilo kasnije. U slučaju *Janowski protiv Poljske*, 21. januar 1999., Sud je zaključio da državni službenici moraju uživati povjerenje javnosti i biti zaštićeni od uvrjedljivih i pogrđnih napada dok su na dužnosti (vidi, takođe, slučaj *Nikula protiv Finske*, 21. mart 2002.). Ova presuda navodi na pomisao - iako se ne bavi time izričito - da ova zaštita koju državni službenici uživaju može biti doživotna.

Neopravdano ograničenje slobode izražavanja

**PRESUDA U SLUČAJU
Klein protiv Slovačke**

(predstavka broj 72208/01)
31. oktobar 2006.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, *Martin Klein*, slovački je državljanin rođen 1947. godine i živi u Bratislavi. On je novinar i filmski kritičar.

U martu 1997. godine slovački nedjeljni časopis je objavio članak podnosioca predstavke u kome je kritikovao arhibiskupa zbog njegovog predloga, iznijetog na televiziji, da se film "*Narod protiv Larija Flinta*" povuče iz opticaja, kao i poster kojim se reklamirao. U to vrijeme, pomenuti nedjeljnik je imao tiraž od oko 8000 primjeraka i bio je namenjen inteligentno orijentisanim čitaocima. Članak je sadržao snažne ilustracije u kojima se pominjalo djelo incesta između crkvenog dostojnika i njegove sopstvene majke u filmu koji je arhibiskup želeo da zabrani. On je takođe naveo navodnu saradnju arhibiskupa sa tajnom policijom bivšeg komunističkog režima. Konačno, pozvao je pripadnike katoličke crkve da napuste svoju crkvu, ako se smatraju pristojnim i tvrdio da je predstavnik crkve čudovište.

Dva udruženja su se zatim žalila da su člankom bila povrijeđena vjerska osjećanja njihovih pripadnika. Arhibiskup se prvo pridružio postupku kao oštećena strana, ali se zatim povukao i odrekao prava na odštetu. Protiv podnosioca predstavke je pokrenut krivični postupak, i on je osuđen za djelo klevete naroda, rase i uverenja na novčanu kaznu ili jedan mesec zatvora. Sud je zaključio da je oklevetao najvišeg predstavnika Rimokatoličke crkve u Slovačkoj i stoga uvrijedio pripadnike te crkve. Ovaj stav je podržao i apelacioni sud, koji je bio mišljenja da je podnosilac predstavke povrijedio prava, jemčena Konvencijom, grupe pripadnika hrišćanske vere.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio na povredu prava na slobodu izražavanja, pozvavši se na član 10 Evropske konvencije.

Član 10

Nasuprot zaključcima domaćih sudova, Evropski sud nije bio ubjeđen da je podnosilac predstavke u svom članku uvrijedio i ponizio dio stanovništva katoličke veroispovijesti. Snažno izraženo pežorativno mišljenje podnosioca predstavke odnosilo se isključivo na arhibiskupa, visokog predstavnika Katoličke crkve u Slovačkoj. Činjenica da su neki pripadnici katoličke crkve mogli biti uvrijeđeni kritikama arhibiskupa od strane podnosioca predstavke, i njegovom izjavom da ne razumije zašto pristojni katolici ne napuste tu crkvu, nije promijenila ovaj stav. Evropski sud se složio sa podnosiocem predstavke da se članak nije ni neopravdano miješao u pravo vjernika da ispolje ili upražnjavaju svoju vjeroispovest, niti je unizio suštinu njihovih vjerskih ubjeđenja.

Iz tih razloga, i uprkos tonu članka za koji je Sud primjetio da sadrži posredne vulgarne i seksualne aluzije, Sud je zaključio da se ne može smatrati da se objavljivanjem članka podnosilac predstavke mješao u pravo na slobodu vjeroispovijesti drugih na način koji opravdava dosuđenu

kaznu. Miješanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja stoga nije bilo "neophodno u demokratskom društvu". Evropski sud je zaključio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije.

Član 41

Evropski sud je podnosiocu predstavke dodijelio 6 000 € na ime nematerijalne štete i 5 210 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Značajno je primjetiti da je 69% stanovništva Slovačke katoličke vjeroispovijesti. Uvreda za koju je podnosilac predstavke optužen stoga nije uvreda ugrožene manjine ili progonjene vjeroispovijesti, već vere koja dominira slovačkim društvom. Presuda je zanimljiva jer se poziva samo na nedavne odluke Suda i ne pominje kontroveznu presudu u slučaju *Otto Preminger Institut protiv Austrije*, 20. septembar 1994. godine. U tom slučaju Sud nije utvrdio povredu člana 10 Konvencije kada su austrijske vlasti zabranile prikazivanje filma za koji se smatralo da je uvrjedljiv za većinu katoličkog stanovništva. Niti je Sud pomenuo slučaj *Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 25. novembar 1996., u kome nije utvrđena povreda Konvencije kada je film sa blasfemičnim portretom Hrista takođe zabranjen. Možda odsustvo pominjanja ove dvije ključne odluke ukazuje da Sud smatra da isuviše popustljiv pristup dominantnoj vjeroispovijesti ne odgovara Evropi posvećenoj pluralizmu i multikulturalizmu. Ili je možda ovdje razlika u tome da vlasti nisu napale sam film, već kritiku ličnosti arhibiskupa, koju su uzrokovali njegovi pozivi na zabranu.

Proglašenje podnosioca predstavke krivim za klevetu povrijedilo pravo na slobodu izražavanja

PRESUDA U SLUČAJU Ukrajinska Medija grupa protiv Ukrajine

(predstavka broj 72713/01)
29. mart 2005.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, *Ukrajinska medija grupa (UMD)*, pravno je lice u privatnom vlasništvu sa sjedištem u Kijevu u Ukrajini, i posjeduje dnevni novinski list pod nazivom *Dan*.

Slučaj se odnosi na dva članka o ukrajinskoj predsjedničkoj kampanji 1999. godine - objavljena u *Danu* 21. avgusta i 14. septembra 1999. godine - u kojima je autor iznio više kritičkih izjava o dva političara (predsjednički kandidati *Natalia Vitrenko* (vođa Progresivne socijalističke partije Ukrajine) i *Petro Symonenko* (vođa Ukrajinske komunističke partije)). Preduzeće podnosilac predstavke tvrdilo je da su u člancima komentarisane lične i menadžerske sposobnosti dva predsjednička kandidata, njihova sposobnost da sastave tim, ispune svoja obećanja i budu vođe nacije.

U avgustu 1999. gđa *Vitrenko* je podnijela tužbu protiv *Dana* u pogledu prvog članka, a g. *Symonenko* u decembru 1999. godine u vezi sa drugim. Oni su tvrdili da su podaci u člancima bili neistiniti i narušavali njihov ugled i reputaciju.

Domaći sud je 3. marta 2000. godine proglasio prvi članak neistinitim, pošto UMD nije dokazao istinitost objavljenih izjava. Sud je naložio *Danu* da gđi *Vitrenko* isplati 2 000 ukrajinskih hrivni (UAH) (jednako iznosu od 369,68 € u to vrijeme) i da objavi ispravku i presudu. Sud je djelimično potvrdio 8. juna 2000. godine tužbu g. *Symonenka* i naložio *Danu* da mu isplati 1 000 UAH (184,84 €) na ime nadoknade nematerijalne štete i da objavi ispravku ispravku i presudu.

2. Odluka Suda

Preduzeće podnosilac predstavke se žalilo da ukrajinski sudovi nisu bili u stanju da naprave razliku između vrijednosnih sudova i činjenica pri procjenjivanju dva novinska članka u pitanju, i da su sudske odluke bile oblik političkog cenzorstva, koje je predstavljalo miješanje u pravo na slobodno saopštavanje informacija, oslanjajući se na član 10 Konvencije (sloboda izražavanja).

Dalje ispitivanje slučaja

U pogledu prijateljskog poravnanja koje su postigli vlada i preduzeće podnosilac predstavke, Sud je primjetio ozbiljnu prirodu žalbi koje je podnosilac iznio u pogledu miješanja u slobodu izražavanja i nije, stoga, smatrao odgovarajućim da izbriše predstavku sa spiska predmeta. On je smatrao da postoje posebne okolnosti u vezi sa poštovanjem ljudskih prava, ustanovljenih Konvencijom i njenim Protokolima, koje zahtijevaju dalje ispitivanje predstavke (članovi 37 stav 1 i 38 stav 1 (b) Konvencije).

Član 10

Sud je zaključio da je miješanje u pravo preduzeća podnosioca predstavke na slobodu izražavanja bilo propisano zakonom i težilo postizanju opravdanog cilja - zaštiti ugleda i prava drugih, tačnije

g. *Symonenko* i gđe *Vitrenko*. On je zatim razmotrio da li su ukrajinski zakon i praksa sami po sebi saglasni sa Konvencijom i njenom praksom prema članu 10 Konvencije, i da li su domaći sudovi obezbijedili pravo slobode izražavanja preduzeću podnosiocu predstavke.

Evropski sud je primjetio da ukrajinski zakon o kleveti u to vrijeme nije pravio razliku između vrjednosnih sudova i činjeničnih izjava, utoliko što pominje uvijek "izjave" i polazi od pretpostavke da je svaka izjava podložna dokazivanju u građanskom postupku. Sud je takođe obratio pažnju na nedavne preporuke, izvještaje i odluke međunarodnih tijela i nevladinih organizacija u kojima se izražava ozbiljna zabrinutost zbog stanja u vezi slobode izražavanja u Ukrajini.

Prema ukrajinskom Građanskom zakoniku, "lice koje širi (sporna) obavještenja mora da dokaže njihovu istinitost". Isti teret dokazivanja zahtjeva se za objavljene vrjednosne sudove. Prema Zakonu o štampanim masovnim medijima (Zakon o štampi) od medija se zahtjeva da isprave objavljene izjave, ako nije dokazana njihova istinitost. Ako je pravo na dobar ugled lica ugroženo, čak i ako je klevetnička izjava vrjednosni sud, sudovi će dodeliti nadoknadu na ime nematerijalne štete. Domaći zakon stoga pretpostavlja da su zaštita časti, dostojanstva i ugleda javnog lica važnije od mogućnosti njihove otvorene kritike. Sud je zaključio da ukrajinski zakon i praksa jasno spriječavaju sudove da naprave razliku između vrjednosnih sudova, pravičnog komentara ili izjava koje nisu podložne dokazivanju. Domaći zakon i praksa stoga sadrže neprilagodljive elemente koji u primjeni mogu dovesti do odluka protivnih članu 10 Konvencije.

U ovom slučaju Sud je smatrao da su izjave iznijete u oba novinska članka vrjednosni sudovi, korišćeni u kontekstu političke retorike, koji nisu podložni dokazivanju. Sud je primjetio da su članci sadržali kritiku dvoje političara izraženu oštrim, polemičnim, sarkastičnim jezikom. Nema sumnje da su tužitelji bili uvrjeđeni i šokirani. Međutim oni su se, birajući svoju profesiju, izložili gruboj kritici i ispitivanju; to je teret koji političari u demokratskom društvu moraju prihvatiti.

U pogledu relevantnih tekstova u cjelini i uravnotežavanja suprotstavljenih interesa, Sud je zaključio da je proglašenje podnosioca krivim za klevetu bilo očigledno nesrazmjerno cilju kome se težilo. Miješanje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja ne odgovara nužnoj društvenoj potrebi koja ima vijeću težinu od javnog interesa da postoji demokratska politička rasprava o izornoj kampanji i relevantnim političkim ličnostima. Štaviše, standardi koje su primjenili ukrajinski sudovi nisu u skladu sa načelima utjelovljenim u članu 10 Konvencije, i razlozi iznijeti za opravdavanje miješanja ne mogu biti smatrani "dovoljnim". Evropski sud je prema tome zaključio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije.

Član 41

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavke dodijelio 588,12 € na ime materijalne štete, 33 000 € na ime nematerijalne štete i 5 521,07 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

U ovom slučaju Sud je odbio predlog za prijateljsko poravnanje dogovoreno između podnosioca predstavke i vlade. Prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, Sud će se, nakon što je predstavka proglašena prihvatljivom, staviti na raspolaganje stranama u sporu kako bi se postiglo prijateljsko poravnanje (član 38). Međutim, ako Sud zaključi da poštovanje ljudskih prava ustanovljenih Konvencijom zahtjeva dalje ispitivanje predstavke, on će to učiniti (član 37). U ovom konkretnom slučaju, Sud nije dao nikakve određene razloge iz kojih je odlučio da nastavi ispitivanje, ali je vjerovatno da je obratio pažnju ne samo na značaj pravnih pitanja pred sobom već i

na opštu situaciju u pogledu slobode medija u Ukrajini, istaknutu u vijećem broju odluka i izvještaja Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope i Komiteta ministara, kao i izvještajima nevladinih organizacija.

Odluka Suda da nastavi sa ispitivanjem slučaja može se uporediti sa presudom u slučaju *Mjeriakri protiv Moldavije* kada je Sud odlučio da prihvati vladin predlog za prijateljsko poravnanje uprkos želji podnosioca predstavke da to ne učini.

U svojoj presudi Sud je naglasio potrebu da se, pri razmatranju slučajeva prema članu 10 Konvencije, načini razlika između činjeničnih izjava i vrjednosnih sudova. Sud je nedavno razmatrao ovo i druga povezana pitanja dokazivanja, u slučaju *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* (17. decembar 2004.). U sadašnjem slučaju, zaključeno je da domaći zakon i njegova primjena nisu u skladu sa članom 10 Konvencije pošto nisu napravili ovu razliku.

Konačno, zanimljivo je primetiti da je sada uspostavljena sudska praksa da Sud može da dodijeli nadoknadu na ime nematerijalne štete pravnom licu (vidi, između ostalog, slučaj *Comingersoll S.A. protiv Portugala*, 6. april 2000.). U sadašnjem slučaju Sud je podnosiocu predstavke, preduzeću, dodijelio punu svotu tražene nadoknade na ime nematerijalne štete, 33 000 €.

*Postupak zbog klevete poslije navodnog zlostavljanja djeteta***PRESUDE VIJEĆA U SLUČAJU
*Jupala protiv Finske***

(predstavka br. 18620/03)

2. decembar 2008.**1. Osnovne činjenice**

Podnosilac predstavke, Ejne Jupala (Eine Juppala) finska je državljanica koja je rođena 1929. godine i živi u Finskoj.

Dana 20. jula 2000. podnositeljica predstavke je odvela svog unuka, u to vrijeme trogodišnjaka, lijekaru, zbog masnice koju je dječak imao na leđima; izrazila je zabrinutost da je povredu nanio dječakov otac, T. Takođe je obavijestila lijekara da je dječak kazao kako je dobio udarac. Lijekar je u svom izvještaju napisao da modrica odgovara udarcu i da je dječak, kada je razgovarao sa njim, ponovio da ga je udario otac. Kasnije istog dana lijekar je alarmirao službu za zaštitu djece.

Dana 26. aprila 2001. godine protiv podnositeljke predstavke podnijeta je prijava za klevetu uz obrazloženje da je ona lijekaru dala informacije iz kojih je slijedilo da je T. napao svog sina, a da nije iznijela nijedan razuman razlog kojim bi potkrijepila svoju tvrdnju. T. se priključio ovom postupku u maju 2001. godine zahtjevajući naknadu na ime nematerijalne štete.

Poslije usmenog ročišta održanog 24. avgusta 2001. godine okružni sud je odbacio tužbu: utvrdio je da nije jasno da li je podnositeljica predstavke implicirala da je dječaka udario otac ili je lijekar u svome izvještaju samo zabilježio svoje utiske iz razgovora sa podnositeljkom predstavke i njenim unukom.

Ta presuda je međutim oborena u žalbenom postupku i u tom postupku je podnositeljica predstavke oglašena krivom za klevetu. Naloženo joj je da plati iznos od 3.365,67 eura na ime naknade za nematerijalnu štetu i sudske troškove. Apelacioni sud je pre svega ustanovio da činjenica da je podnositeljica predstavke o modrici razgovarala sa dječakom koji je u tom trenutku imao samo tri godine, kao i činjenica da je on rekao lijekaru da ga je otac udario, ne predstavljaju dovoljno razuman osnov za navode o zlostavljanju. Isto tako, podnositeljica predstavke nije navela nikakve druge razloge na kojima bi temeljila svoje tvrdnje.

Vrhovni sud je 17. decembra 2002. godine odbio zahtjev podnositeljke predstavke za ulaganje žalbe.

2. Odluka suda

Pozivajući se na član 10, podnositeljica predstavke je tužila državu zbog toga što je osuđena za klevetu iako je samo pošteno iznijela lijekaru svoj utisak o tome šta je prouzrokovalo modrice kod njenog unuka.

Član 10

Obje strane su se složile da je presuda kojom je podnositeljica predstavke oglašena krivom predstavljala miješanje u njeno pravo na slobodu izražavanja i da se time težilo legitimnom cilju, to jest zaštiti ugleda ili prava drugih. Sud je takođe prihvatio da je presuda kojom je podnositeljica predstavke oglašena krivom bila "propisana zakonom". S tih razloga, Sud je smatrao da je ovdje

suštinsko pitanje to kako uspostaviti valjanu ravnotežu onda kada je roditelj potencijalno pogrešno osumnjičen da je zlostavljao svoje dijete a da se u isto vrijeme, s obzirom na teškoće koje iskrsavaju prilikom otkrivanja zlostavljanja djeteta, zaštite djeca koja su izložena opasnosti da im bude nanijeta velika šteta i bol.

Sud je prije svega zaključio da je uznemirujuće to što je apelacioni sud stao na stanovište da, iako nije bilo nikakve sumnje u to da je ona vidjela leđa svog unuka na kojima su se nalazile modrice, podnositeljka predstavke nije imala pravo da ponovi ono što joj je dječak rekao, to jest, to da ga je udario otac, što je navod koji je dječak zaista ponovio i kada ga je lijeekar o tome pitao. Sem toga, izražavanje sumnje da je došlo do zlostavljanja djeteta, ako je to izražavanje sumnje dato u dobroj vjeri, u kontekstu odgovarajućeg postupka prijavljivanja, trebalo bi da bude na raspolaganju svakom pojedincu, i taj pojedinac pritom ne bi trebalo da strahuje od toga da će biti krivično osuđen ili da će biti u obavezi da plati nadoknadu za nanetu štetu ili za pretrpljene troškove.

Sud je zaključio da ovdje nisu iznijeti dovoljni razlozi za miješanje u pravo podnositeljke predstavke na slobodu izražavanja te da to miješanje, stoga, nije bilo primjereno nijednoj "akutnoj društvenoj potrebi". S tih razloga, u ovom slučaju je bio prekršen član 10.

Član 41

Sud je dosudio gđi Jupala iznos od 3.000 eura na ime nematerijalne štete, 3.616,41 eura na ime materijalne štete i 2.695,83 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Ovo je neuobičajen slučaj. Sud je u mnogim ranijim prilikama bio pozvan da razmotri predstavke čiji su podnosioci roditelji koji su se Sudu obratili zbog toga što su javne vlasti, uključujući sudove, iznosili pogrešne pretpostavke o tome da oni zlostavljaju svoju djecu. To je često rezultat neopravdanih pretpostavki javnih vlasti. Ponekad je to rezultat pritužbi drugog roditelja koji živi odvojeno i obrati se vlastima s takvom tvrdnjom, bez dokaza kojima bi tu tvrdnju potkrijepio. Rijetko se događa da lice koje iznese takve navode, bili oni tačni ili netačni, bude, kao u ovom slučaju, podvrgnuto sankcijama.

Sudije koje odlučuju u porodičnim stvarima svjesne su da roditelji koji su međusobno u neprijateljskim odnosima često iznose neosnovane optužbe na račun drugog roditelja. Dijete tu postaje neka vrsta lopte kojom se roditelji međusobno obračunavaju. Ovaj slučaj je drugačiji. Optužbe na račun oca nije iznijela majka djeteta koja je od njega odvojena, već je te optužbe iznijela baka. Dede i babe mogu, razumije se, imati čak i više predrasuda na račun roditelja koji više ne živi u bračnoj zajednici. S druge strane, dede i babe mogu iznijeti i nepristrasno mišljenje koje će biti usredsređeno prvenstveno na najbolje interese djeteta. Nažalost, ova presuda ne ukazuje ni na kakve detalje o odnosu između roditelja i/ili bake i oca tako da u tekstu presude jednostavno nema ničega što bi ukazalo na važne činjenične okolnosti datog slučaja. Isto tako, u presudi se uopšte ne pominje vrlo obimna (bogata) sudska praksa Suda u vezi sa slučajevima u kojima se ispostavljalo da su tvrdnje iznijete na račun roditelja potpuno neosnovane i u kojima je Sud ustanovio da je bio prekršen član 8. Pretpostavka je da je Sud imao pred sobom dovoljno činjeničnog materijala na osnovu koga je mogao da podrži stav domaćeg prvostepenog suda o tome da navodi nisu bili iznijeti zlonamjerno. Ipak, Sud je vrlo odlučno stao na stanovište da oni koji žele da skrenu pažnju vlastima na nešto za šta postoji sumnja da predstavlja zlostavljanje djeteta ne smeju biti izloženi parališućem strahu od potonjih sankcija. Međutim, Sud je priznao da u izuzetnim okolnostima mogu da se pojave opravdana ograničenja prava na slobodu izražavanja.

*Krivična sankcija prema novinaru tuženom zbog klevete***PRESUDA VIJEĆA U SLUČAJU
*Bodrožić protiv Srbije***

(predstavka br. 32550/05)
23. jun 2009.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke Željko Bodrožić rođen je 1970. godine i živi u Kikindi, u Srbiji.

Podnosilac predstavke je novinar i član je jedne političke stranke. U vrijeme spornih događaja bio je i urednik lokalnog nedjeljnika *Kikindske*.

Podnosilac predstavke je 3. oktobra 2003. godine objavio članak o izvjesnom historičaru, J. P. pod naslovom "Riječ ima fašista" u kome je dotičnu osobu nazvao idiotom i fašistom. J. P. je podnio privatnu krivičnu tužbu za uvredu protiv podnosioca predstavke. Na ročištu koje je održano 17. novembra 2003. godine podnosilac predstavke je izjavio da "odbija da se miri sa privatnim tužiocem [J. P.] zato što je ovaj član fašističkog pokreta u Srbiji". Zbog te izjave J. P. je 5. januara 2004. godine podnio novu privatnu krivičnu tužbu za klevetu protiv podnosioca predstavke.

(Domaći) sud je oglosio podnosioca predstavke krivim zbog uvrede u objavljenom članku i klevete izrečene u izjavi datoj na ročištu 17. novembra 2003. godine. Sud je podnosioca predstavke osudio da plati novčanu kaznu od otprilike 162 eura, i naložio mu da J. P-u plati dodatnih 225 eura na ime troškova postupka. Podnosilac predstavke je uložio žalbu ali je presuda i u drugom stepenu potvrđena.

2. Odluka Evropskog suda

Podnosilac je u svojoj predstavi Evropskom sudu naveo da je krivičnom presudom kojom je on oglašen krivim prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja koje je zajemčeno članom 10 Konvencije, kao i da nije dobio dovoljno vremena da pripremi odbranu u krivičnom postupku, što je protivno članu 6 stav 3. Tu njegovu pritužbu Sud u Strazburu odbacio je kao očigledno neosnovanu.

Prihvatljivost

Država je tvrdila da je podnosilac predstavke mogao da pokrene građansku parnicu za naknadu štete ako je smatrao da je neko od njegovih ličnih prava prekršeno.

Međutim, Evropski sud je stao na stanovište da država nije u stanju da navede nijedan slučaj iz domaće sudske prakse u kome bi, u predmetu sličnom ovom predmetu podnosioca predstavke, bio uspješno riješen zahtjev zasnovan na odgovarajućim odredbama Zakona o obligacionim odnosima. Po mišljenju Evropskog suda, čini se da je u svakom slučaju protivno društvenoj svrsi krivične sankcije ako osuđeno lice može da pokrene građansku parnicu protiv države u nastojanju da stavi van snage pravosnažnu krivičnu presudu kojom je oglašeno krivim i da još dobije naknadu štete koju je pretrpjelo kao poslijedicu te presude. S tih razloga, Sud je ovu predstavku proglosio prihvatljivom.

Član 10

Nije sporno da je osuda koja je podnosiocu predstavke izrečena za klevetu i uvredu predstavljala "miješanje" u njegovo pravo na slobodu izražavanja, da je to bilo "propisano zakonom" u skladu sa Krivičnim zakonikom onako kako je on bio formulisan u datom vremenu i da se time težilo legitimnom cilju zaštite prava drugih. Ono što je ostalo da se utvrdi jeste da li je to miješanje bilo "neophodno u demokratskom društvu".

Kao što je Sud često napominjao, sloboda izražavanja zajemčena članom 10 predstavlja jedan od suštinski značajnih temelja svakog demokratskog društva. Shodno stavu 2, ona nije primjenjiva samo na "informacije" ili "ideje" koje se povoljno primaju ili koje se smatraju neuvrjedljivima, već važi i za one informacije i ideje koje mogu da uvrede, pogode ili uznemire.

Sud je posebno naglasio suštinski značajnu funkciju koju štampa ima u jednom demokratskom društvu. Iako štampa ne smije preći izvjesne granice, posebno kada je riječ o ugledu i pravima drugih, njena je dužnost ipak da prenese - na način koji je primjeren njenim obavezama i odgovornostima - informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa. U slučajevima koji se tiču štampe, polje slobodne procjene jedne države ograničeno je interesima demokratskog društva za obezbjeđivanje i održavanje slobodne štampe.

Tvrđnje podnosioca predstavke moraju se sagledati u kontekstu. Podnosilac predstavke je reagovao na izvjesne kontroverzne tvrdnje J. P. date na javnom televizijskom servisu u vezi sa postojanjem i istorijatom nacionalnih manjina u Vojvodini, multietničkom području, u kome živi 35 posto nesrpskog stanovništva, prema rezultatima popisa iz 2002. godine. Tu veliku manjinu mahom čine Mađari, ali i Slovaci, Hrvati i drugi. U rečenom intervjuu J. P. je između ostalog kazao da su "svi Mađari u Vojvodini kolonisti" i negirao je prisustvo Hrvata u tom području. Iako se J. P. ni na koji način nije pozvao na fašizam onako kako ga definišu sudovi u Srbiji, razumljivo je zbog čega je podnosilac predstavke, koji ima drugačije političke stavove, mogao da protumači izjave J. P. kao da u sebi sadrže izvestan stepen netolerancije prema nacionalnim manjinama. Shvatljiva je, takođe, i činjenica da je podnosilac predstavke smatrao svojom novinarskom dužnošću da javno reaguje na takve izjave. Sem toga, Evropski sud smatra da to što se neko nazove fašistom, nacistom ili komunistom ne može samo po sebi biti identifikovano sa činjeničnom tvrdnjom koja bi se odnosila na partijsku pripadnost tog lica.

S obzirom na sve što je ovdje iznijeto, Sud je ustanovio da izrazi koje je upotrebio podnosilac predstavke ne mogu biti protumačeni drugačije do kao vrjednosni sudovi, čija istinitost ne podležu dokazivanju. Takvi vrjednosni sudovi mogu biti pretjerani u odsustvu bilo kakve činjenične osnove, ali u svjetlosti svih prethodno navedenih elemenata to, kako izgleda, ovdje nije bio slučaj.

Konačno, Evropski sud je naglasio da su kod procjene srazmjernosti miješanja, priroda i težina izrečene kazne takođe činioci koji se moraju uzeti u obzir. U ovom slučaju, ne samo da je podnosilac predstavke krivično osuđen, već bi novčana kazna koja mu je izrečena, u slučaju da taj iznos ne uplati, bila zamjenjena zatvorom u trajanju od 75 dana.

Sud je zaključio da je krivični postupak u specifičnim okolnostima ovog slučaja doveo do kršenja prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja koja je zajemčena članom 10 Konvencije.

Član 41

Sud je dosudio podnosiocu predstavke iznos od 500 eura na ime nematerijalne štete.

3. Komentar

Evropski sud za ljudska prava rijetko pribjegava tome da državama "diktira" da li je krivična ili građanskopravna sankcija primjerena za neko neprihvatljivo ponašanje. Na primjer, u slučaju X i Y protiv Holandije (1986) Sud je kritikovao to što nisu predviđene nikakve krivične sankcije u slučaju seksualnog napada na mentalno hendikepiranu ženu i Holandija je stoga bila u obavezi da izmijeni svoje zakonodavstvo kako bi uvela odgovarajuću krivičnu sankciju koja bi odgovarala izečenoj pesudi.

U istovjetnoj situaciji, u mnogim okolnostima smatraće se da su građanskopravne sankcije primjerenije. Izricanje krivičnih sankcija u slučajevima klevete sada mahom pripada istoriji, budući da je većina evropskih država ili potpuno ukinula krivične sankcije u takvim slučajevima, ili je prestala sa njihovom primjenom u praksi, čak i onda kada one još uvijek postoje u zakonodavstvu. Opšti je konsenzus da je u slučajevima koji se odnose na klevetu mnogo primjerenije primjenjivati građanskopravne mjere. Ključni element na osnovu koga je ustanovljeno da je u slučaju Bodrožić došlo do kršenja Konvencije bilo je to što bi, u situaciji neplaćanja novčane kazne, bila primjenjena krivična sankcija od 75 dana zatvora.

*Krivična osuda za klevetu povrijedila slobodu izražavanja***PRESUDA U SLUČAJU
*Lepojić protiv Srbije***

(predstavka br. 13909/05)
6. november 2007.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, *Zoran Lepojić*, sprski je državljanin rođen 1975. godine i živi u mjestu Babušnica u Srbiji. On je predsjednik lokalnog ogranka Demohrišćanske stranke u Srbiji.

Slučaj se odnosi na osudu podnosioca za krivično djelo klevete u vezi sa njegovim člankom o predsjedniku opštine *Babušnica*, napisanom tokom izborne kampanje 2002. godine. U avgustu 2002., članak podnosioca predstavke, naslovljen "Despotski gradonačelnik", objavljen je u novin-skom listu "Narodne lužničke novine". U svom članku g. *Lepojić* je prvo tvrdio da g. *P.J.* ne može više biti predsjednik opštine Babušnica jer je istjeran iz svoje političke stranke, i stoga nema za-konsko pravo da ostane na funkciji. To mišljenje je zasnovano na podacima Ministarstva pravde i lokalne samouprave. Dalje, zasnovano na podacima Ministarstva unutrašnjih poslova i Republičkog javnog tužioca, g. *Lepojić* je optužio predsjednika opštine za "zakonske povrede koje predstavljaju krivična djela", tvrdeći da su protiv njega podnete krivične prijave i da je zloupotrebio svoja ovlašćenja kao direktor državnog preduzeća *Lisca*. Konačno, podnosilac je kritikovao njegovo, kako ga je nazvao, "sumanuto" trošenje opštinskog novca na sponzorstva i gala ručkove.

U odgovoru na objavljivanje članka, predsjednik je pokrenuo krivični postupak po privatnoj tužbi protiv podnosioca predstavke, koji je 11. juna 2003. proglašen krivim za krivično djelo klevete zbog pomin-janja "sumanutog" trošenja opštinskog novca na sponzorstva i gala ručkove. Njemu je dosuđena uslovna kazna od 15 000 dinara, i morao je da isplati 11 000 dinara na ime troškova postupka, što je u to vrijeme predstavljalo blizu 400 €. Domaći sud je smatrao da podnosilac predstavke nije dokazao istinitost ove tvrdnje, niti da je imao razumne osnove da vjeruje da je istinita. Izraz "sumanuto" takođe ukazuje da je predsjednik duševno obolio. Presuda je potvrđena u žalbenom postupku.

Predsjednik opštine je 8. februara 2005. godine takodje pokrenuo parnicu, tvrdeći da je pretrpio duševnu patnju zbog objavljivanja članka i tražeći nadoknadu nematerijalne štete. Podnosiocu predstavke je 18. marta 2005. godine naloženo da isplati 120 000 dinara na ime štete, i kamatu i troškove u iznosu od 39 000 dinara, što je predstavljalo ukupno 1 970 €. Sud u pitanju je smatrao da su čast i ugled predsjednika opštine značajniji od časti običnog pojedinca. U žalbenom pos-tupku iznos za troškove postupka je umanjen na 24 200 dinara, u to vrijeme oko 295 €.

2. Odluka Suda

G. *Lepojić* se žalio na krivičnu osudu i parnicu protiv njega, pozivajući se na članove 10 i 6 stav 1 Evropske konvencije.

Član 10

Evropski sud je primjetio da pravosnažna krivična i parnična presuda u pitanju nesumnjivo pred-stavljaju miješanje u pravo na slobodu izražavanja podnosioca predstavke, i da su usvojene u težnji opravdanom cilju, naime "zaštiti ugleda" drugih.

U pogledu toga da li su krivična osuda i dodijeljeno zadovoljenje bili srazmjerni opravdanom cilju kome se težilo, Evropski sud je primjetio da je podnosilac predstavke jasno napisao članak u pitanju tokom izborne kampanje u svom političkom svojstvu.

Meta kritike podnosioca predstavke je bio predsjednik opštine, i sam javna ličnost, i izraz "sumanuto" očigledno nije upotrebljen da opiše duševno stanje predsjednika već prije da objasni način na koji je navodno trošio novac lokalnih poreskih obveznika. Iako podnosilac predstavke nije bio u stanju da pred domaćim sudovima dokaže da su njegove druge tvrdnje bile istinite, čak i pod pretpostavkom da su sve bile činjenične izjave, i kao takve, podložne dokazivanju, on je jasno imao razloga da vjeruje da je predsjednik mogao biti uključen u kriminalne djelatnosti, i takođe, da je njegovo namještenje bilo nezakonito. U svakom slučaju, iako je članak podnosioca predstavke sadržao neke oštre izraze, on nije bio proizvoljan lični napad, i odnosio je se na pitanja od javnog interesa prije nego na privatni život predsjednika. Obrazloženje krivičnog i parničnog suda, u donošenju presude protiv podnosioca predstavke, nije bilo "dovoljno", imajući u vidu iznos dodjeljene nadoknade i troškova postupka (jednako oko osam prosečnih mesečnih plata u Srbiji u relevantno vrijeme), kao i uslovne novčane kazne koja je, pod određenim okolnostima, mogla biti pretvorena u zatvorsku kaznu.

Imajući u vidu ozbiljnost sankcija u pitanju, kao i sumnjivo obrazloženje domaćih sudova da je čast predsjednika opštine značajnija od časti običnog građanina, Evropski sud je zaključio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije.

Član 6 stav 1

Evropski sud je bio mišljenja da nije neophodno da odvojeno razmatra žalbu podnosioca predstavke da nije imao pravično suđenje.

Član 41

Evropski sud za ljudska prava je g. Lepojiću dodijelio 3 000 € na ime nematerijalne štete i 250 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Evropski sud je u više prilika zaključio da je pravo na širenje obavještenja u pogledu pitanja od javnog interesa - čak i kad uključuje štetne tvrdnje o pojedincima - dio slobode izražavanja. Takođe, više puta je naglašeno da su granice prihvatljive kritike još šire kada je meta političar. U ovom slučaju, Sud je smatrao da je jasno da članak u pitanju nije bio proizvoljni lični napad na gradonačelnika, i da je kazna dosuđena podnosiocu bila nesrazmjerna.

Tokom novembra Evropski sud je donio još jednu presudu protiv Srbije u pogledu člana 10 Konvencije. Ovo je slučaj *Filipović protiv Srbije* (20. novembar 2007.), u kome je podnosilac predstavke, poreski inspektor, na zatvorenom političkom skupu kritikovao istog predsjednika opštine kao u sadašnjem slučaju. Proglašen je krivim za uvredu i građanski sud je donio presudu protiv njega, kojom mu je naloženo da isplati naknadu štete.

U slučaju Lepojić vlada je tvrdila da slučaj treba da bude proglašen neprihvatljivim zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova, kako je podnosilac predstavke, između ostalog, mogao da od javnog tužioca zahtjeva da podnese Zahtjev za zaštitu zakonitosti. Evropski sud se nije složio, naglasivši da se, kako javni tužilac ima potpunu slobodu odlučivanja da li da podnese takav zahtjev, i podnosilac predstavke nema nikakvo zakonsko pravo da lično koristi ovaj pravni lijek, taj postupak ne može smatrati djelotvornim pravnim lijekom za potrebe Konvencije, i ne mora biti iscrpljen.

Crnogorski sudovi nije trebalo da osude za klevetu direktora vodovoda

PRESUDA U SLUČAJU Šabanović protiv Crne Gore

(predstavka br. 5995/06)

31. maj 2011.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, Zoran Šabanović, crnogorski je državljanin koji živi u Herceg Novom.

Jedan crnogorski dnevni list je 6. februara 2003. godine objavio članak u kome tvrdi da je voda u oblasti Herceg Novog navodno "puna bakterija", a sve to na temelju jednog izvještaja koji je sačinjen na zahtjev glavnog republičkog vodovodnog inspektora. G. Šabanović, direktor javnog preduzeća Gradski vodovod, i u to vrijeme član opozicione političke stranke, smjesta je održao konferenciju za štampu na kojoj je negirao sve te navode, tvrdeći da je voda iz česme filtrirana i bezbjedna za javnu upotrebu. Pored toga, on je u svome izlaganju posebno ukazao na to da glavni republički inspektor vodovoda favorizuje dva privatna preduzeća za snabdjevanje vodom koja nastoje da eksploatišu dodatne izvore vode, kao i da je sve što je izgovorio zapravo izgovorio po nalogu Demokratske partije socijalista, vodeće stranke u tadašnjoj koalicionoj vladi.

Posljedica ove konferencije za štampu bilo je to što je glavni republički inspektor vodovoda podnio tužbu za klevetu protiv g. Šabanovića i sud je g. Šabanovića 4. septembra 2003. godine oglosio krivim za iznošenje iskaza koji su bili neistiniti i štetni po čast i ugled republičkog inspektora. Osuđen je na tri meseca uslovno. Domaći sudovi su odbili zahtjev g. Šabanovića da se na sudu pročita članak u kome su iznijeti navodi o zagađenoj vodi za piće, jer su smatrali da to nije relevantno, kao i da bi se na taj način samo produžio postupak. Odluka suda potvrđena je i u žalbenom postupku u novembru 2005. godine.

2. Odluka Evropskog suda

Pozivajući se na član 10 Konvencije, g. Šabanović je Sudu uputio predstavku žaleći se zbog toga što je na osnovu izjava koje je dao na konferenciji za štampu u februaru 2003. godine bio osuđen za klevetu.

Član 10

S obzirom na to da je krivični postupak protiv g. Šabanovića u cjelosti vođen pred crnogorskim sudovima, Evropski sud je odlučio da odbaci dio predstavke koji se odnosio na Srbiju.

Miješanje u slobodu izražavanja g. Šabanovića, na osnovu Krivičnog zakonika Republike Crne Gore bilo je "propisano zakonom" i njime se težilo "legitimnom cilju" zaštite ugleda drugih.

Međutim, potpuno je shvatljivo da je g. Šabanović, kao direktor javnog preduzeća za vodovod, smatrao da je njegova dužnost da odgovori na navode iznijete u štampi o tome da je voda za piće u oblasti Herceg Novog zagađena, kako bi na taj način obavijestio javnost o tome da je njihova voda za piće filtrirana i bezbjedna za upotrebu. Njegove opaske iznijete na konferenciji za novinare predstavljale su odlučno razjašnjenje jednog pitanja koje je od ogromnog javnog interesa i nikako nisu bile nepotrebni i ničim neizazvani napad na privatni život republičkog inspektora

vode za piće, već kritiku onoga što on čini u svom zvaničnom svojstvu. Zaista, sudovi su prilično restriktivno pristupili cijelom ovom pitanju, i nisu stavili komentare g. Šabanovića u širi kontekst opšte debate koja je vođena u medijima o kvalitetu vode za piće u toj oblasti.

Evropski sud je stao na stanovište da nema mnogo prostora za takva ograničenja kada je riječ o debatama od javnog interesa, te je stoga zaključio da miješanje u slobodu izražavanja g. Šabanovića nije bilo neophodno u demokratskom društvu, čime je bio prekršen član 10. Pored toga, Sud je primjetio da je g. Šabanoviću za klevetu izrečena kazna zatvora, što je sankcija za koju je, čak i ako se ona stvarno ne primjenjuje, Savjet Evrope tražio od zemalja svojih članica da bude bez odlaganja ukinuta.

Član 41

Sud je odbacio zahtjev g. Šabanovića za pravično zadovoljenje na osnovu člana 41, budući da je taj zahtjev podnet po isteku roka za podnošenje.

3. Komentar

Opšta poruka ove presude naglašava to da visoki državni službenici koji su optuženi za korupciju, za obmanjivanje javnosti ili za neki drugi vid nedoličnog i nezakonitog ponašanja u svom zvaničnom svojstvu po pravilu ne treba da budu u prilici da koriste krivični zakon za kažnjavanje onih koji takve optužbe iznose. Sud ovdje nije išao onoliko daleko koliko je otišla Parlamentarna skupština Savjeta Evrope kada je 2007. godine predložila da se generalno dekriminalizuje kleveta, odnosno da se za nju ukinu krivičnopravne sankcije. Međutim, ovaj slučaj za jedan korak približava tome sudsku praksu Evropskog suda kada je riječ o kleveti. Neodobranje kazni zatvora za klevetu koje je istakao Evropski sud nije ograničeno samo na ekstremne slučajeve poput slučaja Fatulajev protiv Azerbejdžana (Fatullayev), već su važni i za slučajeve koji su u većoj mjeri granični kao što je ovaj slučaj, gdje je izrečena kazna odmah proglašena uslovnom. Vrijedi naglasiti da u ovom slučaju nije uopšte ni pomenuto polje slobodne procjene države.

Domaće sudije koje se bave slučajevima krivične klevete (ili uvredom časti) ne mogu se osloniti samo na distinkciju između vrjednosnog suda i činjenica, štiteći vrjednosne sudove, ali zahtjevajući da se strogo vodi računa o istinitosti činjenica. U ovom slučaju, podnosilac predstavke je pomalo nespretno rekao pred domaćim sudom da su njegove izjave o glavnom državnom inspektorju kvaliteta voda predstavljale "vrjednosni sud, koji on može da dokaže" (stav 10). Ova neobična formulacija, u kojoj su sučeljeni vrjednosni sud i dokaziva činjenica pokazala se, kako se ispostavilo, primjerenom situaciji: s jedne strane, optužbe o tome da republički inspektor kuje zavjeru sa privatnim kompanijama spadaju u sferu činjenica, ali su one u isti mah i retorička strategija, koja je omogućila podnosiocu predstavke da iznese "nedvosmisleno i odlučno razjašnjenje pitanja koje je predmet diskusije" (stav 41). Usled svega toga, čak i ako su izjave bile netačne ili nedokazane, one su zasluživale veću zaštitu od one koju su im pružili domaći sudovi.

Sudije koje u krivičnim sudovima razmatraju takve tužbe moraju posvetiti posebnu pažnju tome da li lice koje tvrdi da je žrtva klevete obavlja neku javnu funkciju ili dužnost. Što je viša ta funkcija, to je manje vjerovatno da će bilo kakva krivičnopravna kazna za klevetu biti u skladu sa Konvencijom. Nacionalni sudija takođe mora uzeti u obzir to da li su navodno klevetnički iskazi usmjereni protiv ponašanja zvaničnika tokom obavljanja njegovih odnosno njenih zvaničnih dužnosti, ili pak imaju za metu privatni život zvaničnika. Ukoliko je riječ o onome što se odnosi na obavljanje službenih dužnosti, tada je opet sasvim nevjerovatno da će krivičnopravne sankcije biti u skladu sa Konvencijom.

Pored toga, nacionalni sudija mora pridati znatnu težinu namjeri lica koje je optuženo za klevetu. Bio je pogrešno postavljen argument koji je iznijela država - o tome da je krivični zakon pogodan za zaštitu republičkog inspektora od klevetničkih izjava kada je riječ o važnom pitanju javnog zdravlja - bezbjednosti vodosnabdjevanja u javnom vodovodu. Time što su kaznili ovog podnosioca predstavke, crnogorski sudovi su, u suštini, spriječili odlučnu diskusiju, debatu i širenje informacija o bezbjednosti vodosnabdjevanja. Podnosilac predstavke, inače direktor lokalnog komunalnog vodovoda, očigledno je bio motivisan željom da proširi ono što je po njegovom ubjeđenju predstavljalo istinitu informaciju, čime bi doprinio javnoj diskusiji koju je sam inspektor započeo.

Tačno je da su izjave ovog podnosioca predstavke na kraju krajeva predstavljale činjenice koje se mogu dokazati ili pak osporiti. Da li je voda u crnogorskom javnom vodovodu zagađena opasnim bakterijama? Da li je republički inspektor postupao pod uticajem interesa privatnog biznisa? Činjenica da su ova pitanja, teorijski gledano, pitanja na koja se mogu dati odgovori, ipak sama po sebi ne opravdava to što su crnogorski sudovi primjenili krivični zakon da bi kaznili podnosioca predstavke za iznošenje tih izjava. Otvorena diskusija o takvim pitanjima vjerovatno bi približila javnost boljoj spoznaji istine. Ako je glavni inspektor bio nezadovoljan komentarima ovog podnosioca predstavke, onda rješenje nije bilo u tome da on optuži podnosioca predstavke za klevetu, već da, umjesto toga, dokaže neosnovanost njegovih iskaza.

*Presuda za klevetu nesrazmjerna okolnostima slučaja***PRESUDA U SLUČAJU**
Riolo protiv Italije

(predstavka br. 42211/07)
17. jul 2008.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke Klaudio Riolo italijanski je državljanin rođen 1951. godine.

Ovaj slučaj se odnosi na presudu koja je podnosiocu predstavke izrečena za klevetu, posle objavljivanja članka pod naslovom "Mafija i pravo. Palermo: provincija protiv sebe same na suđenju Falkoneu. Čudni slučaj gospodina Muzota (Musotto) i gospodina Hajda (Hyde)".

Članak je objavljen u novembru 1994. godine u listu *Narcomafie*. U njemu je podnosilac predstavke kritikovao navodno dvosmisleno ponašanje g. Muzota, advokata, člana Advokatske komore u Palermu i predsjednika provincije Palermo. G. Muzoto je zastupao jednog od optuženih u krivičnom postupku vođenom zbog ubistva Đovanija Falkonea (Giovanni Falcone) - sudije koji se borio protiv mafije - dok se vodila javna debata o tome da li provincija Palermo treba da se uključi kao stranka u parničnom postupku.

U aprilu 1995. godine g. Muzoto je poveo parnicu protiv podnosioca predstavke tražeći naknadu štete zbog toga što je, kako je tvrdio, bio oklevetan. U maju te godine članak je ponovo objavljen u časopisu *Narcomafie* i u nacionalnom dnevniku *Il Manifesto*. Potpisali su ga podnosilac predstavke i 28 drugih lica, uključujući tu političare, predstavnike nevladinih organizacija, advokate i novinare.

U martu 2000. godine Okružni sud u Palermu je naložio podnosiocu predstavke da g. Muzotu isplati otprilike 36.151 evra na ime nematerijalne štete, plus kamatu po zakonskoj stopi, da plati kompenzaciju od oko 5.164 evra i da nadoknadi sudske troškove u iznosu od 3.300 evra. Okružni sud je posebno ukazao na to da je podnosilac predstavke vodio lični napad na g. Muzota, kao i da bi "prosječni čitalac", posle čitanja spornog teksta, zaključio kako g. Muzoto zastupa interese mafije i da oni utiču na njega u obavljanju njegovih političkih i profesionalnih dužnosti.

U novembru 2002. godine Apelacioni sud u Palermu odbio je žalbu koju je uložio g. Riolo i naredio mu je da plati sudske troškove optuženog u iznosu od 3.700 eura. Sud je, između ostalog naglasio da su neki od izraza koje je (u članku) koristio prekoračili granice prihvatljive kritike položaja u kome se nalazio g. Muzoto. Posebno se pozivajući na naslov članka kao i na pasus u kome je podnosilac predstavke opisao g. Muzota kao "trapavog imitatora" Silvija Berlusconi, Apelacioni sud je stao na stanovište da je taj članak nanio štetu ugledu advokata i da je sadržao teške insinucije koje nisu bile potkrjepljene nekom objektivnom faktičkom osnovom. Konačno, po mišljenju tog suda, potonje objavljivanje pomenutog članka u jednom nacionalnom listu nanijelo je još veću štetu privatnom tužitelju.

Podnosilac predstavke je uložio žalbu Kasacionom sudu, ali ta žalba nije pozitivno riješena.

2. Odluka Suda

Pozivajući se na član 10, podnosilac predstavke se Evropskom sudu obratio zbog presude koja mu je izrečena za klevetu.

Član 10

Sud nije bio dužan da razmatra eventualnu inkompatibilnost između uloga koje je imao g. Muzoto; činjenica je, međutim, da je situacija nesumnjivo bila takva da je mogla da otvori pitanja koja bi se odnosila na mudrost izbora za koji se jedan visoki vladin zvaničnik opredijelio u vezi sa suđenjem čiji je predmet bio izuzetno ozbiljan po svojoj prirodi. Članak podnosioca predstavke je, s tih razloga, predstavljao dio debate koja je u javnom interesu vođena o jednoj opštoj temi; ovo utoliko prije što je, još od septembra 1994. godine, ta dvojna uloga g. Muzota bila predmet mnogobrojnih članaka u štampi.

G. Muzoto je političar koji je, u navedenom trenutku, zauzimao jedan izuzetno značajan položaj u lokalnoj vlasti. On je stoga morao očekivati da njegove akcije budu podvrgnute pomnom nadgledanju štampe. Povrh toga, znao je, ili je trebalo da zna, da time što i dalje brani jednog od optuženih u velikom suđenju mafiji u kome lokalna vlast čiji je on sam bio predsjednik ima mogućnost da se umješa, samog sebe izlaže oštrim kritikama. Međutim, ta činjenica nije lišila g. Muzota prava na pretpostavku nevinosti i prava da ne bude predmet potpuno neosnovanih optužbi.

Ipak, pošto je razmotrio članak, Sud je stao na stanovište da on nije sadržao izraze koji bi otvoreno implicirali da je g. Muzoto počinio bilo koje protivzakonito djelo ili da je štittio interese mafije. Prije bi se moglo reći da je podnosilac predstavke iznio stav da interesi njegovih, odnosno njenih birača mogu, barem u izvjesnoj mjeri, uticati na predstavnika lokalne vlasti. To mišljenje nije prekoračivalo granice slobode izražavanja u jednom demokratskom društvu.

Kada je riječ o ironičnim izrazima koje je podnosilac predstavke koristio, Sud je još jednom naglasio da novinarska sloboda obuhvata i moguće posezanje za izvjesnim stepenom provokacije. Štaviše, izrazi koje je podnosilac predstavke koristio nisu predstavljali uvrede i bezrazložne napade, već su bili povezani sa situacijom o kojoj je izvještavao podnosilac predstavke. Sud je takođe primjetio da nije bila osporena istinitost glavnih faktografskih informacija sadržanih u tom članku.

U takvim okolnostima, za članak podnosioca predstavke ne može se reći da predstavlja bezrazložni lični napad na g. Muzota.

Konačno, s obzirom na finansijsku situaciju g. Riola, koji je radio kao politikolog-istraživač na Univerzitetu u Palermu, činjenica da je njemu bilo naređeno da plati iznose o kojima je ovdje riječ mogla ga je obeshrabrili u pogledu daljeg obavještanja javnosti o pitanjima od opšteg interesa.

Iz tih razloga, Sud je zauzeo stav da je presuda izrečena podnosiocu predstavke predstavljala nesrazmjerno miješanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja i da se za nju ne može reći da je bila "neophodna u demokratskom društvu". Prema tome, ovdje se radilo o kršenju člana 10 Konvencije.

Član 41

Sud je podnosiocu predstavke dosudio iznos od 60.000 eura na ime materijalne štete i 12.000 eura na ime naknade za sudske i ostale troškove.

3. Komentar

Presuda Suda u ovom slučaju pruža sveobuhvatni i detaljni pregled najvažnijih elemenata prava Evropske konvencije u vezi sa klevetom. Sud je oduvijek smatrao da političari, budući da su iz-

abrali da vode svoje karijere kao javne ličnosti koje djeluju u javnom domenu, moraju biti spremni da prihvate viši nivo kritike nego privatna lica. Privatni tužitelj u postupku pred domaćim sudom u ovom slučaju nije samo političar, već je i aktivni advokat. U presudi se jasno stavlja do znanja da advokati nemaju pravo na isti onaj nivo zaštite od kritike koji član 10 stav 2 daje sudijama.

Sud je posebno kritikovao činjenicu da je za kažnjavanje podnosioca predstavke zbog objavljivanja članka iskorišćen krivični zakon, i naveo je kako iznose koji su dosuđeni protiv podnosioca predstavke smatra prekomjernima. Domaći sudovi su podnosiocu predstavke naredili ne samo da plati sudske troškove političara kao građanske stranke u krivičnom postupku, već i da mu plati znatnu naknadu. Iznosi koje je Sud u Strazburu dosudio u vidu pravičnog zadovoljenja obuhvatili su te svote. Budući da je u Strazburu država odgovorna za kršenja koja su se dogodila usled sudskih odluka, država Italija je dužna da isplati podnosiocu predstavke novac koji je taj podnosilac predstavke morao da plati g. Muzotu. Stvar je italijanske vlade da utvrdi da li po svom unutrašnjem zakonodavstvu može da nadoknadi bilo koji dio tog novca od političara o kome je riječ.

Dosuđivanjem takvog iznosa naknade za klevetu koji je nesrazmjeran legitimnom cilju prekršeno je pravo na slobodu izražavanja

PRESUDA U SLUČAJU Koprivica protiv Crne Gore

(predstavka br. 41158/09)
22. novembar 2011.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke Veseljko Koprivica, državljanin je Crne Gore koji je rođen 1948. godine i živi u Podgorici. Bio je glavni urednik opozicionog crnogorskog nedjeljnika "Liberal".

"Liberal" je 24. septembra 1994. godine objavio članak pod naslovom "16", koji je predstavljen kao članak specijalnog dopisnika tog časopisa iz Haga. U članku je navedeno da će mnogi novinari, od toga njih 16 iz Crne Gore, biti izvedeni pred Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju gdje će im biti suđeno za ratno huškanje. U članku je također navedeno da su dvojica zvaničnika Haškog tribunala zadužena za pripremu predmeta i naveden je spisak od 16 crnogorskih novinara koji su navodno obuhvaćeni istragom.

U oktobru 1994. godine jedan od tih 16 novinara, inače i sam urednik jednog važnog glasila u državnom vlasništvu, pokrenuo je parnični postupak pred domaćim sudom protiv podnosioca predstavke, tvrdeći da je tim člankom nanijeta šteta njegovom ugledu i tražeći naknadu za tu štetu.

U maju 2002. godine Haški tribunal je obavijestio Prvi osnovni sud u Podgorici da nema nikakvih informacija o novinaru koji je pokrenuo postupak zbog članka g. Koprivice. G. Koprivica je na sudu izjavio da se oslonio na informacije dobijene od specijalnog dopisnika tog časopisa iz Haga. Međutim, komentarišući saopštenje Haškog tribunala, on je izjavio da nije zainteresovan za sadržaj pisma koje je taj tribunal poslao niti za to da li je novinar o kome je riječ zaista na tom spisku, budući da se on lično uvjerio u to kako je dotični novinar radio u prošlosti.

U maju 2004. godine Prvi osnovni sud je donio presudu djelimično u korist novinara (tužitelja). Sud je naložio g. Koprivici da zajedno sa osnivačem časopisa "Liberal", zajednički plati tužitelju iznos od 5.000 evra na ime naknade. Sud je zaključio da je objavljena tvrdnja neistinita i da g. Koprivica uopšte nije bio zainteresovan za utvrđivanje njene istinitosti. U novembru 2009. godine sud je precizirao da g. Koprivica treba da plati iznos odštete u redovnim ratama, od kojih će svaka iznositi polovinu njegove penzije. Prema stanju od 14. oktobra 2011. godine g. Koprivici je ostalo da isplati još 853 evra.

2. Odluka Evropskog suda

Pozivajući se na član 10 Konvencije, g. Koprivica je u predstavi naveo da je time što mu je naloženo da isplati odštetu za objavljivanje članka u 1994. godini bilo narušeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Član 10

Prihvatljivost

Evropski sud je ustanovio da, protivno tvrdnji države Crne Gore, g. Koprivica nije bio dužan da zatraži pravno zadovoljenje pred Ustavnim sudom Crne Gore. Iako je u oktobru 2007. godine

uvedena mogućnost ustavne žalbe, sve žalbe koje su izjavljivane pred tim sudom sistematski su odbacivane. Konkretno, do 31. jula 2009. godine, kada je g. Koprivica podnio svoju predstavku Evropskom sudu, nijedna ustavna žalba uopšte nije uzeta u razmatranje. Isto tako, nijedna donijeta odluka nije objelodanjena u javnosti. Iz tih razloga, predstavnica g. Koprivice je bila prihvatljiva jer on jeste iscrpio sve djelotvorne domaće pravne lijekove koji su mu bili na raspolaganju.

Meritum

Evropski sud je primijetio da je pravosnažna presuda građanskog suda bez svake sumnje predstavljala miješanje u pravo g. Koprivice na slobodu izražavanja. To miješanje je bilo u skladu sa zakonom i težilo je legitimnom cilju zaštite ugleda drugih, kako to nalaže član 10 Konvencije.

Sud je potom razmatrao da li su zaključci domaćih sudova bili "neophodni u demokratskom društvu". Sud je primijetio da je u članku o kome je riječ jasno navedena jedna činjenica te s tih razloga može da se traži dokaz za tu činjenicu. Informacije koje su objavljene suštinski su se svodile na ozbiljnu optužbu protiv novinara koji je podnio tužbu za klevetu, što je sve bilo dodatno pojačano osjetljivošću tog pitanja na Balkanu u to vrijeme. Iz tih razloga, glavni urednik časopisa je trebalo da ispolji posebnu budnost u pogledu provjere informacija prije njihovog objavljivanja.

G. Koprivica je tvrdio da nije mogao da provjeri te informacije zbog toga što u to vrijeme nije bilo internet veza niti zvaničnih kontakata između Savezne Republike Jugoslavije i Haškog tribunala. Evropski sud je smatrao da se tim razlozima ne može opravdati to što g. Koprivica nije čak ni pokušao da upotrijebi neka druga sredstva da bi stupio u kontakt sa Tribunalom i još jednom provjerio istinitost informacija koje je na kraju objavio. Evropski sud jeste priznao da su vijesti "kvarljiva roba" i ukoliko se kasni sa objavljivanjem neke informacije ona gubi na vrijednosti i značaju. Međutim, sam članak o kome je riječ objavljen je u nedjeljniku, a ne u nekom dnevnom listu, što znači da je g. Koprivica imao na raspolaganju više vremena da tu informaciju provjeri. Pored toga, on je otvoreno izjavio da ga ne zanima provjeravanje istinitosti niti pouzdanosti te informacije prije njenog objavljivanja.

Evropski sud je zaključio da g. Koprivica nije uradio sve što je mogao da uradi da bi provjerio vjerodostojnost informacija koje je predstavio kao činjenice. U isto vrijeme, crnogorski sudovi su odbili da saslušaju relevantne svjedoke koje je g. Koprivica predložio, posebno specijalnog izvještača tog časopisa koji je napisao sporni članak.

U svakom slučaju, Evropski sud je zaključio da nema potrebe da zauzima čvrst stav u vezi sa ovim pitanjima s obzirom na to da je iznos naknade koji je naloženo g. Koprivici da isplati tužitelju bio nesrazmjeran, posebno ukoliko se uporedi sa njegovom penzijom. Iako je država Crna Gora tvrdila da njegova penzija nije jedini prihod koji on ima, ona nije podnijela dokaze kojima bi tu svoju tvrdnju potkrijepila. Pored toga, čak i ako se uporedi sa najvećim prihodima u Crnoj Gori, iznos naknade po odštetnom zahtjevu i troškova koji je g. Koprivici naloženo da plati i dalje je prekomjeran.

S tih razloga, ovdje je bio prekršen član 10 Konvencije.

Član 41

Sud je stao na stanovište da pitanje primjene člana 41 Konvencije nije zrelo za odluku, pa ga je s tog razloga zadržao u cjelosti.

3. Komentar

Odluka koja je u ovom slučaju donijeta o prihvatljivosti predstavke podjednako je važna za pravni sistem Crne Gore koliko i zaključak o kršenju člana 10 u raspravi o meritumu.

Kao i mnoge druge zemlje-članice Savjeta Evrope, i Crna Gora štiti ustavna prava preko Ustavnog suda, zasebnog sudskog mehanizma kome se pojedinac može obratiti onda kada su svi ostali pravni lijekovi iscrpljeni. Od načina na koji radi Ustavni sud zavisiće to da li će lica koja su žrtve kršenja ljudskih prava iznijeti svoje slučajeve pred ustavni sud svoje države prije no što se obrate Strazburu. Na prvi pogled, Ustavni sud Crne Gore djeluje kao pravni lijek koji treba iscrpiti prije no što se lice obrati Strazburu, zato što on u svim aspektima djeluje kao djelotvoran, dostupan pravni lijek: Ustav Crne Gore štiti prava na način koji je u osnovi sličan načinu na koji su prava zaštićena Konvencijom i jemči pravo pojedinca da pokrene ustavnu žalbu pred Ustavnim sudom onda kada su ta prava prekršena. Međutim, u ovom slučaju, Evropski sud u Strazburu je zaključio da nije bilo neophodno da podnosilac predstavke prvo uloži ustavnu žalbu.

Ovo nije problem koncepcije pravnog sistema: Ustavni sud Crne Gore bi trebalo da bude kadar da na domaćem nivou razmatra kršenja ljudskih prava, zahvaljujući čemu bi se onda tek rijetko javila potreba za obraćanjem Sudu u Strazburu. Problem je, međutim, u tome što u praksi Ustavni sud Crne Gore očigledno nije pružao djelotvoran pravni lijek za kršenja ljudskih prava u Crnoj Gori u vrijeme kada se podnosilac predstavke 2009. godine obratio Sudu u Strazburu. Za to postoje dva razloga. Prvo, Ustavni sud je sistematski odbacivao ili odbijao sve ustavne žalbe, od početka svog rada u oktobru 2007. godine sve do jula 2010. godine, kada je prvi put uzeo u razmatranje jednu ustavnu žalbu. To znači da Ustavni sud nije bio djelotvoran u rješavanju po ustavnim žalbama. Drugo, Ustavni sud nije objavio većinu svojih odluka, zapravo na svome vebsajtu do trenutka kada je ovaj podnosilac predstavke uložio svoju predstavku Sudu u Strazburu. Ustavni sud na svom vebsajtu nije objavio nijednu svoju odluku, uprkos činjenici da je po zakonu dužan da to uradi.

Evropski sud svojim zaključkom, da nije bilo neophodno da podnosilac predstavke uloži ustavnu žalbu prije no što se obratio Strazburu u suštini sugerise da Ustavni sud Crne Gore u to vrijeme nije bio djelotvoran pravni lijek. Time nije prekršen član 13: Konvencija ne nalaže da Crna Gora ima Ustavni sud, dokle god ona ima druge pravne lijekove (to jest, sistem redovnih sudova). Ipak, postojanjem jednog takvog suda pojačava se načelo subsidiarnosti, koje leži u samoj osnovi sistema Konvencije, jer se uspostavlja jedan dodatni mehanizam za ispravljanje kršenja ljudskih prava na sklopu unutrašnjeg prava. Odlukom o prihvatljivosti Evropski sud naglašava da u Crnoj Gori taj mehanizam nije funkcionisao, iako on ima potencijal da funkcioniše. Ostaje da se vidi da li je Ustavni sud u međuvremenu u dovoljnoj mjeri popravio svoje funkcionisanje, ili će popraviti svoj rad - time što će brižljivije razmatrati ustavne žalbe i objavljivati svoje odluke na vebsajtu - čime će dovesti do toga da žrtve navodnih kršenja ljudskih prava treba prvo da se obrate Ustavnom sudu, prije no što se obrate Strazburu.

Presuda o meritumu tiče se pitanja koje je već bilo predmet sudske prakse Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru: riječ je o slobodi izražavanja i kleveti (vidjeti, npr., *Šabanović protiv Crne Gore*, presuda od 31. maja 2001.). Sud nije pokazao saosjećanje za podnosioca predstavke koji je, kako se čini, trebalo u većoj mjeri da se pozabavi istraživanjem prije no što objavi imena novinara koje navodno namjerava da istražuje Haški tribunal. Problem se, međutim, sastojao u tome da su crnogorski sudovi dosudili prekomjernu odštetu u postupku protiv ovog podnosioca predstavke - prekomjernu u odnosu na njegov prihod. Iako Evropski sud ovdje ne koristi taj izraz, ovo je dio njegove sudske prakse o "zaleđujućem dejstvu", što se odnosi na situacije kada vlasti

(posebno sudske vlasti) preduzmu mjeru koja će vjerovatno obeshrabiliti ljude i odvratiti ih od korišćenja slobode izražavanja u budućnosti. Sud je citirao svoju presudu iz slučaja *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (Steel, Morris) (presuda od 15. februara 2005.) gdje su relativno siromašni demonstranti protiv kompanije MakDonald bili primorani da se bez pravne pomoći brane u postupku u kome su bili okrivljeni za klevetu. Ova presuda takođe sugeriše da su crnogorski sudovi pogriješili kada su odbili da saslušaju svjedoke koje je podnosilac predstavke želio da izvede pred sud, prije svega autora spornog članka. Evropski sud je, međutim, izričito zaključio da neće razmatrati to suptilnije pitanje, zbog toga što je vidno drastičnije kršenje prava po Konvenciji koje je prouzrokovano prekomjernom finansijskom kaznom izrečenom podnosiocu predstavke. Sve ovo, zajedno sa slučajem Šabanović i ostalim slučajevima, ukazuje na to da postoji potreba za radikalnom promjenom u načinu na koji crnogorske sudije postupaju sa tužbama za klevetu.

*Političar smatran odgovornim u postupku za klevetu
zbog izjava koje su mu bile pogrešno pripisane*

**PRESUDA U SLUČAJU
Stojanović protiv Hrvatske**

(predstavka br. 23160/09)
19. septembar 2013.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke g. Stojanović rođen je 1940. godine i živi u Zagrebu, u Hrvatskoj.

U aprilu 1997. časopis Imperijal objavio je intervju podnosioca predstavke u kome je on kritikovao tadašnjeg ministra zdravlja, A. H. U naslovu članka o postupcima A. H. govorilo se kao o mahinacijama. U maju iste godine časopis je objavio još jedan članak u kome je novinar reprodukovao telefonski razgovor s podnosiocem predstavke i generalnim sekretarom stranke. U tom članku citirana je izjava podnosioca predstavke o tome da se od javnosti krije da A. H. sjedi u deset nadzornih odbora i za to prima veliki novac. Citirano je takođe da je g. Stojanović optužio ministra da mu je prijetio i izjavio da on (g. Stojanović) nikada neće postati profesor, dokle god je A. H. ministar.

U septembru iste godine A. H. je pokrenuo građansku parnicu protiv podnosioca predstavke i izdavačke kuće zbog izjava u kojima je on oklevetan. A. H. je tvrdio da su riječi mahinacije tvrdnje o tome da on sjedi u deset nadzornih odbora i tvrdnja da je koristio svoju političku moć da prijeti podnosiocu predstavke nanijele štetu njegovom ugledu.

U sudskom postupku podnosilac predstavke je tvrdio da nikada nije upotrebio riječ mahinacija, već je novinar sam formulisao naslov članka. Sem toga, podnosilac predstavke nije autorizovao tekst, iako stoji iza sadržaja onoga što je objavljeno. Što se tiče drugog članka, g. Stojanović je bio pogrešno citiran. On je zapravo rekao da, u cjelini uzev, mnogi ljudi sjede u nadzornim odborima – iako u tom kontekstu jeste pomenuo ministra zdravlja – kao i da je A. H. izjavio da on nikada neće postati profesor, zato što je nestručan.

Opštinski sud u Zagrebu je u maju 2003. godine, naredio podnosiocu predstavke i izdavačkoj kući da plate A. H. naknadu na ime nematerijalne štete, prouzrokovane tim klevetničkim izjavama. Opštinski sud je stao na stanovište da se, s obzirom na to da podnosilac predstavke nije autorizovao prvi tekst i u slučaju da je autor drugog članka sam izmislio intervju, od podnosioca predstavke moglo očekivati da demantuje objavljene klevetničke izjave kao netačne i da traži od časopisa da objavi taj njegov demanti.

Ta presuda je konačno potvrđena u junu 2008. godine, kada je Ustavni sud odbacio ustavnu žalbu g. Stojanovića.

2. Odluka Evropskog suda

Podnosilac predstavke je tvrdio da je bilo prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja iz člana 10 Konvencije. Evropskom sudu se obratio prije svega zbog toga što mu je naređeno da plati odštetu zbog nanošenja štete ugledu A. H. iako on nikada nije dao izjave za koje je proglašen odgovornim.

Član 10

Kada je odlučivao o prihvatljivosti predstavke, Evropski sud je odbacio primjedbu države Hrvatske o tome da član 10 EKLJP nije primjenljiv u ovom slučaju. Evropski sud je naglasio da razmjere odgovornosti kada je riječ o kleveti ne smiju prevazilaziti riječi koje je neko lice stvarno izgovorilo, kao i da pojedinac ne može biti smatran odgovornim za izjave ili tvrdnje, odnosno navode koje su iznijeli drugi. Podnosilac predstavke je mogao da se pozove na član 10 zato što tvrdi da mu je naloženo da plati odštetu za izjave koje nikada nije dao. Ako je to tačno, onda bi se radilo o ograničenju slobode izražavanja tog pojedinca budući da bi ga to obeshrabrilo od toga da se na sličan način izražava u budućnosti. S tih razloga, Evropski sud je proglasio ovu predstavku prihvatljivom.

Evropski sud je smatrao da su odluke hrvatskih sudova predstavljale miješanje u pravo g. Stojanovića na slobodu izražavanja. Pored toga, Evropski sud je prihvatio da je to miješanje bilo propisano zakonom i da je težilo legitimnom cilju, konkretno, zaštiti ugleda ili prava drugih, u smislu člana 10.

Da bi utvrdio da li je riječ o ograničenju koje je bilo neophodno u jednom demokratskom društvu, Evropski sud je prvo analizirao da li je podnosilac predstavke proglašen odgovornim za izjave koje on zapravo nije dao, odnosno izjave koje nisu bile njegove riječi. Što se tiče prvog članka i upotrebe riječi mahinacije u naslovu, Evropski sud je primijetio da to što je podnosilac predstavke pristao na upotrebu te riječi u naslovu nije isto kao da je on sam dao tu izjavu. S tih razloga, domaći sud je pogriješio kada ga je proglasio odgovornim za klevetu – za riječi koje nije izgovorio.

Što se tiče drugog članka, Evropski sud je zasebno razmotrio dvije izjave. U svjedočenju pred prvostepenim sudom, g. Stojanović je priznao da je tokom telefonskog razgovora o kome je riječ pominjao članstvo u 10 nadzornih odbora i, mada on tada nije pomenuo ministrovo ime, priznao je da je u tom kontekstu pomenuo ministra zdravlja. Iz tog razloga, Evropski sud je ustanovio da su domaći sudovi imali pravo da utvrde da je podnosilac predstavke dao tu izjavu i da ga, s tih razloga, smatraju odgovornim za nju.

Što se tiče druge izjave koju je podnosilac predstavke navodno dao tokom telefonskog razgovora, Evropski sud je ustanovio da postoje uvjerljivi argumenti koji ga navode na zaključak drugačiji od činjeničnog zaključka hrvatskih sudova. Iako je g. Stojanović svjedočio da je zaista pomenuo ministrove prijetnje o tome da on (Stojanović) nikada neće moći da postane profesor, on je negirao da je izgovorio frazu dokle god sam ja ministar kao što je to navedeno u članku. Zaključak hrvatskih sudova zasnivao se isključivo na svjedočenju novinara, čiji kredibilitet nije sasvim nesporan. Stoga se taj zaključak nije zasnivao na prihvatljivoj procjeni relevantnih činjenica. Uslijed toga, hrvatski sudovi su pogrešno okvalifikovali ono što je g. Stojanović rekao kao činjeničnu izjavu, umjesto kao vrijednosni sud, čija istinitost ne podliježe dokazivanju.

Evropski sud je zaključio da miješanje u slobodu izražavanja g. Stojanovića nije bilo opravdano kada je riječ o naslovu prvog članka i njegovoj navodnoj izjavi da mu je ministar zaprijetio da nikada neće postati profesor. Prema tome, ovdje se radilo o kršenju člana 10 Konvencije.

Član 41

Sud je stao na stanovište da Hrvatska treba da isplati podnosiocu predstavke 1.500 evra na ime nematerijalne štete i 5.600 evra na ime sudskih i ostalih troškova. Sem toga, Evropski sud je

ukazao na mogućnost da se, saglasno unutrašnjem pravu, ponovo pokrene postupak koji bi omogućio odgovarajuću naknadu štete.

3. Komentar

Osnovna pitanja koja se pokreću u ovom slučaju ne odnose se na slobodu štampe, već na slobodu izražavanja jednog člana političke stranke u odnosu na objavljene komentare o kolegi iz iste te stranke. Posebno težište na stavu pojedinca koji nije novinar u ovom slučaju može se, barem djelimično, objasniti činjenicom da je ta izdavačka kuća proglašena preduzećem u stečaju, čija imovina nije dovoljna čak ni da pokrije troškove stečajnog postupka. To je, po svemu sudeći, značilo da je cjelokupan teret plaćanja troškova i odštete za slučaj klevete za koju su podnosilac predstavke i izdavačka kuća zajednički smatrani odgovornima trebalo da iznese na svojim plećima podnosilac predstavke.

Evropski sud je donio presudu u korist podnosioca predstavke u vezi sa dvije od ukupno tri sporne izjave u ovom slučaju. Donoseći takvu odluku Sud se oslonio na rezonovanje koje je gotovo isključivo bilo usmjereno ka tome da li su domaći sudovi pripisali „relevantne i dovoljne razloge” svome nalogu o plaćanju odštete, što je samo jedan element neophodan da se opravda miješanje u slobodu izražavanja nekog lica. Primjetno je ograničeno obrazloženje u presudi Evropskog suda o tome da li je miješanje o kome je riječ odgovaralo nekoj „akutnoj društvenoj potrebi”, da li je bilo srazmjerno legitimnom cilju kome se težilo ili šta su prihvatljivi okviri kritike u svjetlosti cjeline činjenica i kazne koja je izrečena podnosiocu predstavke.

Ipak, iz ovog slučaja se mogu izvući neki važni podsjetnici za sudije, urednike, novinare i lica koja daju izjave za javnost. Ukazaćemo samo na neke koje se posebno ističu:

- Novinari i urednici treba s velikom pažnjom da biraju naslove, podnaslove i oglase.
- Ako se neko lice proglasi odgovornim i naloži mu se da plati štetu za klevetu, to može pokrenuti pitanja po osnovu člana 10 čak i ako to lice nije reklo ništa (jer bi se lice na taj način moglo obeshrabriti da ubuduće ostvaruje svoje pravo na slobodu izražavanja).
- U cjelini gledano, lice koje je netačno citirano u štampi ne može biti smatrano odgovornim za to što nije demantovalo navedenu izjavu ili nije ukazalo na neistine u objavljenom tekstu.
- Čak i ako lice kasnije podrži osporenu klevetničku izjavu, time se ne može nužno opravdati miješanje u slobodu izražavanja koja je predstavljala prekomjeran odgovor na ranije objavljivanje te izjave.

U presudi Evropskog suda o činjeničnim zaključcima domaćih sudova nije sve sasvim jasno. Međutim, to odsustvo jasnoće ne utiče na to što je Evropski sud identifikovao najosnovniji propust domaćih sudova u ovom slučaju. Riječ je o propustu koji je proistekao iz njihovog čvrstog ubjeđenja da nije važno da li je podnosilac predstavke izgovorio sporne riječi ili on to nije učinio zato što, čak i ako ih nije izgovorio, on može biti smatran odgovornim zbog toga što ih nije demantovao. Evropski sud je vrlo jasno stavio do znanja da je ovo bitan činilac. Upravo zbog toga, ovaj slučaj može poslužiti kao podsjetnik da okviri odgovornosti nekog lica za klevetu nikako ne mogu prekoračiti riječi koje je on zaista izgovorio. Drugačije riječeno, niko ne može biti smatran odgovornim za izjave ili tvrdnje koje su iznijela druga lica.

ZAŠTITA NOVINARSKIH IZVORA

Sud pojačava značaj zaštite tajnosti novinarskih izvora

PRESUDA U SLUČAJU Fajnenšel tajms Ltd i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva

(predstavka br. 82103)
15. decembar 2009.

1. Osnovne činjenice

Podnosioci predstavke su četiri dnevna lista i jedna novinska agencija: Fajnenšel tajms Ltd (Financial Times Ltd); Independent njuz end media Ltd (Independent News & Media Ltd); Gardijan njuspejrpers Ltd (Guardian Newspapers Ltd); Tajms njuspejrpers Ltd (Times Newspapers Ltd) i Rojters grup Plc (Reuters Group).

Podnosioci predstavki su se obratili Sudu zbog toga što im je naređeno da belgijskoj pivari, kompaniji Interbru (Interbrew) otkriju izvjesne dokumente što bi moglo dovesti do identifikovanja novinarskih izvora iz kojih su štampi "procurene" informacije o zahtjevu za preuzimanje.

Dana 27. novembra 2001. godine jedan novinar u listu Fajnenšel tajms (FT) dobio je od X kopiju jednog "procurenog" dokumenta u vezi sa mogućom ponudom za preuzimanje koju će kompanija Interbru uputiti južnoafričkim pivarama (SAB). Tog dana je novinar FT telefonirao invijesticionoj banci Goldman Saks (Goldman Sachs) koja je invijesticioni savetnik kompanije Interbru da bi ih obavijestio kako je dobio "procureni" dokument i namjerava da ga objavi. Članak je objavljen oko 22 sata na veb-sajtu FT i u njemu je, uz pozivanje na "procureni" dokument navedeno da Interbru sklapa ponudu za preuzimanje SAB.

Istog dana ili narednih dana, takođe se pozivajući na "procureni" dokument i moguću ponudu za preuzimanje, članke o tome su objavili i Tajms, Rojters, Gardijan i Independent. I pošto je kompanija Interbru dala saopštenje za štampu oni su nastavili da izvještavaju o tom pitanju, dodajući da je sadržaj "procurenih" dokumenata možda bio "friziran".

Uticaj pažnje koju je štampa posvetila ovom pitanju na tržišni plasman akcija kompanije Interbru i SAB bio je primjetan: u roku od samo dva dana broj akcija kompanije SAB u prometu, povećan je sa nešto manje od dva miliona, na nešto više od 44 miliona.

Kompanija Krol, koja je još ranije bila angažovana kao konsultant kompanije Interbru za bezbjednost i upravljanje rizikom pokušala je bezuspešno da identifikuje izvor X.

Na temelju savjeta kompanije Krol o tome da bi pristup originalima "procurenih" dokumenata mogao biti od ključne pomoći u istrazi, kompanija Interbru je pred Visokim sudom u decembru 2001, povelala postupak protiv podnosilaca ove predstavke. Sud je presudio u korist kompanije Interbru i naložio je podnosiocima predstavke da objelodanjene "procurene" dokumente. Prije svega je ustanovljeno da je izvor X namjerno "procurio" ubitačnu kombinaciju povjerljivih, odnosno tajnih i lažnih informacija, što je sve imalo teške posljedice po integritet tržišta hartija od vrijednosti, te je, dakle, postojala preovlađujuća potreba da se u interesu pravde i radi spriječavanja krivičnih djela objelodane ti dokumenti.

Ova odluka je potvrđena i u apelacionom postupku. Zaključeno je da javni interes u pogledu zaštite izvora nije dovoljan u odnosu na pretežni javni interes da se kompaniji Interbru omogući da traži pravdu kada je riječ o tom izvoru, a u tom zaključivanju ključno mjesto imao je očigledan cilj izvora X "da nanese štetu, bez obzira na to da li radi zarade ili iz inata...".

U julu 2002. godine Dom lordova je odbio da dozvoli podnosiocima predstavki da se žale na presudu. Podnosioci predstavke do danas nisu predali dokumente, a nalog za njihovo objelodanjivanje nije (sudski) izvršen.

2. Odluka Evropskog suda

Pozivajući se na član 10 (sloboda izražavanja) i član 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i prepiske) podnosioci predstavke su se obratili Sudu zbog sudskog naloga za objelodanjivanje "procurenih" dokumenata što bi moglo dovesti do identifikacije novinarskih izvora. Podnosioci predstavke su također ukazali na nepravdičnost građanske parnice u kojoj je kompanija Interbru ispostavila odštetni zahtjev u odnosu na izvor "procurenih" dokumenata i nastojala da spriječi dalje "curenje", protivno članu 6 stav 1 (pravo na pravično suđenje).

Član 10

Nalog za otkrivanje (dokumenata) donijet protiv podnosilaca predstavke predstavljao je miješanje u njihovo pravo na slobodu izražavanja. To miješanje, dopušteno na temelju načela precedentnog prava (princip Norvič farmakal /Norwich Pharmacal/) na osnovu koga lice koje bez svoje krivice bude umiješano u nezakonite radnje drugih u tom smislu da te radnje omogući, ima obavezu da pomogne strani oštećenju tim radnjama tako što će joj predočiti sve informacije koje posjeduje i objelodaniti identitet počinioca nezakonite radnje) i na osnovu člana 10 Zakona o uvredi suda iz 1981. godine bilo je "zakonom propisano" i preduzeto je u legitimnom cilju zaštite prava drugih i sprječavanja otkrivanja informacija koje su dobijene u tajnosti.

Evropski sud je prvo zaključio da navodna štetna namjera X i sumnje u pogledu autentičnosti "procurenih" dokumenata nisu važni činioци u slučaju ovih podnosilaca predstavke, budući da nijedna od tih stvari nije ustanovljena sa neophodnim stepenom sigurnosti u pravnom postupku vođenom protiv podnosilaca predstavke.

Sem toga, iako je kompanija Interbru dobila prethodno upozorenje da će članak koji bude objavljen u Fajnenšel tajmsu sadržati navodno povjerljive i osjetljive informacije iz domena trgovine, on nije tražio nalog za sprječavanje štampanja tog teksta. Štaviše, nalog za otkrivanje kako bi se spriječilo dalje curenje mogao bi biti opravdan samo u izuzetnim okolnostima kada za otkrivanje izvora ne postoji nijedna razumna i u manjoj mjeri invazivna alternativa. Međutim, iako kompanija Krol nije uspjela da identifikuje izvor X, iz presuda domaćih sudova bilo je jasno da u dokazima kompanije Interbru nisu navedeni svi detalji o obavijenim istragama. Zapravo, zaključak Apelacionog suda po kome je kompanija Krol učinila ono što je u to vrijeme bilo u njenoj moći da otkrije izvor temeljio se na pretpostavkama.

Naglašavajući u kojoj će mjeri porazno po novinare djelovati ako ih javnost bude vidjela kao pomagače u identifikovanju anonimnih izvora, Sud je ustanovio da interesi kompanije Interbru za otklanjanje - u postupku protiv X - opasnosti od štete koja bi mogla nastati ako u budućnosti budu širene tajne informacije i njeni interesi za dobijanje naknade štete koja joj je nanijeta pređašnjim kršenjem propisa o povjerljivosti ipak nisu toliki da bi mogli nadjačati javni interes u pogledu zaštite novinarskih izvora. U zaključku, Evropski sud je ustanovio da je u ovom slučaju bio prekršen član 10.

Ostali članovi

S obzirom na gore navedene zaključke, Sud je smatrao da nije neophodno da zasebno razmatra predstavke ovih podnosilaca i na osnovu člana 6 stav 1 i člana 8.

Član 41 (pravično zadovoljenje)

Na osnovu člana 41 Konvencije, Evropski sud je podnosiocima predstavke dosudio iznos od 160.000 evra na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Kao što je Sud i ranije isticao, tajnost, odnosno povjerljivost novinarskih izvora od ključnog je značaja za slobodu štampe. Bez te zaštite, uloga štampe kao čuvara javnih interesa bila bi ugrožena, budući da bi moglo doći do zastrašujućih posljedica u kojima potencijalni izvori važnih informacija ne bi bili voljni da dostave takve informacije.

U slučaju *Tilak protiv Belgije (Tillack v. Belgium)* (presuda od 27. novembra 2007.), podnosilac predstavke bio je novinar sa boravkom u Briselu koji je izvještavao o nepravilnostima u institucijama Evropske unije, na temelju informacija sadržanih u povjerljivim dokumentima Evropskog biroa za borbu protiv pronevjera. Informacije su navodno poticale od jednog činovnika u administrativnom aparatu EU. Sud je ustanovio da se ovdje radilo o kršenju člana 10 zbog toga što je izvršen pretres doma i radnog mjesta podnosioca predstavke kako bi se pribavili podaci o tom državnom službeniku, za koga su vlasti vjerovala da je podnosiocu predstavke predao te informacije u zamjenu za mito (kasnije se ispostavilo da ovo nije bilo tačno). Pored toga, u slučaju *Guža protiv Moldavije (Guja v. Moldova)* (presuda Velikog veća od 12. februara 2008.) jedno slično pitanje je razmatrano iz drugačije perspektive. Podnosilac predstavke bio je državni službenik koji je objelodanio jednom listu informacije koje nisu nosile oznaku tajnosti. S obzirom na važnost prava državnih službenika i ostalih zaposlenih da izvijeste javnost o nezakonitom ponašanju i pogrešnim radnjama na svome radnom mjestu, Sud je zaključio da je to što je taj podnosilac predstavke bio razriješen dužnosti predstavljalo povredu člana 10.

U slučaju *Fajnenšel tajms i ostali protiv U.K.*, Sud je zaključio da iako je cilj spriječavanja budućeg "curenja" koje bi moglo nanijeti štetu kompaniji, u ovom slučaju kompaniji Interbru, svakako relevantan, nalog za otkrivanje izvora može biti opravdan samo u izuzetnim okolnostima kada na raspolaganju nema drugih razumnih i manje invazivnih mjera, kao i tamo gdje je rizik u dovoljnoj mjeri ozbiljan. Evropski sud je jednoglasno zaključio da se u ovom slučaju ne radi o tome.

Pravo novinara da ne otkriju svoje izvore informacija

**PRESUDA U SLUČAJU
Tillack protiv Belgije**

(predstavka br. 20477/05)
27. novembar 2007.

1. Činjenično stanje

Hans Martin Tillack je njemački državljanin rođen 1961. godine i živi u Berlinu. On je novinar njemačkog nedjeljnika *Stern*, i od avgusta 1999. do jula 2004. godine je bio dopisnik iz Brisela, zadužen za izvještavanje o aktivnostima Evropske unije i djelatnostima evropskih institucija.

U februaru i martu 2002. godine g. *Tillack* je u *Sternu* objavio dva članka, zasnovana na podacima iz povjerljivih dokumenata Evropske kancelarije za borbu protiv pronevjera (OLAF). U prvom članku je izvjestio o tvrdnjama evropskog službenika u pogledu nepravilnosti u evropskim institucijama, dok se drugi odnosio na internu istragu koju je OLAF sproveo u pogledu tih tvrdnji.

Sumnjajući da je podnosilac predstavke podmitio službenika plativši mu 8 000 € u zamjenu za povjerljive podatke u pogledu istrage koja je u toku u evropskim institucijama, OLAF je pokrenuo istragu radi utvrđivanja doušnika. U februaru 2004. godine, nakon što u istrazi nije otkriven službenik koji je bio izvor podataka, OLAF je podnio prijavu protiv g. *Tillacka* belgijskom pravosuđu, koje je pokrenulo istragu u pogledu nepoznatog ili nepoznatih lica zbog povrede profesionalne povjerljivosti i podmićivanja državnog službenika.

Dom i radno mjesto podnosioca predstavke su pretreseni 19. marta 2004. godine; gotovo sva radna dokumenta i sredstva podnosioca su zaplijenjena i zapečaćena (16 kutija papira, dvije kutije dosijea, dva kompjutera, četiri mobilna telefona i metalni orman). Podnosilac predstavke je zahtijevao povratak ove imovine, ali bez uspjeha.

U međuvremenu podnosilac predstavke je podnio žalbu Evropskom ombudsmanu. U maju 2005. godine Ombudsman je podnio specijalan izvještaj Evropskom parlamentu u kome je zaključeno da je sumnja o podmićivanju od strane podnosioca predstavke bila zasnovana samo na glasi-nama koje je širio drugi novinar, a ne pripadnici Evropskog parlamenta, kako je tvrdio OLAF. Ombudsman je u svojoj preporuci zaključio da OLAF treba da prizna da je u svojim podnescima Ombudsmanu iznio netačne i obmanjujuće izjave.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da su pretresi i zapljene u njegovom domu i na radnom mjestu predstavljale povredu njegovog prava na slobodu izražavanja, pozvavši se na član 10 Konvencije.

Član 10

Evropski sud je bio mišljenja da su pretresi u pitanju predstavljali miješanje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. Miješanje je bilo predviđeno belgijskim Zakonikom o krivičnom postupku i težilo opravdanom cilju sprječavanja nereda i zločina, kao i sprječavanju otkrivanja podataka primljenih u povjerenju i zaštiti ugleda drugih.

U pogledu toga da li je miješanje bilo "neophodno u demokratskom društvu", Evropski sud je primijetio da je, između ostalog, očigledno da je u vrijeme kada su pretresi izvršeni, njihova svrha bila utvrđivanje izvora informacija koje je podnosilac iznio u svojim člancima. Mjere su se stoga odnosile na zaštitu novinarskih izvora informacija.

Pošto je to tako, Evropski sud je naglasio da pravo novinara da ne otkrije svoje izvore informacija, ne može biti smatrano samo za privilegiju koja može biti odobrena ili oduzeta, u zavisnosti od zakonitosti ili nezakonitosti njihovih izvora, već je neodvojivi dio prava na obavještanje, prema kojem se mora odnositi sa velikom pažnjom, i čak tim više u slučaju podnosioca predstavke, koji je bio pod sumnjom na osnovu nejasnih i nepotvrđenih glasina, kako je kasnije dokazano činjenicom da nije krivično gonjen. Sud je takođe imao u vidu količinu zaplijenjene imovine.

Evropski sud je smatrao da, iako su razlozi koje su belgijski sudovi iznijeli bili "relevantni", nisu mogli biti smatrani "dovoljnim" da opravdaju sporne pretrese. On je shodno tome utvrdio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije i proglasio ostatak predstavke neprihvatljivim.

Član 41

Evropski sud je dodijelio podnosiocu predstavke 10 000 € na ime nematerijalne štete i 30 000 €, na ime troškova postupka.

3. Komentar

Evropski sud je marljivi čuvar značajne uloge koju novinari igraju u osvjetljavanju mračnih kutaka kancelarija javnih tijela, da bi otkrili loš rad i korupciju tih institucija. Da bi takva uloga bila ostvarena praktično i djelotvorno, i da ne bi ostala teoretska i iluzorna, od ključne je važnosti da novinari budu u stanju da nekažnjeno objavljuju činjenice koje otkriju. Ali, jednako je značajno da novinar ne može biti natjeran da otkrije svoje izvore informacija. Evropska institucija je, tek kada nije bila u stanju da otkrije izvor informacija putem unutrašnje istrage, odlučila da pokrene postupak protiv novinara na osnovu sumnjivih - i nepotvrđenih - optužbi o podmićivanju nepoznatog državnog službenika. Ona se nadala da će tim putem biti u stanju da otkrije relevantnog službenika. Sud je bio odlučan da pravo novinara da štite svoje izvore informacija nije privilegija koja može biti dodijeljena ili oduzeta u zavisnosti od toga da li se do podataka došlo zakonitim ili nezakonitim putem. Iako su razlozi iznijeti da bi opravdali pokretanje pravnog postupka protiv podnosioca predstavke bili relevantni, ne mogu biti smatrani dovoljnim da opravdaju miješanje u njegova prava prema članu 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Zaštita novinarskih izvora

PRESUDA U SLUČAJU
Telegraf Medija Nederland Landjelajke Media B. V. i ostali protiv Holandije

(predstavka br. 39315/06)
22. novembra 2012.

1. Osnovne činjenice

Prvi podnosilac predstavke je kompanija sa ograničenom odgovornošću koja je izdavač dnevnika masovnog tiraža *De Telegraf (Telegraaf)*, pod nazivom *Telegraaf Media Nederland Landjelajke Media B. V.* Drugi i treći podnosilac predstavke Jost de Has (Joost de Haas) i Bart Mos zaposleni su kao novinari u tom listu.

U januaru 2006. godine *Telegraf* je na svojoj prvoj stranici objavio članak u kome je objelodanio tajnu informaciju do koje je došla Holandska tajna služba (AIVD), a koja je inače kružila u kriminalnim krugovima Amsterdamu. Drugi i treći podnosilac predstavke su u tom članku tvrdili da postoji velika mogućnost korupcije među pripadnicima holandske policije u Amsterdamu. Sju-tradan je u tim novinama objavljen još jedan članak pripisan toj dvojici novinara u kojima je navedeno da su neke krajnje osjetljive informacije stavljene na uvid izuzetno opasnim kriminalcima koji su identifikovani u prvom članku. Narednog dana AIVD je uložila krivičnu tužbu zbog nezakonitog objelodanjivanja državnih tajni, tvrdeći da ne postoje nikakvi dokazi za podmićivanje ili za curenje informacija iz AIVD. Tokom narednih nekoliko dana list je sve vrijeme objavljivao navode o tome da su kriminalci mogli da se sastaju s vladinim ministrima, mada je to kasnije negirao.

Pošto je od odjeljenja za interne istrage Nacionalne policije dobila naredbu da preda dokumenta koja posjeduje, kompanija koja je podnosilac predstavke u ovom slučaju uložila je prigovor Regionalnom sudu i pozvala se na to da, budući da se bavi novinarstvom, ima pravo na zaštitu, odnosno na to da ne objelodani izvore. Kompanija je tvrdila da bi ispitivanje otisaka prstiju na dokumentima moglo da omogući identifikaciju novinarskog izvora informacija. Regionalni sud nije smatrao da su u slučaju novinara povrijeđena prava zaštićena članom 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, budući da se od njih nije zahtjevalo da aktivno saraduju u identifikovanju izvora. Taj sud je kasnije stao na stanovište da je zaštita državnih tajni mogla da posluži kao opravdanje za miješanje u pravo na zaštitu izvora. Žalba kompanije koja je podnijela predstavku bila je iz procesnopравnih razloga odbačena na Vrhovnom sudu.

U junu 2006. godine podnosioci predstavke su pokrenuli građansku parnicu protiv države, tvrdeći da je De Hasu i Mosu prisluškivan telefon i da su praćeni, najvjerovatnije od agenta AIVD. Država je odbila da potvrdi ili da porekne primjenu takvih ovlašćenja za nadzor i praćenje. Podnosioci predstavke su, međutim, tvrdili da su te mjere bile nezakonito primijenjene budući da im je, u suštini, cilj bio otkrivanje novinarskih izvora. Vrhovni sud je na kraju stao na stanovište da zaštita novinarskih izvora nije apsolutna i da se ne može u načelu odbaciti mogućnost primjene specijalnih ovlašćenja. U novembru 2006. godine De Has i Mos su se pojavili pred Regionalnim sudom, gdje su ispitivani u svojstvu svjedoka u krivičnom postupku protiv troje pojedinaca osumnjičenih da su odali tajne informacije AIVD. Novinari su odbili da odgovaraju na pitanja koja bi mogla otkriti identitet lica od koga su dobili tajne dokumente AIVD. Pritvoreni su zbog toga što se nisu povinivali sudskoj naredbi, ali su posle nekoliko dana pušteni na slobodu, budući da je Regionalni sud priznao važnost zaštite novinarskih izvora. Regionalni sud je, sem toga, zaključio da se tu

ne radi o pitanju državne bezbjednosti, zato što su dokumenti dostupni i van AIVD i opšte su poznati medijima. Od tri pojedinca jedan je osuđen; u presudi je pomenuto da su dokumenti koji su zaplijenjeni od kompanije koja je prvi podnosilac predstavke bili predmet ispitivanja holandskog forenzičkog instituta, ali da na njima nisu pronađeni otisci prstiju.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su tvrdili da upotreba mjera praćenja i nadzora može imati efekat paraliziranja na novinarske izvore, te da ona predstavlja nesrazmjerno kršenje njihovih prava zajemčenih članovima 8 i 10 Konvencije. Holandske vlasti su tvrdile da je cilj mjera o kojima je riječ to da se osigura da državne tajne i bezbjednost ni na koji način ne budu dovedeni u pitanje.

Članovi 8 i 10

Iako se pitanja koja se otvaraju zbog primjene mjera praćenja i nadzora obično razmatraju samo sa stanovišta člana 8 Konvencije, ona su u ovom slučaju bila toliko tijesno povezana s pitanjima koja se otvaraju po članu 10 da je Sud razmatrao sva ta pitanja istovremeno sa stanovišta i jednog i drugog člana. Iako niko nije osporio da je došlo do „miješanja” u prava De Hasa i Mosa po članovima 8 i 10, stranke se nisu slagale kada je riječ o preciznoj prirodi tog miješanja.

Sud je prihvatio da je cilj AIVD bilo otkrivanje i potom zatvaranje izvora iz koga cure tajne informacije, a koji se nalazi u redovima AIVD, tako što će identifikovati lice (ili lica) koja su dostavila tajne dokumente podnosiocima predstavke. Međutim, Sud je podsjetio na to da „informacije koje identifikuju izvor” obuhvataju, u mjeri u kojoj postoji vjerovatnoća da dovedu do identifikacije izvora i „činjenične okolnosti pod kojima su novinari pribavili informacije iz izvora” i „neobjavljeni sadržaj informacija koji je izvor dostavio novinaru”. Stoga je Sud zaključio da je AIVD upotrijebio svoja specijalna ovlaštenja da bi premostio i tako izbjegao zaštitu novinarskog izvora.

Da bi miješanje bilo „propisano zakonom”, Sud je još jednom naglasio da je neophodno da postoji zaštita od proizvoljnog miješanja, naročito tamo gdje su očigledni rizici od proizvoljnosti zato što se ovlaštenja izvršne vlasti ostvaruju tajno. Sud je, međutim, utvrdio da je to miješanje bilo predvidljivo budući da je bilo utemeljeno na unutrašnjem pravu, kao i zbog toga što su podnosioci predstavke o kojima je riječ pribavili i objavili autentičnu informaciju koja je kategorizovana kao tajna, i što su tu informaciju pribavili nezakonito od AIVD. Bilo je vjerovatno da će to prouzrokovati neku radnju AIVD u nastojanju da otkrije izvor.

Sud je potom razmatrao pitanje da li je novinarski status podnosioca predstavke zahtjevao specijalne mehanizme zaštite da bi se na adekvatan način zaštitili njihovi izvori. Karakteristiku tog slučaja predstavljalo je ciljano nadziranje i praćenje novinara da bi se utvrdilo porijeklo njihovih informacija. U oblasti u kojoj je zloupotrebu potencijalno tako jednostavno sprovesti u individualnim slučajevima i u kojoj ta zloupotreba pritom može imati toliko štetne posljedice po demokratsko društvo u cjelini, nadzor i kontrola treba da budu povjereni sudiji ili odgovarajućem nezavisnom organu. Međutim, u ovom slučaju, dopušteno je korišćenje specijalnih ovlaštenja iako se time nije prethodno bavio neki nezavisni organ koji bi imao pravo da spriječi ili obustavi takvu radnju. Štaviše, potonjim razmatranjem činjenica nije bilo moguće ponovo izgraditi povjerljivost novinarskih izvora, kad je ta povjerljivost već bila uništena. S tih razloga, Sud je zaključio da je u ovom slučaju došlo do povrede članova 8 i 10 budući da zakon nije obezbijedio odgovarajuće mehanizme zaštite u odnosu na ovlaštenje za praćenje i nadzor koje je upotrebjeno protiv De Hasa i Mosa, kako bi se otkrili njihovi novinarski izvori.

Kada je riječ o naredbi za predaju dokumenata, nije sporno da je ta naredba predstavljala „miješanje” u slobodu kompanije koja je prvi podnosilac predstavke da prima i saopštava informacije, kao ni da je za to miješanje postojao zakonski osnov. Štaviše, dokumenti koji su uzeti od AIVD čuvani su neotvoreni u sefu za sve vrijeme sudskog postupka, saglasno proceduri koja ima zakonski osnov i s kojom su se podnosioci predstavke saglasili. Miješanje na koje su se oni u predstavci požalili samim tim je bilo „propisano zakonom”. Stranke su se takođe saglasile da je cilj kome se težilo, u najmanju ruku, bila zaštita „nacionalne bezbjednosti” i „spriječavanje kriminala”, što znači da je riječ o legitimnim ciljevima.

Sud je potom ispitivao da li je to miješanje bilo neophodno u demokratskom društvu, tj. da li je odgovaralo „akutnoj društvenoj potrebi”, da li je bilo srazmjerno legitimnom cilju kome se težilo, kao i da li su razlozi koje su nacionalne vlasti navele da bi to miješanje opravdale zaista bili relevantni i dovoljni.

Bez zaštite novinarskih izvora, mogla bi biti podrivena vitalno važna uloga štampe kao čuvara demokratije i to bi moglo negativno uticati na sposobnost medija da pruže tačne i pouzdane informacije. Imajući na umu važnost zaštite novinarskih izvora za slobodu štampe u demokratskom društvu i potencijalno zastrašujući i parališući efekat koji bi naredba za objelodanjivanje izvora mogla imati na ostvarivanje te slobode, takva mjera nije u skladu sa članom 10, sem ako je opravdana pretežnim zahtjevom javnog interesa.

Sud je utvrdio da potreba za identifikacijom zvaničnika (jednog ili više njih) AIVD koji su podnosiocima predstavke dostavili tajne dokumente nije opravdala naredbu za predaju tih dokumenata. Zaista, lice (lica) o kojima je riječ mogla su biti pronađena već i tako što bi se proučio sadržaj dokumenata i što bi se identifikovali svi oni zvaničnici koji su imali pristup tim spisima. Sem toga, iako je za AIVD bilo legitimno da provjeri da li su svi dokumenti koji su uzeti bili povučeni iz optičaja, to nije bilo dovoljno da opravda objelodanjivanje novinarskih izvora podnosilaca predstavke. To povlačenje više u svakom slučaju nije moglo da spriječi da informacija koju su ti dokumenti sadržali dospije u pogrešne ruke, budući da je ona vjerovatno već odavno bila poznata licima koja su stranke opisale kao kriminalce.

Konačno, Sud je primjetio da stvarna, fizička predaja dokumenata nije bila neophodna jer se i samo pregledom moglo provjeriti da su dokumenti kompletni, posle čega ih je bilo moguće uništiti i to bi bilo dovoljno.

Sa svih tih razloga Sud je zaključio da država Holandija nije navela „relevantne i dovoljne” razloge za naredbu za predaju dokumenata, te da je stoga u tom slučaju bio povređen član 10 Konvencije.

Član 41

Podnosiocima predstavke dosuđen je iznos od 60.000 evra uz dodatak pripadajućih poreza, na ime sudskih i ostalih troškova. Sud je takođe saopštio da se mora isplatiti zatezna kamata u vidu najniže kamatne stope Evropske centralne banke uvećane za tri procjenta poena, za period u kome je zabilježeno kašnjenje u isplati.

3. Komentar

U praksi Evropskog suda jasno je utvrđeno da zaštita novinarskih izvora predstavlja jedan od osnovnih uslova slobode štampe. Za takvu zaštitu založio se i Komitet ministara u svojoj Preporuci

br. R (2000) 7, koja je usvojena 8. marta 2000. godine o pravu novinara da ne objelodanjuju svoje izvore informisanja. Razlog zbog koga se to smatra toliko važnim jeste u tome što bi svaki propis u zaštiti novinarskih izvora mogao djelovati kao faktor odvratanja za pojedince koji razmišljaju o tome da li da pomognu štampi u ostvarivanju njene vitalno značajne uloge čuvara demokratije.

Međutim, zaštita povjerljivosti novinarskih izvora nije apsolutno pravo. Ovaj slučaj ukazuje na neka zanimljiva pitanja u vezi s potencijalnim granicama tog prava u kontekstu procurelih informacija tajnih službi. (Na primjer: u kakvim okolnostima, ako takve okolnosti uopšte postoje, treba dovesti u pitanje tu povjerljivost da bi se identifikovao izvor koji je odao tajne i osjetljive informacije ili da bi se učinio pokušaj da se ograniči promet takve informacije?)

U izdvojenom nesaglasnom mišljenju u ovom slučaju, dvoje sudija je tvrdilo da je trebalo dopustiti službi AIVD da oduzme dokumente koje su novinari imali u svom posjedu. Te sudije su posebno ukazale na kriminalni kontekst curenja informacija i na važnost obaveze zvaničnika tajnih službi da čuvaju tajnost informacija koje posjeduju. Ipak, u većinskoj presudi sudija jasno se ističe da nacionalni sudovi prije svega ne treba da žure s pretpostavkom – u odsustvu uvjerljivih dokaza – da je izvor postupao u zloj namjeri ili sa željom da nanese štetu. Drugo, čak i tamo gdje je ustanovljeno da je takva zla namjera postojala, to ponašanje se ne može smatrati odlučujućim, već se mora sagledavati samo kao jedan od činilaca koje valja uzeti u obzir prilikom analize. Prema tome, takva namjera sama po sebi, izolovana, nije dovoljan razlog da se na osnovu nje zaključí kako je naredba za objelodanjivanje srazmjerna i da se tom naredbom ne krši član 10. Konačno, u odnosu na naredbu za predaju dokumenata u ovom slučaju, ključno pitanje se vjerovatno odnosilo na neadekvatne razloge koje su vlasti navele kao obrazloženje za naredbu. I bez te naredbe, izvor curenja informacija trebalo je da bude moguće u svakom slučaju identifikovati. Isto tako, sadržaj dokumenata je već bio opšte poznat u raznim oblastima, tako da predaja dokumenata ne bi ni u kom slučaju spriječila da njihov sadržaj dospíje u pogrešne ruke. Sve u svemu: nisu bili navedeni relevantni i dovoljni razlozi.

Kada je riječ o korišćenju specijalnih ovlašćenja, presijetanje telefonskih razgovora koje sprovodi javna vlast predstavlja temu o kojoj se, koliko znamo, vode polemike u jednom broju zemalja-članica Savjeta Evrope. U tom kontekstu, očigledno je da je potencijalno važan naglasak koji je Evropski sud stavio na valjan i nezavisan nadzor nad primjenom takvih ovlašćenja. U ovom slučaju, primjena specijalnih ovlašćenja (uključujući ovlašćenje za presretanje i snimanje telijekomunikacija) očigledno je odobrio ministar, ako ne i načelnik AIVD ili čak možda neki podređeni zvaničnik AIVD, ali je to u svakom slučaju učinjeno prije no što je to pitanje razmatralo nezavisno tijelo koje bi imalo zakonsko ovlašćenje da spriječi ili obustavi takvu radnju. Sud je zaključio da nisu postojali dovoljni mehanizmi zaštite od takve potencijalne zloupotrebe jer nije bio obezbijeđen prethodni nadzor koji bi sproveo neki nezavisni organ.

ODNOS IZMEĐU ČLANOVA 10 I 6

Povreda objektivnih i subjektivnih aspekata nepristrasnosti suda

PRESUDA VELIKOG VEĆA U SLUČAJU *Kyprianou protiv Kipra*

(predstavka broj 73797/01)
15. decembar 2005.

1. Činjenično stanje

Ovaj slučaj se odnosi na predstavku koju je podnio kiparski državljanin, *Michalakis Kyprianou*, rođen 1937. i nastanjen na Kipru. On je advokat.

G. *Kyprianou* je 14. februara 2001. godine branio optuženog na suđenju za ubistvo pred Krivičnim sudom u Limassolu. Tokom suđenja je uložio primjedbu zbog prekidanja tokom unakrsnog ispitivanja svjedoka optužbe i, kada primjedba nije usvojena, rekao je da članovi suda pričaju jedni sa drugima i razmjenjuju poruke ("*ravasakia*" - što može značiti, između ostalog, kratko i tajno pismo/poruka, ljubavno pismo ili poruka sa neprijatnim sadržajem).

Sudije su izjavile da ih je podnosilac predstavke "duboko uvrijedio" kao "osobe". Dodale su da ne mogu "zamisliti drugi primjer takvog očiglednog i neprihvatljivog nepoštovanja suda od strane bilo kog lica, a kamoli advokata" i da "ako reakcija suda nije trenutna i drastična, osjećaju da će pravda pretrpjeti poguban udarac". Podnosiocu su dali izbor, ili da ostane pri tome šta je rekao i da iznese razloge da mu ne bude dosuđena kazna, ili da povuče izjavu. Podnosilac predstavke nije ništa preduzeo.

Sud je zatim proglasio g. *Kyprianoua* krivim za nepoštovanje suda i osudio ga na pet dana zatvora, za šta je smatrao da predstavlja "jedini odgovarajući odgovor".

Podnosilac predstavke je odmah odslužio zatvorsku kaznu, iako je u skladu sa relevantnim zakonom u stvari ranije oslobođen. Vrhovni sud je njegovu žalbu odbio 2. aprila 2001. godine.

2. Odluka Suda

U odluci Veća od 27. januara 2004. godine Evropski sud je zaključio da je došlo do povrede člana 6 stavovi 1, 2 i 3 (a) i da nije neophodno ispitivati žalbu podnosioca predstavke prema članu 10 Evropske konvencije. Sud je podnosiocu dodijelio 15 000 € na ime nematerijalne štete i 10 000 € na ime troškova postupka.

Kiparska vlada je 19. aprila 2004. godine zahtjevala da se slučaj uputi Velikom vijeću, i panel Velikog veća je prihvatio ovaj zahtjev 14. juna 2004. godine.⁹⁶

Amicus curiae su podneti od strane vlada Ujedinjenog Kraljevstva, Irske i Malte.

Podnosilac predstavke se žalio shodno članu 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima da mu nije sudio nezavisan i nepristrasan sud, pošto mu je sudio i kaznio ga isti sud koji se i žalio na povredu.

Član 6 stav 1

Evropski sud za ljudska prava je prvo razmatrao žalbu podnosioca predstavke da, u konkretnim okolnostima slučaja, činjenica da su mu iste sudije suda koga on navodno nije poštovao sudile, osudile i kaznile ga, dovodi do objektivno opravdanih sumnji u pogledu nepristrasnosti tog suda.

Sud je primjetio da se žalba odnosi na sistemski nedostatak u relevantnom postupku. U vezi sa tim je skrenuo pažnju da sve veći broj država u kojima postoji sistem običajnog prava prepoznaje potrebu što ograničenijeg korišćenja skraćenog postupka zbog dijela nepoštovanja suda, i to nakon perioda pažljivog razmatranja i sa odgovarajućim obezbjeđenjima. Međutim, Sud nije smatrao neophodnim ili poželjnim da preispituje opšte odredbe o nepoštovanju suda, i praksu skraćenog postupka na Kipru i u drugim sistemima običajnog prava. Njegov zadatak je da utvrdi da li je korišćenje ovog postupka u pogledu g. *Kyprianoua* dovelo do povrede člana 6 stav 1 Evropske konvencije.

Slučaj podnosioca predstavke se odnosi na direktno nepoštovanje suda, usmjereno na sudije lično. Oni su bili direktan objekat kritike podnosioca predstavke u pogledu načina na koji su sprovodile postupak. Iste sudije su donele odluku da tuže, sudile po pitanju ponašanja podnosioca predstavke, utvrdile krivicu i dosudile kaznu (zatvorsku kaznu). U takvim okolnostima miješanje uloga žalioca, svedoka, tužioca i sudije može očigledno dovesti do objektivno opravdanih strahovanja u pogledu saglasnosti postupka sa odavno uspostavljenim načelom da niko ne može biti sudija u svom sopstvenom slučaju i, shodno tome, nepristrasnosti suda. Evropski sud je stoga zaključio da, prema činjenicama slučaja, i imajući u vidu utvrđeni funkcionalni nedostatak, nepristrasnost Krivičnog suda može biti otvorena za sumnju.

Evropski sud je zatim razmatrao tvrdnju podnosioca predstavke da su sudije u pitanju djelale sa ličnom pristrasnošću, što je žalba usmjerena na lično držanje sudija.

Sud je primijetio da su sudije u svojoj odluci o kažnjavanju podnosioca predstavke iznijele da ih je podnosilac "duboko uvrijedio" "kao osobe". Uz to, izražajne riječi koje su sudije upotrebljavale u cjelini odluke prenose osjećaj uvrijeđenosti i šoka, protivan nepristrasnom pristupu koji se očekuje u sudskim odlukama. Sudije su zatim dosudile kaznu od pet dana zatvora, sprovodivu odmah, što su smatrale "jedinim odgovarajućim odgovorom" na ono što se dogodilo.

Imajući ovo u vidu, a naročito različite činioce ličnog držanja sudija zajedno, Evropski sud je zaključio da su sumnje g. *Kyprianoua* u pogledu Krivičnog suda u Limassolu opravdane i u tom pogledu. Konačno, Evropski sud je utvrdio da Vrhovni sud nije iskoristio priliku da koriguje nedostatke u ranijem postupku.

Evropski sud je zaključio da Krivični sud u Limassolu nije bio nepristrasan u okviru značenja člana 6. stav 1. Konvencije.

Član 10

Evropski sud je smatrao da je, u okolnostima slučaja podnosioca predstavke, potrebno odvojeno ispitivanje žalbe prema članu 10 Konvencije.

Može se smatrati da je držanje podnosioca predstavke pokazalo izvjesno nepoštovanje sudija Krivičnog suda. I pored toga, mada nepristojni, njegovi komentari su bili usmjereni i ograničeni

na način na koji su sudije vodile suđenje, konkretno u pogledu unakrsnog ispitivanja svjedoka koje je on vršio tokom odbrane svog klijenta od optužbe za ubistvo.

Prema tome, Sud je smatrao da je kazna od pet dana zatvora bila nesrazmjerno stroga i da može imati "obeshrabrujuće dejstvo" na uspješnost advokata pri vršenju dužnosti pravnog zastupnika odbrane. Činjenica da je Evropski sud utvrdio povredu člana 6 zbog povrede zahtjeva za nepristrasnošću suda i sudija, dalje ukazuje na nedostatak srazmjernosti ove mjere.

Pošto je to tako, Sud je bio mišljenja da Krivični sud nije uspostavio pravičnu ravnotežu između potrebe zaštite autoriteta sudstva i zaštite prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. Činjenica da je podnosilac odslužio samo dio zatvorske kazne ne mijenja taj zaključak.

Evropski sud je shodno tome zaključio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije, imajući u vidu nesrazmjernu kaznu dosuđenu podnosiocu predstavke.

Član 41

Evropski sud je podnosiocu predstavke dodijelio 15 000 € na ime nematerijalne štete i 35 000 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

U ovom slučaju Veliko vijeće je potvrdilo mišljenje Vijeća da je došlo do povrede i objektivnih i subjektivnih aspekata zahtjeva nepristrasnosti u članu 6 Evropske konvencije. Sud veoma rijetko presuđuje da je došlo do povrede u subjektivnom pogledu - u brojnim prilikama je izjavio da se lična nepristrasnost sudije mora pretpostaviti sve dok nema dokaza za suprotne tvrdnje. Takav dokaz je teško obezbijediti, i ukoliko nema veoma jasnih dokaza za ličnu pristrasnost, Sud neće utvrditi povredu (vidi međutim, *Lavents protiv Litvanije*, presuda od 28. novembra 2002.)

Vlade Ujedinjenog kraljevstva, Irske i Malte su uložile intervencije treće strane u ovom slučaju, pošto je jasno da će ishod spora imati posljedice ne samo za Kipar, već i za sve druge države koje imaju slične sisteme kratkog postupka zbog nepoštovanja suda. To su, prema Sudu, uglavnom običajno-pravne, ali i neke zemlje sa sistemom kontinentalnog prava. Međutim, uprkos ovim mogućim posljedicama presude, Sud se uzdržao od donošenja opštih zaključaka u pogledu prakse, i ograničio svoju odluku na okolnosti konkretnog slučaja. Stoga je teško izvući opšte zaključke u pogledu potrebe da druge zemlje mijenjaju svoje pravne sisteme.

Vijeće je smatralo da nije neophodno ispitivati žalbu podnosioca predstavke prema članu 10 Konvencije, pravu na slobodu izražavanja, ali je zanimljivo da je Veliko vijeće to učinilo. Ono je naglasilo ključnu ulogu advokata u sprovođenju pravde, i podsjetilo na svoju sudsku praksu da samo u izuzetnim okolnostima ograničenje njihovog prava na slobodu izražavanja pri predstavljanju klijenata može biti prihvaćeno kao neophodno u demokratskom društvu i stoga u skladu sa Konvencijom (vidi slučaj *Nikula protiv Finske*, presuda od 21. marta 2002.). U ovom slučaju Evropski sud je imao u vidu "obeshrabrujuće dejstvo" koje petodnevna zatvorska kazna može imati na uspješnost advokata pri obavljanju dužnosti pravnih zastupnika odbrane.

Pravo na pravično suđenje povrijeđeno zbog, između ostalog, nedovoljnih zakonskih i materijalnih jamstava protiv spoljnog pritiska na domaćeg sudiju

PRESUDA U SLUČAJU

Salov protiv Ukrajine

(predstavka broj 65518/01)

6. septembar 2005.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, *Sergey Petrovich Salov*, ukrajinski je državljanin rođen 1958. godine i živi u Ukrajini. On je advokat i u vrijeme događaja, o kojima je riječ, bio je pravni zastupnik Olexandera Moroza, predsjedničkog kandidata na izborima 1999. godine u Ukrajini.

G. Salov je 30. i 31. oktobra, kako se tvrdi, podijelio izvjestan broj primjeraka krivotvorenog specijalnog izdanja parlamentarnog novinskog lista sa izjavom, pripisanom portparolu parlamenta, da je predsjednički kandidat i tadašnji predsjednik *Leonid Kuchma* mrtav. G. Salov je uhapšen 1. novembra 1999. godine i pritvoren zbog širenja lažnih podataka o g. *Kuchmai*.

On je 10. novembra 1999. podnio zahtjev Okružnom sudu za oslobađanje iz pritvora, koji je odbijen 17. novembra 1999. godine. Okružni sud je 7. marta 2000. godine naložio sprovođenje dodatne istrage okolnosti slučaja, ne našavši dokaze radi osude podnosioca za krivična djela za koja je optužen.

Međutim, Predsjedništvo Oblasnog suda je odobrilo pritužbu (protest) koju je optužba uložila na odluku od 7. marta 2000. godine, i ponovo uzelo slučaj za dalje sudsko razmatranje.

Podnosilac predstavke je oslobođen iz pritvora 16. juna 2000. godine.

Njemu je 6. jula 2000. godine dosuđena petogodišnja uslovna kazna zbog miješanja u pravo građana da glasaju, u cilju vršenja uticaja na rezultate izbora putem prevare. Zbog toga mu je i oduzeta advokatska dozvola za rad u trajanju od tri godine i pet meseci.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da nije odmah izveden pred sudiju ili drugu sudsku vlast radi preispitivanja hapšenja. On je takođe tvrdio da nije imao pravično suđenje, zato što je predsjedništvo Oblasnog suda poništilo presudu od 7. marta 2000. godine. Dalje je izrazio sumnju u pogledu nepristrasnosti sudije na suđenju, tvrdeći da ukrajinsko domaće zakonodavstvo i sistem za finansiranje sudova ne sprječavaju spoljne pritiske na sudije. On je takođe tvrdio da nije znao da li je podatak o smrti kandidata g. *Kuchmae* istinit, i da je pokušavao da ga potvrdi. Pozvao se na član 5 stav 3 (pravo na slobodu i sigurnost), član 6 stav 1 (pravo na pravično suđenje) i član 10 (sloboda izražavanja) Evropske konvencije.

Član 5 stav 3

Evropski sud je primijetio da je policija uhapsila podnosioca predstavke 1. novembra 1999. godine, ali da sud nije razmotrio pritvor do 17. novembra, 16 dana nakon hapšenja. Čak i da Sud prihvati tvrdnju ukrajinske vlade da je podnosilac predstavke doprinio odgađanju, ne podnijevši zahtjev

za oslobađanje do 10. novembra, čak i sedmodnevni pritvor bez sudske kontrole nalazi se van strogih vremenskih ograničenja postavljenih Konvencijom. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 5 stav 3 Evropske konvencije.

Član 6 stav 1

Sud je smatrao da se može reći da su sumnje podnosioca predstavke u pogledu nepristrasnosti sudija Okružnog suda objektivno opravdane, uzimajući u obzir nedovoljna zakonska i finansijska obezbjeđenja u pogledu mogućeg pritiska od strane predsjednika Oblasnog suda, obavezujuću prirodu naloga predsjedništva Oblasnog suda, i tekst relevantne sudske odluke Okružnog suda u slučaju.

Uz to, načelo jednakosti stranaka u sporu nalaže da je protest javnog tužioca podnesen predsjedništvu Oblasnog suda trebalo da bude saopšten podnosiocu predstavke i/ili njegovom advokatu, koji je trebalo da ima razumnu mogućnost da ga komentariše prije razmatranja predsjedništva. Dalje, podnosiocu predstavke je trebalo da bude obezbijedena kopija odluke predsjedništva Oblasnog suda tako da mu se pruži prilika da pripremi svoju odbranu prije suđenja. Kako se to nije dogodilo, i ni podnosilac niti njegovi pravni zastupnici nisu bili prisutni kada je predsjedništvo razmatralo protest, podnosilac se našao u značajno nepovoljnijem položaju od protivne strane, državnog tužilaštva.

Sud je dalje zaključio da domaći sudovi nisu dali obrazložen odgovor zašto Okružni sud prvobitno nije smatrao da postoje dokazi da bi osudio podnosioca predstavke za krivična djela za koja je optužen, a ipak ga je 6. jula 2000. godine proglasio krivim za miješanje u prava glasača. Nipoštojanje obrazložene odluke takođe je omelo podnosioca predstavke da ospori ta pitanja u žalbenom postupku.

Konačno, odluka predsjedništva Oblasnog suda da razmotri kasni zahtjev tužilaštva za preispitivanje odluke od 7. marta 2000. godine, i da je poništi mjesec dana nakon što je usvojena, može biti opisana kao proizvoljna i moguće je da podriva pravičnost postupka.

Evropski sud je stoga bio mišljenja da je krivični postupak u cjelosti bio nepravičan, i zaključio da je došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije.

Član 10

Evropski sud je zauzeo stav da se sporni članak u distribuiranom krivotvorenom novinskom listu odnosi na pitanja od javnog interesa i značaja, izbora uopšte i pitanja podrške određenom kandidatu.

Sud je primjetio da je podnosilac predstavke naglasio da on nije znao da li je podatak istinit dok je o njemu diskutovao sa drugima. On je tvrdio da je pokušavao da ga potvrdi. Štaviše, uticaj podatka iznesenog u krivotvorenom novinskom listu je mali, pošto je podnosilac predstavke imao samo osam primjeraka i razgovarao je o tome sa ograničenim brojem ljudi, što je činjenica koju su domaći sudovi trebali da uzmu u obzir. Domaći sudovi su pri razmatranju slučaja podnosioca predstavke takođe morali da uzmu u obzir jemstva slobodnog izražavanja i slobodne rasprave o podacima, garantovana u članu 10 Konvencije, imajući u vidu konkretan kontekst predsjedničkih izbora.

Evropski sud je ponovio da su priroda i ozbiljnost nametnutih kazni takođe činioci koje treba uzeti u obzir pri razmatranju srazmjernosti miješanja. U slučaju podnosioca predstavke, osuda i

posljedično poništavanje dozvole za rad od strane advokatske komore predstavljali su veoma strogu kaznu.

Sud je zaključio da sporno miješanje nije bilo neophodno u demokratskom društvu. Dalje, odluka da se podnosilac osudi zbog razgovora o podatku iznesenom u krivotvorenom primjerku novinskog lista o smrti predsjednika Kuchmae očigledno je nesrazmjerna opravdanom cilju kome se težilo. Shodno tome, Sud je utvrdio povredu člana 10 Evropske konvencije.

Član 41

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavke dodijelio 227,35 € na ime materijalne i 10.000 € na ime nematerijalne štete.

3. Komentar

Ovaj slučaj analizira veći broj zanimljivih pitanja o nezakonitom lišavanju slobode, pravu na pravično suđenje i slobodi izražavanja.

Naročito je vrijedno pažnje obrazloženje Suda pri ispitivanju da li je došlo do povrede prava na nezavisan i nepristrasan sud prema članu 6 Konvencije. Iako je naglasio da su tvrdnje podnosioca predstavke da je nadležni sudija bio politički motivisan bile od male pomoći, Sud je dalje ispitao širu pozadinu odluke da se dozvoli protest optužbe i ponovno razmatranje slučaja. Pri tome je, između ostalog, primijetio odluku Ustavnog suda Ukrajine iz 1999. godine u kojoj je utvrđeno da je vlada djelala nezakonito kada je drastično umanjila državni budžet za sudski sistem - za šta je utvrđeno da dovodi do finansijskog uticaja na sudove i ugrožava pravo građana na sudsku zaštitu. Evropski sud je takođe skrenuo pažnju na rezoluciju koju je ukrajinski Savet sudija usvojio 2000. godine, u kojoj se naglašava da su odluke vlade da umanjiti sudijske plate protivne načelu nezavisnosti sudstva. Imajući to u vidu, zajedno sa organizacionom strukturom sudova (naročito odnosom između predsjedništva Oblasnog suda i Okružnog suda), Evropski sud za ljudska prava je zaključio da se može reći da su sumnje podnosioca predstavke u pogledu nepristrasnosti sudije objektivno opravdane i utvrdio povredu člana 6 stav 1 Konvencije.

Sudija *Cabral Barreto* i sudija *Mularoni* nisu se složili sa ovim konkretnim stavom. Oni su tvrdili da, kao prvo, postupak ponovnog razmatranja slučajeva može biti upoređen sa dobro poznatim kasacionim postupkom. Drugo, smatrali su da se u vezi sa tvrdnjom većine o nedostatku finansijskih jemstava protiv spoljnog pritiska, može stvoriti predstava da je sudija u pitanju korumpiran. Ovaj slučaj će vjerovatno pokrenuti raspravu o tačnom značenju izjave Suda u pogledu nedostatka finansijskih obezbjeđenja protiv spoljnog pritiska, o državnom finansiranju sudskog sistema i njegovom uticaju na pravo na pravično suđenje.

Uskraćivanje besplatne pravne pomoći podnosiocima predstavke u okolnostima slučaja povrijedilo je garanciju pravičnog suđenja

PRESUDA U SLUČAJU *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*

(predstavka broj 68416/01)
15. februar 2005.

1. Činjenično stanje

Ovaj slučaj se odnosi na predstavku koju su podnijela dva državljanina Ujedinjenog kraljevstva, *Helen Steel* i *David Morris*, rođeni 1965, odnosno 1954. godine i nastanjeni u Londonu. Tokom relevantnog perioda g. *Morris* je bio nezaposlen, a gđa *Steel* je bila ili nezaposlena ili sa niskim primanjima. Oboje su povezani sa *London Greenpeace*, malom grupom koja nije u vezi sa nevladinom organizacijom *Greenpeace International*, i koja se zalagala mahom za ekološka i socijalna pitanja.

Sredinom 1980-tih, *London Greenpeace* je počeo kampanju protiv lanca restorana brze hrane *McDonald's*. U sklopu te kampanje je 1986. godine odštampana i deljena brošura na šest strana naslovljena "Šta ne valja kod *McDonald's*?"

Korporacije *McDonald's (US McDonald's)* i *McDonald's Restaurants d.o.o. (UK McDonald's)* su 20. septembra 1990. godine pokrenule postupak protiv podnosilaca predstavke, zahtjevajući nadoknadu štete zbog klevete nanesene objavljivanjem brošure, za koju se tvrdilo da su je proizveli podnosioci predstavke.

Podnosioci predstavke su negirali proizvodnju brošure, kao i da je tekst na koji se žalilo imao značenje koje mu je *McDonald's* pridao, i da je dio ili cijeli tekst mogao imati klevetničko značenje. Dalje su tvrdili, u slučaju da sud ne prihvati prethodno iznesene argumente, da je tekst bio u suštini tačan ili korektan komentar činjeničnog stanja.

Podnosiocima predstavke je odbijen zahtjev za besplatnu pravnu pomoć, tako da su zastupali sami sebe tokom cjelokupnog postupka u prvom stepenu i postupka po žalbi, uz ograničenu povrijemenu pomoć advokata dobrovoljaca. Oni tvrde da su bili izuzetno ometeni u pripremi svoje odbrane nedostatkom sredstava, ne samo u pogledu pravnih savjeta i zastupanja, već i po pitanju administracije, fotokopiranja, vođenja zapisnika, istraživanja, pripreme i plaćanja troškova već-taka. Tokom cjelokupnog postupka *McDonald's* je zastupao tim advokata sa iskustvom u relevantnoj pravnoj oblasti.

Suđenje je održano pred sudijom, koji je sudio kao sudija pojedinac u periodu između 28. juna 1994. godine i 13. decembra 1996. Trajalo je 313 sudskih dana i bilo je najduže suđenje u engleskoj pravnoj istoriji. Podnosioci predstavke su izgubili spor, i prvostepeni sud im je naložio da isplate nadoknadu štete u iznosu od 60 000 britanskih funti. Apelacioni sud je odbacio većinu tvrdnji podnosilaca predstavke iznesenih u žalbi u pogledu zakonitosti i pravičnosti prvostepene odluke, ali je prihvatio neka osporavanja zaključaka prvostepenog sudije u pogledu sadržaja brošure. Nadoknada štete koju je dodijelio prvostepeni sudija umanjena je na 40 000 britanskih funti. Odbijen je zahtjev za ulaganje žalbe Gornjem domu parlamenta. *McDonald's*, koji nije tražio nadoknadu troškova postupka, nije pokušao da izvrši presudu.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su se žalili, prema članu 6 stav 1 Konvencije, da je postupak bio nepravičan, najviše zbog toga što im je uskraćena besplatna pravna pomoć i, prema članu 10, da su postupak i njegov ishod predstavljali nesrazmjerno miješanje u pravo na slobodu izražavanja.

Član 6 stav 1

Pitanje da li je pružanje besplatne pravne pomoći neophodno za pravično suđenje mora biti razmotreno na osnovu konkretnih činjenica i okolnosti svakog slučaja i zavisi, između ostalog, od značaja onoga što je u pitanju za podnosioca predstavke u postupku, složenosti relevantnog zakona i postupka, i sposobnosti podnosioca predstavke da se djelotvorno zastupa.

U pogledu toga šta je bilo u pitanju za podnosioca predstavke, iako postupak zbog klevete nije, u ovom kontekstu, uporediv sa, na primjer, postupkom u pogledu značajnih pitanja porodičnog prava, potencijalna novčana kazna ako se utvrdi krivica bila je značajnog iznosa.

U pogledu složenosti postupka, prvostepeno suđenje je trajalo 313 sudskih dana, kojima je prethodilo 28 pisanih podnesaka od strana u postupku. Postupak po žalbi je trajao 23 dana. Činjenično stanje koje su podnosioci predstavke morali da dokažu je bilo izuzetno složeno, uključujući 40 000 strana dokaznog materijala i ispitivanje 130 usmenih svjedoka. Uz to, komplikovana pravna i procesna pitanja morala su biti razriješena, prije nego što je sudija mogao odlučivati o suštini spora.

U ovakvoj situaciji nužno je procijeniti stepen u kome su podnosioci predstavke bili u stanju da sprovedu djelotvornu odbranu uprkos odsustvu pravne pomoći. U parnici ovakve složenosti, ni povremena pomoć pravnika dobrovoljaca niti obimna sudska pomoć i tolerancija prema podnosiocima predstavke kao licima bez pravnog zastupnika, nije mogla zamijeniti stručno i kontinuirano zastupanje od strane iskusnog advokata upoznatog sa slučajem i pravnom tematikom.

Dakle, uskraćivanje besplatne pravne pomoći podnosiocima predstavke lišilo ih je mogućnosti da djelotvorno predstavke svoj slučaj pred sudom, i doprinijelo je neprihvatljivoj nejednakosti podnosioca predstavke kao jedne stranke u postupku sa McDonald's-om. Stoga je došlo do povrede člana 6 stav 1 Evropske konvencije.

Član 10

Garancije predviđene članom 10 za novinare, u vezi sa izvještavanjem o pitanjima od opšteg interesa, podložne su uslovu da djelaju dobronamjerno u svrhu pružanja tačnih i pouzdanih podataka u skladu sa novinarskom etikom. Isto načelo je primjenljivo i na druge učesnike u javnoj raspravi.

Podnosioci predstavke, koji su, uprkos suprotnom zaključku domaćeg suda, osporili da su učestvovali u proizvodnji brošure, tvrdili su da zahtjev od onih koji samo dijele brošuru da nose teret utvrđivanja istinitosti svake tvrdnje koju ona sadrži predstavlja neodgovarajući teret za lica koja učestvuju u kampanjama, kao što su oni, i stoga guši javnu raspravu. Oni su takođe tvrdili da velika međunarodna preduzeća ne smiju imati pravo da tuže za klevetu, bar ne bez dokaza o stvarnoj novčanoj šteti.

U pogledu žalbe o teretu dokazivanja, Sud je smatrao da nije u načelu protivno članu 10 Konvencije zahtijevati od tuženog u parnici zbog klevete da dokaže istinitost klevetničkih izjava. Niti bi tužioca u načelu činjenica da je, kao u ovom slučaju, veliko međunarodno preduzeće, lišila prava da se brani od klevetničkih izjava. Uz javni interes da se zaštiti otvorena rasprava o poslovnoj praksi preduzeća, postoji i interes zaštite poslovnog uspjeha i stabilnosti preduzeća, u interesu dioničara i zaposlenih, ili i u interesu šireg ekonomskog dobra.

Ako, međutim, država odluči da pruži takav pravni lijek pravnom licu, od suštinske je važnosti, radi obezbjeđenja slobodnog izražavanja i otvorene rasprave, da bude predviđena mjera procesne pravičnosti i jednakosti stranaka u postupku. Opštiji interes podržavanja slobodnog protoka podataka i ideja o djelovanju moćnih poslovnih organizacija, i moguće "odvraćajuće" dejstvo na druge su takođe značajni činioci koje treba imati u vidu u ovom kontekstu. Nedostatak procesne pravičnosti i jednakosti stranaka, koje je Sud već utvrdio, stoga će takođe dovesti do povrede člana 10 Evropske konvencije.

Štaviše, prema Konvenciji, dodjela nadoknade štete za klevetu mora biti srazmjerna sa povredom ugleda koja je pretrpljena. Iako je istina da dosada nisu preduzeti koraci da se sprovede naplata štete od podnosioca predstavke, stoji činjenica da su dodijeljene značajne svote naplative nakon odluke Apelacionog suda. U tim okolnostima, dodjela nadoknade štete u ovom slučaju bila je nesrazmjerna sa opravdanim ciljem kojem je služila.

Imajući u vidu nedostatak procesne pravičnosti i nesrazmjernu nadoknadu štete koja je dodijeljena, Sud je utvrdio povredu člana 10 Evropske konvencije.

Član 41

Evropski sud za ljudska prava je dodijelio 20 000 € prvom podnosiocu predstavke i 15 000 € drugom na ime nematerijalne štete i 47 311,17 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Ovo je jedna od samo nekoliko presuda u kojima je Evropski sud zaključio da nepostojanje besplatne pravne pomoći u građanskim postupcima predstavlja povredu Konvencije. Prethodni slučajevi u kojima je utvrđena povreda odnosili su se na sporove u pogledu značajnih porodičnih prava i odnosa (slučajevi *Airey protiv Irske*, 9. oktobar 1979; *P.C. i S. protiv Ujedinjenog kraljevstva*, 16. jul 2002.), ili osporavanje lišenja slobode duševno oboljelog lica (slučaj *Aerts protiv Belgije*, 30. jul 1998.).

U ovom slučaju Sud je pridao značaj činjenici da podnosioci predstavke nisu sami pokušavali da pokrenu parnicu, već su se branili od optužbe protiv njih. Novčane posljedice su za njih bile značajne, a postupak je bio i veoma dugačak i izuzetno pravno složen. Povremena pomoć pravnika dobrovoljaca nije predstavljala adekvatnu zamjenu za stručno i dosljedno zastupanje od strane iskusnog advokata. Ali je možda najznačajnije što je Sud primijetio nesrazmjernost praktično neograničenih resursa pravne pomoći koje je uživao *McDonald's* i onog dostupnog podnosiocima predstavke, što je, prema njegovom mišljenju, moralo da dovede do nepravdičnosti. Ostaje da se vidi da li je ova presuda ograničena u primjeni na slične slučajeve - kada su podnosioci predstavke tuženi, a ne tužioc i kada pravni postupak podseća, kao ovdje, na priču o Davidu i Golijatu.

Odsustvo "objektivne nepristrasnosti" ukrajinskih sudija ima za posljedicu kršenje člana 6

PRESUDA U SLUČAJU
List Ukrajina-centar protiv Ukrajine

(predstavka br. 16695/04)
15. jul 2010.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke je ukrajinsko preduzeće, list *Ukrajina-centar*.

Na jednoj od konferencija za štampu u vezi sa izbora za gradonačelnika u Kirovogradu, održanoj u prostorijama Ukrajinske nezavisne novinske agencije (UNIAN), 12. juna, lokalni novinar, g. M, optužio je jednog od kandidata, g. Y, da je naručio njegovo ubistvo za 5.000 dolara. Prema navodima preduzeća koje je podnijelo predstavku, sličnu informaciju istog dana, emitovao je televizijski kanal SPB.

U listu *Ukrajina-centar* 14. juna 2002. pojavio se članak u kome je opisano šta se događalo na konferenciji za štampu 12. juna 2002. G. Y, se posebno požalio zbog sljedeće tvrdnje iznijete u tom tekstu: "[g.] M. je optužio [g.] Y, da je naredio njegovo ubistvo" i pritom je pomenuto 5.000 dolara, te je stoga podnio građansku tužbu za klevetu pred okružnim sudom u Kirovogradu u Lenjinskom okrugu (sud Lenjinskog okruga) protiv preduzeća koje je u ovom slučaju podnosilac predstavke i protiv g. M.

Navodeći da je g. Y. bio predsjednik regionalnog vijeća sudija Kirovograda i da je mogao da utiče na svakog sudiju u oblasti, g. M. je zatražio od Vrhovnog suda da ustupi predmet nekom od lokalnih sudova u Kijevu, gradu u kome se održavala konferencija za novinare. U trenutku kada je njegov zahtjev djelimično prihvaćen, sud Lenjinskog okruga je već razmotrio slučaj, odbacivši zahtjev g. M. za odlaganje. Taj sud je utvrdio da su informacije predočene u tekstu predstavljale klevetu, da su bile neistinite i da nije bilo potvrđeno da potiču iz zvaničnih izvora. Sud je zaključio da preduzeće koje je podnijelo predstavku ne može biti zaštićeno od klevete i naložio je g. M-u da plati oko 9000 evra i oko 1800 evra, na ime naknade.

Preduzeće koje je podnosilac predstavke uložilo je žalbu na tu odluku, žaleći se prije svega zbog toga što sudija koji je odlučivao u ovom slučaju nije mogao da bude nepristrasan, jer je neposredno zavisio od g. Y. Pored toga, preduzeće-podnosilac predstavke je primijetilo da je riječ o informaciji koja je bila u javnom domenu i bila je dostupna na veb stranici agencije UNIAN, što je činjenica koju je sud zanemario. Preduzeće-podnosilac predstavke je takođe navelo da je g. Y. odbio njegovu ponudu da objavi ispravku prije i za vrijeme trajanja sudskog postupka.

U žalbenom postupku potvrđena je ova sudska odluka, a to je učinjeno i na Vrhovnom sudu u oktobru 2003. godine. Preduzeće-podnosilac predstavke isplatilo je dosuđeni iznos.

2. Odluka Evropskog suda

Pozivajući se na član 6 stav 1, preduzeće-podnosilac predstavke požalilo se zbog toga što domaći sudovi nisu bili nezavisni i nepristrasni. Pozivajući se, sem toga, na član 10, preduzeće-podnosilac predstavke požalilo se da je sankcija koja mu je izrečena za klevetu bila nezakonita i da je naknada koju je bila osuđeno da isplati bila nesrazmjerna.

Član 6 stav 1

Sud je ispitao da li se ovdje radilo o odsustvu "objektivne nepristrasnosti" kod ukrajinskih sudija, odnosno, da li postoje neke konkretne činjenice zbog kojih bi se mogle pokrenuti objektivne sumnje u nepristrasnost sudija.

G. Y. je bio na položaju predsjednika regionalnog saveta sudija, a iz materijala koje je predočilo preduzeće-podnosilac predstavke jasno se vidjelo kakav mogući rizik postoji da se na sudije utiče prijetnjom disciplinskim postupkom i drugim odlukama koje su tijesno vezane sa njihovom daljom karijerom. Pored toga, odluka Vrhovnog suda o prebacivanju predmeta pred drugi sud posvjedočila je da je zaista postojao rizik od pristrasnosti kada je riječ o sudovima u Kirovogradu. S tih razloga, može se smatrati objektivno opravdanim strah preduzeća-podnosioca predstavke da sudije nisu nepristrasne. Pored toga, viši sudovi su, kada su razmatrali žalbe preduzeća-podnosioca predstavke, prenebrigli sve takve tvrdnje. Evropski sud je stoga zaključio da se ovdje radilo o kršenju člana 6 stav 1.

Član 10

Nije osporeno da su odluke ukrajinskih sudova i izrečena mjera naknade štete koju je morala da isplati preduzeće-podnosilac predstavke predstavljale miješanje u pravo tog preduzeća na slobodu izražavanja. Ovo miješanje je imalo pravni osnov - građanski zakonik - i bilo je dostupno i predvidljivo u svojoj primjeni. Ono je takođe služilo zakonitom cilju "zaštite ugleda ili prava drugih".

Ukrajinski sudovi su utvrdili da preduzeće koje je podnosilac predstavke i g. M. zajednički snose krivicu za to što su g. Y. optužili za teško krivično djelo. Ukrajinski sudovi su takođe odbili da oslobode preduzeće koje je podnosilac predstavke odgovornosti za širenje netačnih i klevetničkih informacija, zbog toga što preduzeće nije dokazalo da je objavljena informacija poticala iz nekog zvaničnog izvora. Evropski sud je ustanovio da su navodi koje je iznio g. M. bili veoma ozbiljni, posebno u kontekstu pitanja gradonačelničkih izbora u Kirovogradu o kome su vođene mnogobrojne polemike i imajući na umu osjetljiv položaj novinara koji izvještavaju o politički osjetljivim temama (u Ukrajini je od 1991. godine život izgubilo 18 novinara).

Ukrajinski sudovi su utvrdili da intervencija g. M. nije bila iskrivljeno prenijeta u članku, kao i da je ona bila prezentirana bez komentara ili nepotrebnog naglašavanja, a u kontekstu jednog šireg izvještaja o konferencijama za štampu koje su vezane za izbore. Međutim, kada su ustanovili da su preduzeće koje je podnijelo predstavku i g. M. podjednako odgovorni za izjavu koja je, u suštini, potekla od g. M, oni nisu dobro odmjerili potrebu za zaštitom ugleda g. Y. u odnosu na pravo preduzeća-podnosioca predstavke da o izborima objavljuje informacije od javnog interesa. Isto tako, nije predočeno dovoljno razloga za to što su jednako tretirani g. M, koji je dao klevetničku izjavu, i preduzeće koje je podnosilac predstavke i koje je o toj izjavi samo izvjestilo. Pored toga, nije bila uzeta u obzir činjenica da je informacija o kojoj je riječ prije objavljivanja članka bila dostupna na veb stranici, kao što nije bilo razmotreno ni pitanje srazmjernosti miješanja, niti mogućnosti koju je preduzeće-podnosilac predstavke ponudilo g. Y-u da odgovori na ono što je objavljeno. Evropski sud je zaključio da je bio prekršen član 10.

Član 41

Na osnovu člana 41 Sud je presudio da Ukrajina mora da isplati 8.400 evra na ime materijalne štete, 5.000 evra na ime nematerijalne štete i 830 evra na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

U ovoj presudi, Evropski sud ponavlja vlastitu sudsku praksu i kada je riječ o članu 6, pravu na pravično suđenje, i kada je riječ o članu 10, kojim se uređuje sloboda izražavanja. Prilikom ispitivanja da li je neki sud nepristrasan u smislu člana 6, Evropski sud razmatra da li se može govoriti bilo o subjektivnoj, bilo o objektivnoj nepristrasnosti. Za subjektivnu nepristrasnost potrebno je da bude ispoljena stvarna predrasuda kod jednog člana suda, i zato je do sada samo u veoma malom broju slučajeva bilo utvrđeno da je Konvencija po ovom osnovu povrijeđena (vidjeti, međutim, npr. *Lavenc protiv Letonije*, presuda od 28. novembra 2002.). Najčešće, kada se utvrdi da je ovdje prekršena Konvencija, riječ je o tome da neki sud nije ispunio zahtjev u pogledu objektivne odgovornosti. U ovom slučaju, Evropski sud je ispitao da li postoje ikakve uočljive činjenice zbog kojih bi mogla da se javi sumnja u nepristrasnost članova sudskog vijeća. Kao što je Sud već u mnogo navrata istakao - ne samo da pravda mora biti izvršena, već se mora i videti da je ona izvršena, zato što čak i to pojavno obličje može imati određenu važnost. U ovom slučaju, onaj koji je u postupku pred domaćim sudom podnio tužbu bio je na položaju vlasti nad sudijom koji je predsjedavao u Vijeću koje je sudilo, što znači da je čovjek koji je podnio tužbu mogao da pokrene disciplinski postupak protiv sudije. Zbog ovog i drugih činilaca Sud je ustanovio da se ovdje radilo o kršenju člana 6.

Kada je riječ o zaključku koji je Sud donio o postojanju kršenja člana 10, on je posebno naglasio važnost štampe u jednom demokratskom društvu, a pomenuo je da je i u slučaju *Gongadze protiv Ukrajine* (presuda od 8. novembra 2005.), dokazano da su novinari koji su u Ukrajini izvještavali o politički osjetljivim pitanjima sebe doveli u nepovoljan položaj u odnosu na ljude na vlasti. Sud je takođe ukazao na to da političari neminovno i svjesno sebe izlažu većoj pažnji javnosti, pa stoga moraju ispoljiti i viši stepen tolerantnosti.

Na osnovu člana 46 Sud naložio puštanje novinara iz zatvora

PRESUDA U SLUČAJU
Fatulajev protiv Azerbejdžana

(predstavka br. 40984/07)
22. april 2010.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke g. Fatulajev (Fatullayev) rođen je 1976. godine i živi u Bakuu. Bio je osnivač i glavni urednik dva lista koji su bili opšte poznati po tome što su često objavljivali tekstove u kojima se oštro kritikuju vlada Azerbejdžana i razni visoki funkcioneri. On trenutno izdržava kaznu zatvora.

Prvi krivični postupak protiv njega odnosio se na članak koji je objavljen u aprilu 2005. godine. Tvrdnje iznijete u tom članku razlikovale su se od opšte prihvaćene verzije događaja u gradu Hodžali tokom rata u Nagornom Karabahu, prema kojoj su jermenske oružane snage uz potvrđenu pomoć ruske vojske, pobile stotine azerbejdžanskih civila. Četvoro preživjelih i dvojica bivših vojnika koji su učestvovali u toj bici podnijeli su krivičnu prijavu protiv g. Fatulajeva zbog klevete i zbog toga što je lažno optužio azerbejdžanske vojnike da su počinili izuzetno težak zločin. Sudovi su prihvatili tužbe protiv podnosioca predstavke, oglasili ga krivim za klevetu i osudili ga na dvije godine i šest mjeseci zatvora. Pored toga, u parničnom postupku koji je protiv podnosioca predstavke poveljen prije krivičnog postupka, podnosiocu je naloženo da objavi demanti svojih predašnjih tvrdnji, kao i izvinjenje izbjeglicama iz Hodžalija i čitaocima novina, i da plati oko 8.500 evra, on sam i još 8.500 evra u ime svog lista na ime nematerijalne štete.

Drugi niz krivičnih postupaka odnosio se na jedan članak objavljen u martu 2007. godine. U tom članku podnosilac predstavke je iznio stav da je, kako bi predsjednik Azerbejdžana zadržao vlast, vlada te zemlje zatražila podršku Sjedinjenih Američkih Država u zamjenu za azerbejdžansku podršku američkoj "agresiji" protiv Irana. Tvrdio je da bi Azerbejdžan zbog toga mogao biti žrtva iranske odmazde i upustio se u nagađanje koji bi objekti mogli predstavljati eventualne mete u Azerbejdžanu. Krivični postupak protiv podnosioca predstavke povodom ovog članka pokrenulo je Ministarstvo nacionalne bezbjednosti u maju 2007. godine. Međutim, i prije nego što je podnosilac predstavke zvanično optužen za krivično djelo prijetnje terorizmom, državni tužilac je dao izjavu štampi u kojoj je naveo da članak g. Fatulajeva predstavlja takvu prijetnju. Podnosilac predstavke je oglasen krivim za djelo koje mu je stavljeno na teret i u oktobru 2007. godine je osuđen za prijetnju terorizmom. Izrečena mu je kumulativna kazna od osam godina i šest mjeseci zatvora.

2. Odluka Evropskog suda

Podnosilac predstavke se pozvao na članove 6 i 10 Konvencije, navodeći da je svaka krivična presuda koja mu je izrečena za tvrdnje iznijete u novinskim člancima predstavljala neopravdano miješanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja, kao i da je, s tim u vezi, u relevantnim krivičnim postupcima bilo prekršeno njegovo pravo na pravično suđenje.

Član 10

Prva krivična presuda

U vezi sa prvom krivičnom presudom, Sud je priznao da su u članku podnosioca predstavke bila razmatrana pitanja koja su po prirodi veoma osjetljiva, kao i da su posljedice događaja u Hodžaliju

bile izvorište duboke nacionalne povrijeđenosti i bola. S tih razloga, shvatljivo je da su tvrdnje koje je podnosilac predstavke iznio mogle izazvati šok i uznemirenje javnosti. Međutim, Sud je podsjetio na to da se sloboda informisanja ne odnosi samo na informacije ili ideje koje nailaze na povoljan prijem u javnosti, već i na one informacije ili ideje koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju. U jednom demokratskom društvu od suštinskog je značaja da može slobodno da se odvija debata o uzrocima posebno teških zločina koji bi se mogli okarakterisati kao ratni zločini ili zločini protiv čovječnosti.

Sud je stao na stanovište da je članak napisan u deskriptivnom stilu, kao i da mu je cilj bio da se azerbejdžanski čitaoci upoznaju sa realnostima svakodnevnog života u toj oblasti. Javnost ima pravo na to da dobije informacije o onome šta se dogodilo na teritorijama nad kojima je njihova zemlja izgubila kontrolu poslije rata. Članak nije sadržao nijednu izjavu koja bi predstavljala neposrednu optužbu azerbejdžanske vojske ili konkretnih pojedinaca da su počinili masakr i da su namjerno ubijali sopstveno civilno stanovništvo.

Pored toga, Sud je zaključio da izricanje kazne zatvora za djelo počinjeno objavljivanjem u štampi može biti kompatibilno sa novinarskom slobodom izražavanja samo u izuzetnim okolnostima, prije svega onda kada su ozbiljno prekršena druga osnovna prava, kao što je, na primjer, slučaj kod govora mržnje ili podsticanja na nasilje. Budući da se ovdje nije radilo o tome, nema opravdanja za izricanje zatvorske kazne g. Fatulajevu. S tih razloga, Sud je u pogledu prve krivične presude g. Fatulajevu zaključio da se tu radilo o kršenju člana 10 Konvencije.

Druga krivična presuda

Drugi članak je razmatrao konkretnu ulogu Azerbejdžana u dinamici međunarodne politike u vezi sa američko-iranskim odnosima. Podnosilac predstavke je kritikovao spoljnopolitičke i unutrašnjepolitičke korake azerbejdžanske vlade. Činjenica da je podnosilac predstavke objavio spisak mogućih meta, sama po sebi, nije ni uvećala ni smanjila izgleda za hipotetički iranski napad. Isto tako, g. Fatulajev nije izrazio ni najmanje odobravanje tih mogućih napada, niti se za njih zalagao. Kao novinaru, njemu je bio zadatak da iznese informacije i ideje o relevantnim političkim pitanjima i da izrazi mišljenja o mogućim budućim posljedicama konkretnih odluka azerbejdžanske vlade.

Sud je stao na stanovište da je druga krivična presuda izrečena g. Fatulajevu i težina kazne koja mu je dosuđena predstavljala drastično nesrazmjerno ograničenje njegove slobode izražavanja. S tih razloga, ovdje se radilo o kršenju člana 10 Konvencije i kod druge krivične presude izrečene g. Fatulajevu.

Član 6 stav 1

Sud je primijetio da je sudija koji je sudio u krivičnom postupku isti onaj sudija koji je prethodno sudio po tužbi protiv podnosioca predstavke u građanskom postupku. Oba ta postupka, parnični i krivični, odnosila su se na iste navodno, klevetničke tvrdnje g. Fatulajeva. Pošto je sudio u parničnom postupku, taj sudija je već izveo zaključak da su tvrdnje podnosioca predstavke predstavljale lažne informacije koje su povrijedile čast i dostojanstvo onih koji su preživjeli Hodžali. S tih razloga, Sud je zaključio da se strah podnosioca predstavke od pristrasnosti sudije mogao smatrati objektivno opravdanim. Prema tome, u ovom slučaju je bio prekršen član 6 stav 1.

Član 6 stav 2

Evropski sud dosljedno zastupa stav da je pretpostavka nevinosti prekršena ukoliko neki javni zvaničnik u vezi sa licem optuženim za neko krivično djelo iznese mišljenje o tome da je to lice krivo

prije no što je njegova krivica dokazana u skladu sa zakonom. Državni tužilac je nedvosmisleno izjavio da članak podnosioca predstavke zaista sadrži prijetnju terorizmom. Te konkretne opaske, iznijete bez ikakvih ograda ili rezervi, zapravo su se svodile na tvrdnju da je podnosilac predstavke počinio krivično delo prijetnje terorizmom i time su prejudicirale sudsko utvrđivanje činjenica. To je istovremeno ohrabrilu javnost da povjeruje u krivicu podnosioca predstavke i prije no što je ta krivica utvrđena u skladu sa zakonom. S tih razloga, ovdje je bio prekršen član 6 stav 2.

Član 46

Sud je konstatovao da podnosilac predstavke trenutno izdržava kaznu koja mu je izrečena zbog članaka koje je objavio, a za koju je sam Sud utvrdio da je Azerbejdžan izricanjem te kazne prekršio Konvenciju. Smatrajući da je neprihvatljivo to što je podnosilac predstavke i dalje u zatvoru i da postoji hitna potreba da se prestane sa kršenjima člana 10, Sud je zaključio da Azerbejdžan mora bez odlaganja da pusti na slobodu podnosioca predstavke.

Član 41

Sud je odlučio da Azerbejdžan mora da plati g. Futulajevu 25.000 evra na ime nematerijalne štete i 2.822 evra na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Ovo je veoma važan slučaj budući da je Sud preduzeo neuobičajeni korak naloživši azerbejdžanskim vlastima da podnosioca predstavke puste iz zatvora shodno članu 46. Kao što je Sud istakao u svom Praktičnom uputstvu o pravičnoj naknadi (vidjeti Poslovnik Suda), naknade koje Sud dodjeljuje, ako ih uopšte dodijeli, uobičajeno se daju u vidu jedne svote novca. Samo u izuzetno rijetkim slučajevima Sud može razmotriti i izdavanje posljedičnog naloga koji ima za cilj da se prekine ili ispravi kršenje Konvencije. Sud je očigledno smatrao da ovaj slučaj, u kome je ustanovio teška kršenja kako člana 10, tako i člana 6, spada u tu kategoriju slučajeva.

Posebno je neuobičajeno da Sud naloži oslobađanje podnosioca predstavke, i to je mjera kojoj je Sud pribjegao samo u neznatnom broju slučajeva (videti npr. Asanidze protiv Gruzije, presuda od 8. aprila 2004, kao i Alijeksanjan protiv Rusije, presuda od 22. decembra 2008.).

Iako je jasno da su presude Evropskog suda još uvijek uglavnom deklarativne po svojoj prirodi, Sud sve više koristi ovlašćenja koja ima shodno članovima 41 i 46 kako bi ukazao na to koje su najprimjerenije pojedinačne i opšte mjere neophodne za obezbjeđivanje pravične naknade. To se može posebno uočiti u takozvanim pilot-presudama, u kojima Sud identifikuje sistemske probleme u izricanju pravde u vezi sa nekim konkretnim pitanjima (videti, npr. Bronjovski protiv Poljske, presuda Velikog vijeća od 22. juna 2004.). Drugi primjer kako Sud može da odluči da usmjeri ka valjanom izvršenju presude možemo naći u slučaju Laska i Lika protiv Albanije (presuda od 20. aprila 2010.).

U ovoj presudi, Sud je ustanovio da je riječ o dva kršenja člana 10. Pozvao se na izvještaj Tomasa Hamarberga (Thomas Hammarberg), komesara Savjeta Evrope za ljudska prava, u kome on poziva azerbejdžanske vlasti da hitno dekriminalizuju klevetu. Komesar Hamarberg je ukazao na to da se većina evropskih zakonodavstava kreće u tom smjeru, kao i da, mada međunarodni standardi dozvoljavaju da se kleveta kažnjava krivičnim zakonikom, to važi samo za slučajeve koji se tiču govora mržnje, gdje postoji neposredna namjera da se podstakne nasilje.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-85803-17-8
COBISS.CG-ID 25681936